

VI. ÉVFOLYAM
1916

SZEPTEMBER
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
ELSEJÉN.

ALTA ÉS JOVO

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG ALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT.

AZ OMKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTETI

DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Határozatlan álláspontok	333	Händler Salamon: Isaac Lewy	360
Várnai Zseni: Ging galang. (Vers)	336	Fabó Bertalan: A régi Pestről és zsidairól	361
Várnai Zseni: Gyermek... (Vers)	336	TOLLHEGYRŐL.	
Feuerstein-Kova Albert: Fehérkalácsos város	336	Dr. Patai József: Levél egy zsidógyűlölő	
Dr. M. Grunwald: Lassalle	339	zsidó asszonyhoz	364
Lassalle-Marsch. (Kotta)	344	KRÓNIKA ÉS SZEMLE.	
Lenkei Henrik: Ahasvér. (Vers)	344	A magyar „Pro Causa Judaica“, Shake-	
Otto der Linzen: Fohász. (Vers.) (Fordította		speare zsidója kitiltva, Jászai Mari levele,	
Juhász Árpád).	344	Egy zsidó orvos stb.	367
Szilágyi Sándor: Holnapok martaléka . .	335	ÚJ KÖNYVEK. (Dr. Molnár Ernő:)	
Kosztolányi Dezső: Bálint Rezső képei. .	348	Ima 1916-ban, Peterdi Andor háborús versei,	
Guttmann Mór: Zsidó misztikusok	349	Genossenschaftliche Siedlungen in Pale-	
Leitner Miksa: Galícia	352	stina stb.	371
Székely Béla: Egy elesett bajtárs emléké-		SZERKESZTŐI ÜZENETEK. HIRDETÉSEK.	
nek. (Vers).	353		
Pajzs Elemér: Árpádka	354		
Somlyó Zoltán: A tékozló fiú. (Vers) . .	358		
Juhász Árpád: Két orosz költő	359		

ILLUSZTRÁCIÓK:

Lassalle (1825—1864). (Műmelléklet.)		Bálint Rezső: Bosnyák	347
F. Lix: Zsidóüldözés a középkorban . .	335	Bálint Rezső festőművész arcképe. . . .	348
Feuerstein-Kova Albert	336	Glatzer Ármín: Ima	351
Bálint Rezső: Ürge káplár úr	337	A Goldhaber-utca Bródyban	352
— — Egy „vörös ördög“	338	A bródy-i vásártér	352
— — Tanulmány	338	Bálint Rezső: Orosz fogoly	353
A német szociálisták népies Lassalle-emlék-		— — Beteg népfelkelő	353
lapja	339	— — A Zugban iskola után	354
Lassalle	340	— — Pihenés	355
Helene Dönniges	340	— — A kórházhajón	355
Lassalle	340	— — Sakkjáték	356
Lassalle és Hatzfeld grófnő	341	— — Tanulmány	357
Lassalle ifjúkori képe	341	J. Zabota: Pillanatfelvételek I. Lewy varsói	
Lassalle	342	zsidó színész szerepeiből	358
Morin: Karikatura Lassalle, Hatzfeld grófnő		J. Zabota: Isaac Lewy szerepeiből	359
és fiáról	342	J. Zabota: Isaac Lewy szerepeiből	359
Lassalle családi sírhelye Breslauban . . .	343	J. Zabota: Isaac Lewy portréja	360
Bálint Rezső: Hadí cipésműhely	345	Rachel	361
— — Hadí szabóműhely	345	A pesti dohány-utcai zsidó templom. . .	362
— — Orosz fogoly	346	Kottacímlap a nagy Krach idejéből . . .	363
— — Baka	346	Bálint Rezső: Tanulmány	364
— — Német katona	347	— — Tanulmány	365
		Rippl-Rónai: Peterdi Andor arcképe . .	371

LASSALLE (1825—1864)

A Mult és Jövő 1916 szeptemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉSTÖVÖ

ZSIDÓ · IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁR-
SADALMI · ÉS · KRITIKAI · FOLYÓIRAT ·

Az O. M. I. K. E. kulturbizottsá-
gának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefonszám 146-92.
Előfizetési ára az O. M. I. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre:
20 korona, diszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

VI. ÉVF., 1916 SZEPT.

DR. HEVESI SIMON: HATÁROZATLAN ÁLLÁSPONTOK

pró szentek, kis gyermekek vizsgáját néztem végig az idén. Lepörgött a sok tudomány és sora került a versmondásnak is. Szavaltak erről, arról, a *Hazáról* is és hogy *Ki áll amott*, meg hogy micsoda — szép és nemes gondolat. Végül egy apróság nagy garral nekivág a versmondásnak: „*A honvéd sírja*“. Egy csomó anya van jelen és könyvesek lesznek rögtön a szemek. Rég meghalt a költő, aki írta, nem is álmodta, hogy lesz még ilyen világháború, ... de azért könyvesek lesznek a szemek ... és mikor a kis fiú a zengő szólamokon végigfutva odaér, hogy *egy golyó szíven találta*, akkor az egyre fokozódó elfogódottság már hangos zokogásban rebben végig az asszonyi sorokon. Hogyne, hiszen a fiú is honvéd, az apa is honvéd, ennek is, annak is megvan a bánata. — Nincs is az életnek olyan vonatkozása, olyan ártatlan aprósága, ami ne érintené meg folyton kemény ujjával az eleven elharapott érzékeny bánatot, az állandó, elhallgatott fájdalokat.

De hát *miért?* — miért van ez így? — mért kell ennek így lennie? Nem lehetne meg az emberiség ilyen egyetemes nagy szenvedések nélkül? Hát nincsen az emberiségnek fogalma, sejtelme, ábrándja a világbékéről, vagy nincsenek nemesebb fölfogásai és törekvései? De igenis vannak. Sőt elvei is vannak, csak hogy nem döntő jelentőségűek és nem határozottak ezek az elvek és nem megalkuvás nélkül való a követésük ... Ingatag elvek, határozatlan álláspontok. — Azt szokták mondani, a körülmények kényszere hozza fölszínre a háborút! ... Hát természetes, amikor az embert megtámadják, kötelessége védekezni, kötelessége sikra szállania életéért és életének szentségeiért — és ez az elv a háború legmagasabb apoteozisa. De vannak a támadottakon kívül — támadók is és ezeket is a körülmények kényszere viszi bele a háborúba, ezeknek is vannak magasabb elveik, van

kulturális hitvallásuk, vannak ideális törekvéseik. És mégis ... háborúba mennek! Ez az éppen, hogy az emberiség az ő erkölcsi elveinek követése körül önmagának ellentmondó, két ágon szökellő, erkölcsi álláspontján ingatag és határozatlan, nem egységes, nem elszánt és nem következetes.

Szomorú antinómiák! Az egyik elv: az emberi élet drága, a másik elv: az emberi élet olcsó. Hiszen látjuk: ellenségeink tömegáldozással dolgoznak apró sikerekért! *Az élet drága:* Mikor egy szerencsétlen emberélet esett áldozatul bűnös cselekedetnek: megindul az emberi igazságszolgáltatás gépezete; szellemi erőt és anyagi költséget nem kímélve, testi fáradalom és megfeszített szellemi munka szövetkeznek a bűnös kiderítésére, mert az emberi élet drága. Mikor a hétszeres gyilkos az igazságszolgáltatás előtt a bizonyítékok súlya alatt görnyed, megindul a humánus elmélet munkája: csak ne halálos ítéletet! és az *abolícionista* filantróp kardala fölcsendül: az emberi élet drága! De mikor rablási ösztön vagy tömegteboly, politikusok szeszélye vagy fajok szenvedélye tömegmészárlásra indul és vérre áhitozik: akkor az *emberi élet olcsó*. — Mikor egy hajó viharban vagy vakeset folytán elsüllyed a nyílt tengeren, utasok százai, férfiak, asszonyok, gyermekek merülnek a mélybe, egy lamento zokogása szalad végig az emberiségen és nem elégszenek meg a jajveszékeléssel, a vaksors szidalmazásával, a sopánkodással és keserű panasszal, nemesebb érzelmeknek is helyt engednek és lengő hajókon koszorúkat visznek a szerencsétlen áldozatoknak a katasztrófa helyére és a hullámsírba az emberiség kegyeletének nemes szimbóluma gyanánt virágkoszorúkat dobznak. Ez az emberiség nemes és szép érzése. Máskor meg — háborúban — hajókat sülyesztenek kímélet nélkül ezerszámra, fiatal életrevaló embereket, családapákat temetnek a háborgó mélybe; a háborgó elemen úszó légi gép roncsán az elme és jellem hőrozsait engedik kínok között

veszni a tátongó tengeren! Mikor földrengés pusztít el virágzó városokat és omladékok omladékokra dőlnek, hajléktalanul maradnak százak és ezrek, gyűjtéseket indítanak széles e világon, hogy enyhítsék a nyomort; máskor meg városokat dúlnak föl, aknákat robbantanak, szétvetik a békés családi otthonok tömegeit, hajléktalanokká tesznek hajlékhoz szokott nagy népességet; palotákat, templomokat, műemlékeket röpítenek a levegőbe, mesterséges földrengést támasztanak, tele minden borzalommal és megrázkódtatják az emberiség lábait alatt a földet. *Békepalotát építenek és romboló gépeket gyártanak. Az állatvédelem bibliai elvét fölkarolják gyöngéd lelkek melegségével és embereket irtanak, egészen úgy, mint a próféta mondja már a régi pogánykorban: állatokat dédelgetnek és embert áldoznak.* (Horea 13. 2.)

Íme, az emberiség belső meghasonlottsága, kettős álláspontja! Könnyű erre azt felelni, hogy a természet szentesíti és állandósítja a küzdelmet, a háborút, a vérontást és ez az emberiség mentsége: a háború természetes állapot! Igaz, a természetben *uralkodó* elv a küzdelem, de az ember számára lehetséges egy magasabb színvonal. — Elnézem a természet mindig érdekes, mindig változatos apró eseményeit, mert gondolatokat ébresztenek bennem... Meleg napfényben vígan libeg, vígan táncol egy zománcos szárnyú szitakötő; örül az életnek, örül a napfénynek és bizonyára boldog, noha olyan gyöngé és törékeny. De szállni tud a levegőben — és az élet olyan kellemes, olyan szép... De egyszerre csak röptében előugrik a bokorból egy vidám veréb, megkapja nyakán a libellát, valami alig hallható nyekkenés és a szegény szitakötő összekunkorodik, összegömbül, kisebb lesz, már nincs benne, ami szöveteit duzzasztotta, az élet, — és a veréb szinte humoros arccal, nyárs-polgári bonhomióval az ábrázatjában végig pergeti csőre káváit között az összelapult testet és közömbösen elejti. Volt ott mag elég! Hogy a veréb éppen az ártatlan, gyanútlan szitakötőre kapott kedvet, amit el se költött, csak ott hagyott a földön! Szegény kis színes rovar, nem is álmodta, hogy ez az ő utolsó kirándulása a tavaszi édességgel átitatott, mindenkinek szabad, derűs levegő plénérjében! Neki pedig, a gyöngének, a veréb sárga csőre van olyan hatalom, mint a sas horgas, kemény csőre, vagy az oroszán csontropogtató állkapcsa... Hát a gyöngének pusztulni kell?...

...Nádas sömlyék partján hallgatom a bogarak zümmögését. Sárgafejű kígyó csúszik ki az álmos csöndből a kövek alól, besíklík és eltűnik a vízben. De nemsokára fölmerül a homályos tükörből, egy fehérpikkelyű tenyérnyi széles hálnak torkához tapadva, kivonszolja a szárazra martalékát és el nem eresztí, szívja a vérét. A hal fölvetődik a magasba, ficáncol, a kígyó nyaka emelkedik vele mint egy görbe orsó, nem bocsátja szabadon áldozatát, míg az vére fogytán lankad. Így van ez a természetben. A gonosz ember látja

és gondolja magában: én is így teszek a gyöngébbel és elfelejti, hogy vannak nála is erősebbek. De a jó ember a lelke mélyén megborzong és azt gondolja magában: az embervilágban nem kellene ennek így lennie! És ebben a megborzásban is benne van a természet szava; a jobb emberi természet szava szól benne az emberhez, mely megtanítja iszonyodni az életpusztítástól, a vérontástól. És mindamellet az ember rosszabb tud lenni mint az állat, mely a természet alsóbb emeletén lakik. *Meddig rabol és öldököl az állat?* Megfelel erre a kérdésre a próféta (Náhum 2. 13.): „az oroszán marcangol, amíg elég kölkeinek és fojtogat nöstényeinek!” Tehát az oroszán ragadozásának van határa — természetes határa, de az ember rablási ösztöne határtalan, mert vágyai és igényei a határtalanba növekednek. Az emberi közületek, az államok lehetnek bármily gazdagok, betakaríthatja egyik-másik a világ hozadékának kilenc tizedrészét, kívánni fog minden bizonnyal *tizenkét* tizedrészt, mert saját becsvágya és polgárainak étvágya, fogyasztó, élvező hajlama, bírnivágyása és mohó szemének telhetetlen kívánsága nő, terjeszkedik és fejlődik és tovább nyúlik a minden szónak fogalmánál. Hogy *mások* is vannak a világon — az mellékes; azoknak is lehet juttatni, holmi boldog függőséget és valami morzsát a kegyelem asztaláról. És amíg ez így van, addig a védelmi háború valóban *szent háború*, mert nem csak anyagi javakért, hanem létért, szabadságért, nemzeti egyéniségért folytatott *áldozó küzdelem*. Ellenben a gazdagodási vágy háborúja, az összeküvés rablótámadásra, a fosztogatásra való szövetség az emberi rosszaság határtalanságát mutatja meg annál jobban, mennél nagyobb arányú és mennél telhetetlenebb és a civilizáció bélyegét magukon hordozó mennél tökéletesebb eszközökkel folyik. A világbéke ábrándozóinak tehát azon az *emberi hibán kell erőt venniük* és győzelmet aratniuk, mely minden háborúnak gyökere. És talán ez a föltevés nem is kivihetetlen, ez az áhítás nem teljesen reménytelen. Hiszen ha végtelen lehetőségek vannak az emberben a rosszra, — abstraháljunk és tartsuk meg alapvetőnek a végtelen lehetőséget és tegyük föl, hogy az ember, akiben végtelen lehetőségek vannak, érvényesítheti az a képességet és táguélékonyságot jó irányban és jó értelemben is. Csakhogy ehhez diadalmas erkölcsi cselekedet kell és kiváló akarat, egy fölséges belső győzelem, nem ingadozó és határozatlan álláspont, hanem igazi határozottság, bizonyos hatalmas és lendületes és kitartásra szánt felülemelkedés az alacsonyabb értelemben vett természetes színvonalon. Csak egy ilyen magasabb elvnek öntudatos uralomra vitele és uralomban tartása biztosíthatja a világnak, vagy legalább a művelt világnak békéjét. Alighanem így vélekedik Ézsásás próféta, midőn azt mondja (26. 4.): „A megtámogatott emberi indulat a béke öre, béke van, mert Benned bíznak!”

A próféták nem mulasztották el a világbéke ragyogó ábrándját megfesteni. Minden művelt embernek ismerni kell és a tanügyi kormányzatok föladata, hogy Ezsás 11-ik és 12-ik fejezetét az irodalmi olvasmányok közé fölvegyék, amit minden középiskolai tanulónak könyv nélkül kellene tudnia. Persze ezzel a nagy áhitással szemben áll az alantasabb emberi természet kapzsisága, mely mindenkor az erőszak ultima ratio-ját veszi első helyen számításba és alkalmazásba. Egészen másként nevelt erkölcsi érzék kell ahhoz, hogy a háború a civilizált nemzetek egymásközötti életformáiból kiküszöböltessék. Amíg ez nincs, addig a béke eszméje csak csellengő ábránd marad. A Babilóniából a szent földre visszatérő zsidóknak Ezsás próféta azt a különös tanácsot adja (54. 13–14.): „Valamennyi gyermeked Istenhez lesz nevelve és — ezáltal nagy lesz gyermekeid békéje! *Erény által légy szilárd, tartsd magad távol erőszakos föllépéstől, mert úgy se fognak tőled félni és remegéstől, mert akkor nem közelít hozzád a baj.*“ Gyönyörű szép tanács, csak hogy nehéz megtartani; nem válhatott be, mert még nem akadt nemzet, amely követte volna, de éppen azért helyessége nincsen is világtörténelmileg megcáfolva. Mindenesetre azt mondhatjuk, hogy egyes

nemzetnek nehéz ezt a tanácsot követni és megtartani, nehéz és kockázatos; de a művelt összemberiségnek nem lehetetlen, mikor úgyis már-már azt hangoztatják, hogy a mi világháborúnk a világháború csődjére vezet és kiderül, hogy a nemzeteknek sem jogait, sem érdekeit érvényesíteni nem alkalmas. Ha ez így van, akkor megállapíthatjuk egyrészt azt, hogy a háború tartama alatt csak *egy* ingadozás nélkül való erkölcsi álláspontunk lehet: az ellenünk zúduló támadó háborút viasztorítani, annál is inkább, mert győzelmünk egy erkölcsi elv diadalát jelenti, másrészt pedig azt, hogy a háború után mindnyájunk erkölcsi kötelessége lesz az emberiség erkölcsi álláspontját egységesíteni, az aranypárás ábrándos elméletet tömör valósággá és gyakorlattá tenni, kiküszöbölni az életből az elvnek kenetes ajakkal hirdetését és véres kezekkel megtagadását, kizárni a kétszínűséget és a jámbor hipokrizist, a béke elvét következetesen, egyenletesen és egységesen keresztülvinni, határozatlan álláspontokról határozott erkölcsi álláspontra emelkedni és segíteni Istent az Izraelnek adott eszme megvalósításában és az egész emberiségre való kiterjesztésében (Ezsás. 60. 17.), mely így szól: „A te hatóságoddá a Békét teszem, a te kötelességre-sürgetőddé az Igazságot!“

F. Lix: Judenverfolgung im Mittelalter

F. Lix: Zsidóüldözés a középkorban. (Magyar Zsidó Múzeum)

VÁRNAI ZSENI: GING-GALANG

Tudom, a tánc még egyre tart
S az ágyú zengi rá a dalt.

Sok drága testek rendje dül,
De én fiam ölemben ül.

Tudom, sok szív most megszakad,
De édes ajka rám tapad.

Sok drága, féltett, nem dobog,
Az én kicsim rám mosolyog...

És átoksújtott aki él,
De a gyermekem gögicsél.

Oly mámorító, drága hang,
Égzengésben ezüst harang.

Vak éji tájon égi fény.
Kis zöld ágacska, zöld remény.

Tudom, a tánc még egyre tart
S én mégis néki zengek dalt.

S az elbúsult, kisírt szívem,
Megújhodni hozzá viszem.

Mert fáj most élni, fáj a szó,
De ő a mákony, altató.

És ő az ösvény, ő az út,
Az életvízű mesekút.

S míg künn az Élet rendje dül,
A lélkem benne elmerül.

E drága kútba mélyed el
S halk mesenótát énekel:

Halk mesenótát: Ging-galang,
Égzengésben ezüst harang.

VÁRNAI ZSENI: GYERMEK...

Gyermek, nagyon kell szeretni Téged,
Mert végtelen a gyöngeséged.
A gyöngye sarjú ott künn a mezőn,
Szopós kicsiny bárány a legelőn,
Tátogó csőrű tollatlan madárka,
Nem olyan gyöngye, nem olyan árva...
Gyermek, nagyon kell szeretni Téged.

Ha nem étetnélek, éhen is vesznél,
Ha nem karolnálak, váltig fekhetnél,
Ha nem fürkészném, mi bánt, mi fájhat,
Mikor kis ajkad sírásra lázad;
Ha szívem irt nem lelne rája,
Úgy ami fáj, csak fájna, fájna...
Gyermek, nagyon kell szeretni Téged.

FEUERSTEIN-KOVA ALBERT:¹ A FEHÉRKALÁCSOS VÁROS

fehérekalácsos város? — Így nevezték el ezt a szegény, szerencsétlen nyomorék kis városunkat? — kérdezte és két szúrós, fekete szeme olvadón gyöngyözött Chave Lea asszonynak — így nevezték el? — Az a jóságos jó Istenem csókolja le a szájukról a szót! — Azért a fekete, elszegényedett és tojás nélkül összetákolt kalácsért, amit adtunk nekik? — Kalács?! — Uram, ki mondja ezt kalácsnak? Mikor láttunk mi, édes uram, egy mogyorónyi tojást, vagy egy könnycseppnyi tejet?! Hiszen még a trágyát is elvitte a muszka a jószágainkkal egyetemben!

— És meddig voltak itt?

— Hogy meddig voltak itt? — Hallod, Májer, hallod öreg férjem: azt kérdi az úr, meddig voltak itt a kozákok? Hogy meddig? Kétezer évig! Kétezer évig, uram, kétezer álló évig! A gölesz nem tarthat oly sokáig, mint amilyen sokáig ők voltak itt...

— És mégsem szokták meg őket? Hiszen folyton-folyvást csak nem raboltak? Egyszer csak abba hagyták?

Az asszony gyanakodva és gúnyosan nézett rám:

— Igaza van, uram, nem raboltak mindig. Csak addig, amíg volt mit. Amíg hamut láttak a kemencében és meszet a szoba négy falán... Amíg szívünkől a vért és szemünkől a könnyűt ki nem szivattyúzták... De ön, uram, azt hiszi, hogy ez minden? Hogy a rablás az egész? — Hígyje

¹ Kitűnő munkatársunk, aki majdnem a háború eleje óta katonáskodott és akinek a harcterről küldött értékes írásában olvasóink gyakran gyönyörködhetnek, június hónapban küldötte be ezt a megkapó, bájosírást és néhány napra reá az a hír érkezett róla, hogy elesett. A szomorú hír azonban örvendetesen tévedésnek bizonyult. Kutatásunkra hiteles adatokat kaptunk ugyanazon a harctéren levő Bársony J. orvos zászlóstól, hogy Feuerstein a június 4—7-iki jászlovieci harcokban orosz fogságba jutott. A költőtől magától nem érkezett még írás Oroszországból, ahol különben Feuersteinnak, mint az orosz héber lapok munkatársának, ismert neve van.

Feuerstein-Kova Albert

el, uram, nem is tehetnek ők arról, hogy ilyenek, hogy rablók és kegyetlen állatok. Amilyen a gazda, olyan a szolgája, mondja a közmondás. Szegény, éhes, fogvicsorgó állatok azok, akik egész életükön keresztül csak ezt tanulták. Más: tudományt tanul; az én Chajemkém, a jó Isten tartsa, tórát tanul és azt, hogy hogyan kell kezét csókolni az idősebb, a tanultabb embernek — ők pedig rabolni tanulnak... Én csak sajnálom őket. Sajnálom és a szívem megreped, ha elvadult arcukat nézem... Chanuka közepe táján volt éppen, este, mikor a kis Chajemkém bejön és azt mondja: Anyám, a mieink „sokan” mennek vissza... Sokan? mondom, akkor jaj nekünk! És már sejtettem, hogy a vidám Chanuka-gyertyák fénye homályosodik... Kimegyek — hát a fejem fájni kezd. Egyszerűen fájni, mint aki valami halálhírt hall. Csakugyan a mieink jöttek, gyorsan, sietve, rendetlenül és némán. Némán uram, némán. Oh, jaj nekünk, ha a mieink némán, hallgatva mennek. A német katona, uram, az nevet; hangosan, áldott széles kedvvel menetel. De a magyar katona? Azt csak a leviták szent kórusa tudná túlénekelni! Az úgy megy, mintha búcsújárásra menne a Szentföldre... Hát mondom, jöttek sokan, ahogy a kis fiam mondja, és nem énekeltek. Odasietek hozzájuk az útra, mi ez? kérdelem, miért sietnek és miért nem énekelnek? — Nem értettem, mit feleltek, de már láttam, hogy jön az átok. Ilyen csendes, szomorú menetelés nyomában átok jön... És alig, hogy elhagyták kis városunkat — jöttek ők... Mit meséljek önnek, uram? Ön jobban ismeri Jeremiás siralmaít, mint én, az jött velük; Jeremiás próféta átkos siralma jött ránk... Visszasietek a házamba, este volt, hát — a Chanuka-gyertyák nem égnek... Ki oltotta el? Senki, uram, senki, maguktól aludtak el... maguktól. Ön nem hisz a csodákban? Hát ne higgyen, uram, de ki meri a chanuka-gyertyákat eloltani?... És ehhez hasonló csoda történt akkor is, mikor a mieink vissza-jöttek... Oh be sokáig vártuk, uram, jó uram, be sokáig vártuk. Higgye el, uram, nem a szenvedésért, nem azért, mert bántottak, csúfoltak bennünket. Hiszen mi csak szánsálmát éreztünk irántuk, a szerencsétlen, állatlelkű, torzszívű emberek iránt. De féltünk tőlük, uram, nem a kezüktől, nem a karmuktól, de attól a levegőtől, amit magukkal hoztak. A gyermekeinket féltettük, hogy megfertőzi őket az a rohadt, embertelen és büntenyészto levegő, ami belőlük árad... Uram, a szájuk leheletére ki kellett nyitni az ajtót. Fojtó, uram, fojtó és elviselhetetlen... Már a kis fiam is kerülni kezdte a könyvet és már egyszer vissza is feleselt az apjának!... A romlott levegő, uram, az kezdett ölni bennünket... De a jó isten kegyelme olyan, mint a tavasz, annak el kell jönnie egyszer... És meg is jött...

Elhallgatott és a szemeit törölte. Aztán folytatta:
— Szégyellem magam, uram, de az ember akkor is sír, ha örül, akkor is fáj valami... Péntek

R. Bálint: Herr Corporal Üрге

Bálint Rezső: Üрге káplár úr

délután volt. Már a kozákok, mindnyájan titkos örömére, kitakarodtak, egyszer bejön a kis fiam és azt mondja: anyám, jönnek a mieink! Én éppen sütöttem, főztem szombatra, de nem bírtam magammal, otthagytam az egészet és kifutok, hát látom: az utca ünnepel... Ezt az örömet, uram, ezt az örömet nem lehet elmondani! És ha Ön, uram, olyan költő volna, mint Dávid király maga, akkor se tudná azt leírni! Jöttek, uram, jöttek, mint a jó hír angyalai, mint a Messiás előhírnökei... Mit? Mint a fényesarcú Messiás maga. Fáradtak voltak, szegénykéek, az eső esett, a sár derékig fröccsent rájuk... és mi tejfürdőt szeretünk volna készíteni számukra. Beszaladtam a házba, hát a kalácsok, a szombati kalácsok meg voltak sütvé... Tudom, uram, hogy ön nem hisz a csodákban, de nem bánom, akár hiszi, akár nem, senki a kalácsokhoz nem nyúlt; máskor, ha magára hagyom a sütést egy percre, hát szénné ég s most anélkül, hogy valaki törődött volna vele, a kalácsok olyan szép, viasz-rózsaszínre sülték és olyan illatosak voltak, mintha a lányom lakodalmára készültek volna... Fogtam hát, kivítem mind és szétoztottam közöttük. Hogy holnap szombat lesz? Hogy nem lesz egy kis fehér kalács az asztalon? Hát ne legyen! Törődöm is vele! Ez nagyobb ünnep! Igen, a szombatnál is nagyobb, A mieink jönnek! A mi drága édeslelkű, fáradt

szenvedőink jönnek, a mi lelkeink, a mi szentjeink... És megrohantuk őket és megöleltük, igen, uram, tisztességes zsidó asszony a nevem, de aki itt rosszra gondol, az nem érdemli meg, hogy a mi katonánk szóba álljon vele! A kezüket csókoltuk, uram, a piszkos, kemény, fáradt és áldott kezüket csókoltuk. Sárosak voltak? Piszkosak voltak? Uram, a sár illatos volt rajtuk. És mindegyikük olyan volt, uram, mintha a bibliából érkezett volna... Istenem, az a kedves megjelenés, az a mozdulat! És az a rongyos ruha csak úgy dalolt rajta. Ahogy az mosolyog, ahogy az nevet, ahogy az megsímogatja az embert! Az a sapka fején, ahogy az áll rajta, az a gomb a mántliján, ha még olyan piszkos is — ragyog; az a bakancs a lábán... És ha kinyitja a száját, uram: az csupa méz, tiszta, édes, folyó méz... nem értem, mit mond és tudom, hogy tréfálgozik, csúfol bennünket, de vegighallgatnám akár egész életemen keresztül... Ahogy az kimondja, hogy csues zsidó és ahogy kiejti azt a szót, hogy sábesz és pájesz, istenem, úgy hangzik az, mintha a tízenhárom hónapos kis gyermekem gagyogná, aki most tanul beszélni. Csúfol? Hadd csúfoljon, csakhogy jó kedve van, csakhogy itt van, csakhogy él és nevet!... Hát lehet ezeknek nem odaadni a legutolsó falatot?! Mindent odaadtunk nekik, mindent és az utolsó font lisztünkben sült

R. Bálint: Studió

Bálint Rezső: Tanulmány

R. Bálint: Ein „roter Teufel“

Bálint Rezső: Egy „vörös ördög“

kalácsunk a legkevesebb volt, amit adhattunk nekik! Hát a menyasszonyi kelengyémet nem odaadnám nekik, ha a kozákok el nem vitték volna! Hiszen az életünket hozták vissza magukkal. Nem fogja elhinni, uram, hát nem bánom, nevéssen a buta zsidó asszonyon, de mikor visszatértünk este a házukba, hát csoda történt... nem hiszi? ne higgye, de a szombati gyertyák már égtek, gyönyörű rózsaszínű lánggal lobogtak... Ma se tudjuk, ki gyújtotta meg. Hisz én, csakis én szoktam azokat meggyújtani! De most nem kellett őket meggyújtani... Ha Ön nem hiszi ezt, uram, akkor én hiába mesélek Önnek a mi örömeinkről és a mi katonáinkról! Pedig Ön is magyar katona, hogy az én jószágos jó istenem tartsa kitérve két kezét a feje fölött!...

— Hát ezért nevezték el a mi kis városunkat a „fehér kalácsos városnak“? Hát mondja, jó uram, hát nem érdemlik meg, hogy a „szentelt kenyeret“ vegyük le az oltárról és odaadjuk nekik?! De nincsen, uram, nincsen, semmink nincsen, mindent adnék nekik, hogy nevéssenek, hogy daloljanak, hogy táncoljanak mindig és folyton, de nincsen; olyanok vagyunk, uram, mint akit a jégeső elvert, mint aki az árvízből menekült meg... és sokszor jönnek hozzám, hogy adjak nekik egy kis kalácsot, egy kis édességet, hát van? Hát miből adjak? Hát van egy kis kenyér a háznál, amit adnék valakinek, aki a fiamat egy kis talmudra tanítsa?!... Mi lesz velünk, uram, mi lesz velünk?... És Chave Lea bőbeszédű, olvadó öröme keserves zokogásba fult...

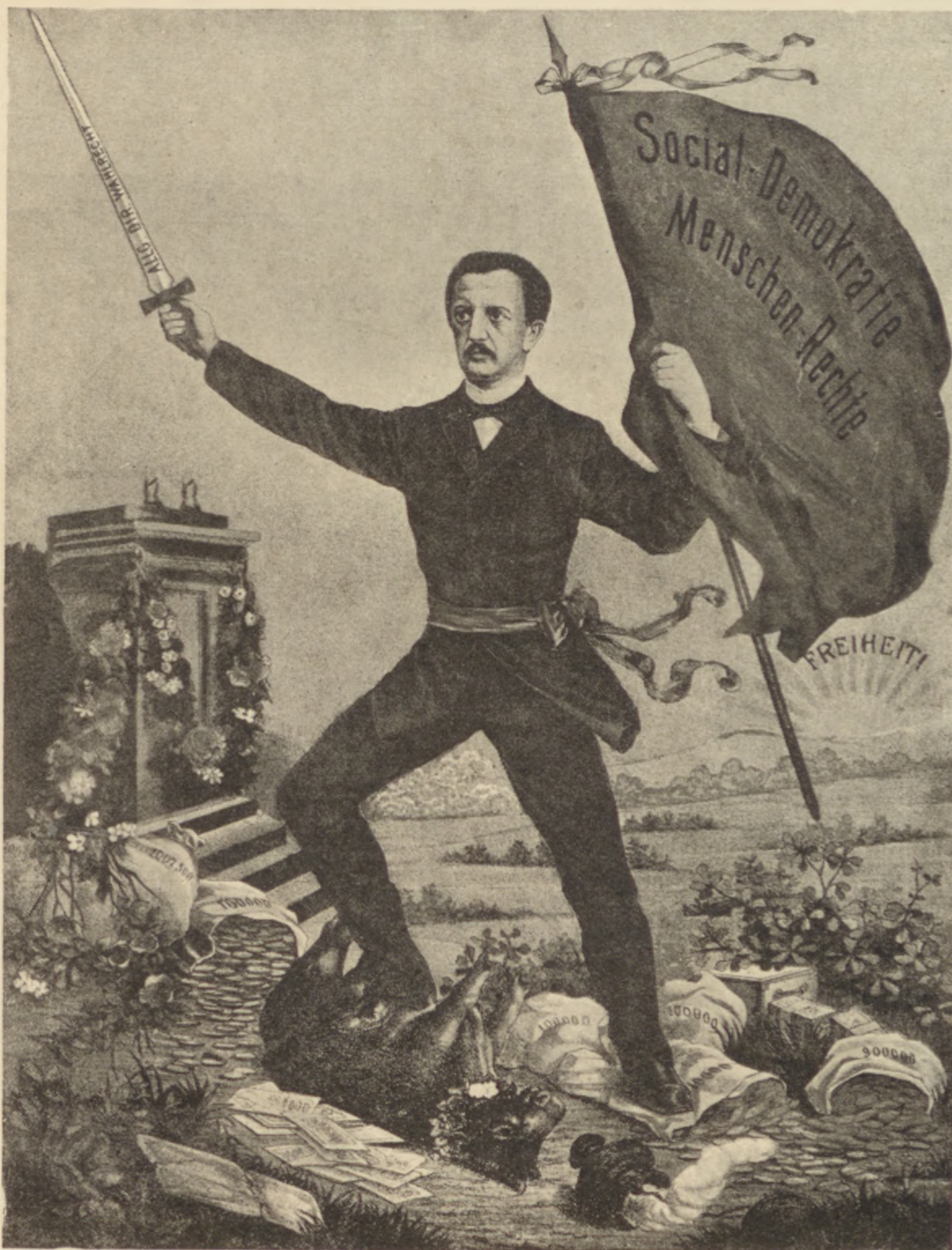
Lassalle Ferdinánd az elnyomottak, a nélkülözök felszabadítója 1825 ápr. 11-én született Breslauban, ahol az apja tekintélyes zsidó kereskedő volt. Az ideál, amelyért egész életén át küzdött, már korán kialakult ifjú lelkében. „... A szabadságot akarom hirdetni a népeknek, bár arra is volna tehetségem, hogy mosolygó, finom udvaronc váljak belőlem. A szabadságot akarom hirdetni akkor is, ha el kell pusztulnom e nagy próbában. A csillagos ég alatt esküszöm Istenre és átkozott legyek, ha valaha hűtlenné válnék eskümhöz!” — írja naplójában, amelyet 15 éves korában kezdett és pontosan vezetett. A fiatal Lassalle a breslauer Magdalenen-gimnáziumból 1840-ben a leipzig-i kereskedelmi iskolába került és az az év, amelyet ott töltött, világossá tette előtte, hogy mint kereskedő örökké boldogtalan lesz. Ismét megkezdte gimnáziumi tanulmányait és apja kérdésére, mit akar behatóan tanulmányozni, azt feleli: „A világ legnagyobb, legátfogóbb stúdiumát, a történelmet”. Atyja ellenvetését, hogy Poroszországban nehézség zsidónak közpályán előrejutni és helyesebb, ha jogász vagy orvos lesz, messzi elveti magát: „az orvos és az ügyvéd kereskedők, tudományukkal kereskednek, én a köznek akarom szentelni életemet. Most jött el az idő, hogy az emberiség legszentebb jogaiért kell küzdeni. És midőn az atyai aggodás azt a kérdést veti fel, miért éppen az ő egyetlen fiának kell a nagy, közös célok martírává lennie, akkor az igazi nemes elszántság pátozával hangzik felé: Miért? mert Isten lelkembe plántálta a hangot, amely a küzdelemre szólít és mert megadta az erőt, amely a küzdelmekre kell. És mert tudok küzdeni és szenvedni a nemes célért!

Lassallenak észlelhető ifjúingadozásai közepette, mint jellemének egységes alaphangja, a zsidósághoz való ragaszkodása csendül ki. Büszke volt zsidóságára, és Breslauban, mint ő maga említi, sokat adott reá, hogy jó zsidónak tartsák. Sohasem mulasztotta el Geiger rabbi egyetlen prédikációját sem. Leipzigban szülei kívánságára pessachkor zsidó vendéglőbe megy. Családjához írt leveleiben is gyakran találunk zsargon fordulatokat „Tachles“-ről beszél és azt mondja magáról, hogy nemcsak hogy „chucpe“-je van, de rejlik is

¹ Bécsi munkatársunk eme rendkívül érdekes cikke Lassalle halálának 50. évfordulójára készült, csak a háború késleltette megjelenését.
(Szerk.)

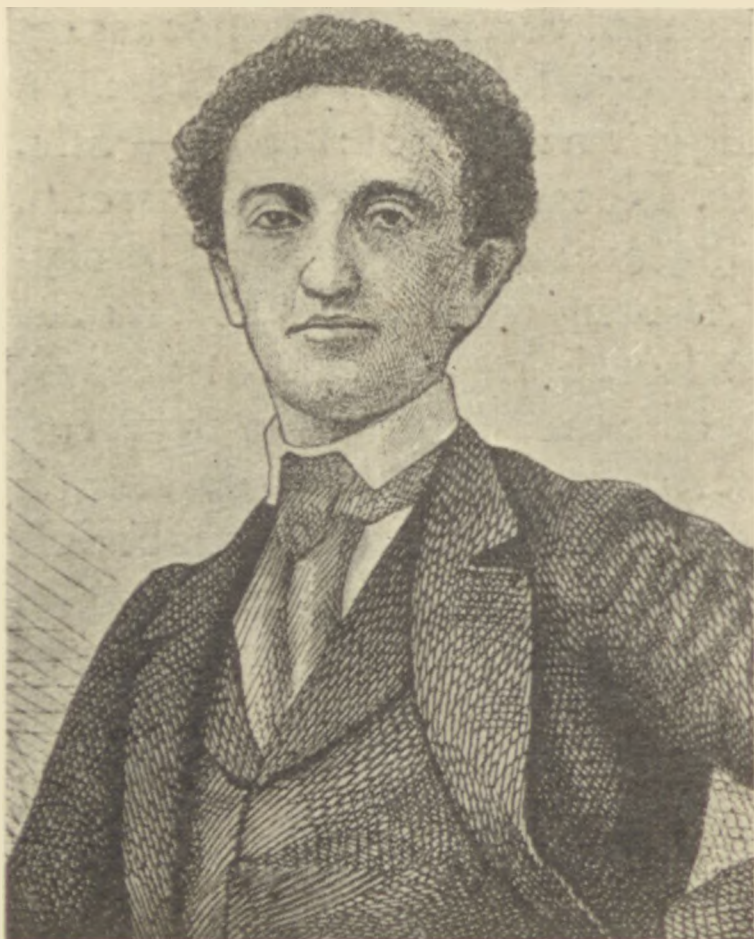
valami mögötte. Midőn nővérének egy házassági terve, amely nem bírta az ő tetszését, meghíúsul, a régi dallam nyomán így ír az esetről: „alle — alle, Rochel ist keine Kalle, Nossen ist kein Chossen“.

Miután Lassalle elhatározta, hogy tovább folytatja tanulmányait, 41-ben visszatért Breslauba. Itt egyetemi hallgató korában élénk részt vesz a politikai életben, egy ízben a rektor és az egyetemi tanács elé idézik és csak nagyszerű védelmének köszönhető, hogy 14 napi karcserrel megszabadult Nemsokára a berlini egyetemen találjuk Lassallet, ahol kevés előadást hallgat, de annál szorgalmasabban dolgozik tudományos munkáján. Érdekes, hogy míg Marx a szociáldemokrácia teoretikusa, Demokritost a nevető filozófust választotta doktori értekezlet tárgyául, Lassalle első munkájában Heraklitosszal, a síró filozófussal foglalkozik. Berlinből ismét Breslauba, innen Heraklitos kéziratainak tanulmányozása céljából Párisba ment Lassalle. Párisban, különösen Humboldt ajánlásai révén, sok tudományos összeköttetést szerzett, de legnagyobb értékkel bírt rá nézve, hogy megismerkedett Heinével, akit már régóta rajongó

Lassalle-Gedenkblatt

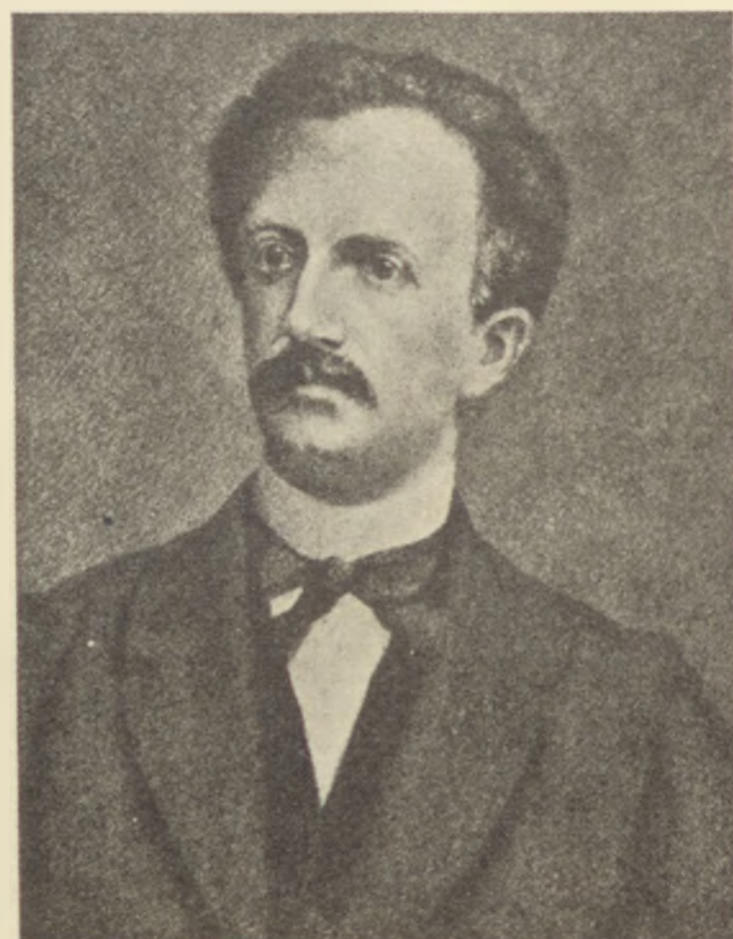
A német szocialisták népies Lassalle-emléklapja

Lassalle

Helene Dönniges

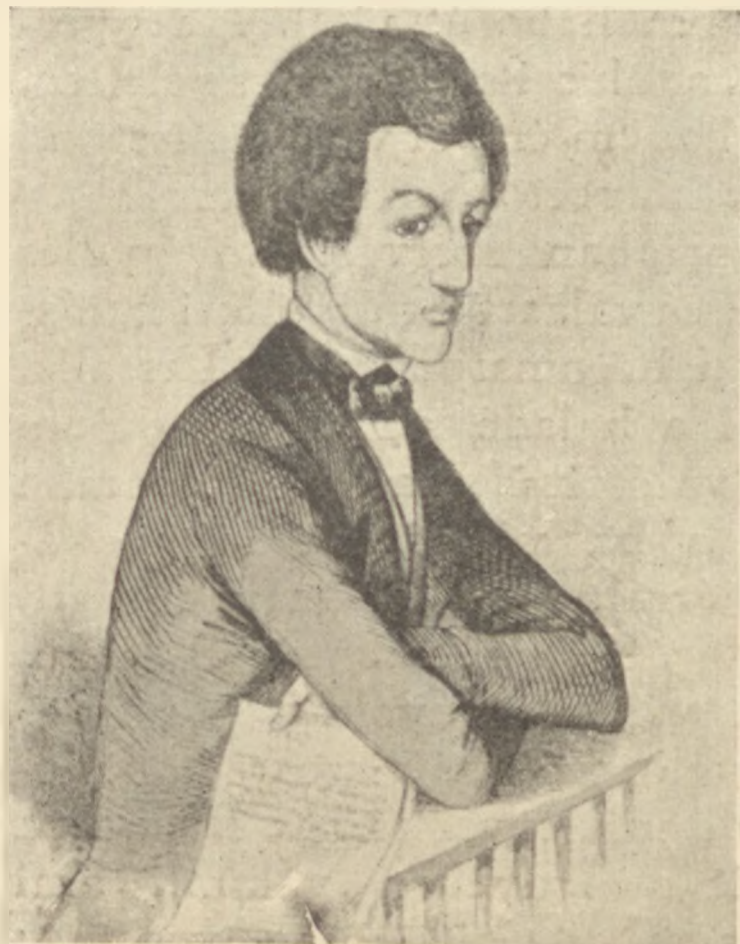
Lassalle

csodálattal vett körül. És Lassalle — a mivel kevesen dicsekedhettek — még Heinenak is imponált és Lassallehoz intézett leveleiben Heine őt legkedvesebb, barátjának, hűséges fegyvertársának nevezi és biztosítja kifejezhetetlen szeretetéről. Egy ízben így ír neki: „Valóban Önnek megvan a joga, hogy szemtelen legyen, mi többiek csak bitoroljuk ezt az isteni jogot ezt az égi privilégiumot. Önhöz viszonyítva, én csak szerény legyecské vagyok“. Találójában nem lehetett Lassallet jellemezni, mint amidőn Heine ezekkel a szavakkal mutatja be Herweghnek, a költőnek: „nouveau Mirabeau!“ az új Mirabeau!

Ezen időtájt a 21 éves Lassalle megismerkedik Hatzfeld Zsófia grófnővel, egy dúsgazdag arisztokrata boldogtalan feleségével. Hatzfeld grófnő családjától elhagyatva, saját erejéből akarta szerencsétlen házasságának felbontását kieszközölni. Lassalle felajánlja a grófnőnek saját és két barátjának, dr. Mendelsohn orvosnak és dr. Oppenheim asszesszornak szolgálatait. 1846 nyarától kezdve rövid megszakítással Lassalle a grófnő közelében tartózkodik, hogy férje elleni pörét megindítsa. 1846 augusztusában a két barát eltüntet egy kazettát, amely a grófnő egy barátnőjének birtokában volt és amelyben Lassallet kompromittáló írásokat sejtettek. Oppenheimt elfogták, Mendelsohn külföldre menekült és a pör folyamán Lassalle ellen is vizsgálatot indítottak. Egy héttel később nyugatról, mint ragadó áramlat hullámszórt át a revolúció a német államokon és Lassalle, aki gyermekkor óta lázasán készült erre a nagy időre, vizsgálati fogságban ült. A kölni esküdtszék előtt tartott tárgyaláson mondotta el Lassalle első nagy beszédét, a híres kazetta-szónoklatot. Mindenekelőtt igazi lovagias módon a grófnőhöz való viszonyát akarja minden gyanutól tisztázni. Tiszta emberi kötelesség vezérli, mondja, majd a grófnő viszonyait és szenvedéseit ecsetelve felkiált: „és a család hallgat! De ahol az emberek hallgatnak, ott a kövek fognak szólani. Ahol minden emberi

jogot lábbal tipornak, ahol még a vér szava is hallgat és a segítségre szoruló embert más természetes védelmezői is elhagyják, akkor teljes joggal emelkedik fel az ember első és utolsó rokona: az ember.“ Lassalle az egész ügynek elvi jelentőséget ad, amennyiben arra az álláspontra helyezkedik, hogy csak a magas arisztokraták és milliomosok, mint a grófnő férje engedhetik meg maguknak, hogy a törvényt és a jogot semmibe se vegyék. A bírák Lassalle javára döntöttek. Ebbe a viharzó évbe még egy Lassallere nézve fontos esemény szövődik: megismerkedik Marx Károllyal, akinek lelkes tanítványául szegődik.

Alighogy Lassallet az esküdtek felmentették, lángoló lelkesedéssel csatlakozik a forradalmi mozgalomhoz. Kölnben, Worringenben, Düsseldorfban felkelésre lelkesít. A polgárokat és parasztokat fel akarja fegyverezni és olyan merész forradalmi beszédeket intéz a néphez, hogy vizsgálatot indítanak ellene lázítás miatt. Védőbeszéde, amelyet ebben az ügyben tartott, valóságos demagógiai remekmű, amelynek alapján felmentették. De az államügyész újabb vádat emelt ellene az államhatalom elleni vétség miatt. Most hívatásos bírák elébe kerül, akik 6 hónapi elzárásra ítélik. És így, amíg sokan bajtársai közül az utolsó nagy forradalmi harcban életüket vesztették vagy száműzetésbe mentek, őt az ítélet elvonta a nyilvános élettől és megmentette a hazának. Kiszabadulása után Lassalle Düsseldorfban nagyértékű munkásságot folytat. Hogy a proletárok szuverénítésének előharcosokat és zászlóvivőket teremtsen, kisebb munkáscsoportokat megismertet eszméivel. Ez a Lassalle-féle munkásegyleteknek magva. Ez által állandó tábora volt munkásokból, akik hűségesen ragaszkodtak hozzá. Lassalle pénzzel, tanácsal támogatta őket, elintézte rendőrséggel való konfliktusaikat, gondoskodott a letartóztatottak családjairól. Minden szombaton és vasárnap eljötték hozzá, ő pedig saját költségén ellátta őket könyvekkel. És mindent úgyszólván a rend-

Lassalle és Hatzfeld grófnő. (Egykorú rajz.) — Lassalle und die Gräfin Hatzfeld

Lassalle ifjúkori képe — Lassalles Jugendbild

örök szeme előtt, akik előadásai alatt a házával szemben a bokrok között rejtőzködtek.

A reakció legsötétebb korszakában, 1854-ben, végre a Hatzfeld-féle pörök a grófnő javára dőltek el. Ezen időtájt a politikai élet nem nyújt Lassallennek alkalmat a munkára és így két csendes nyugodt évet Heraklitoszról szóló munkája befejezésének szentel. Közben Szíriában és Palesztinában jár. Sajnos, keleti útjáról a grófnőhöz írt levelei elvesztek. 1857-ben ismét Berlinben találjuk, ahol szeméit gyógykezeltetni és Heraklitoszát rendezni sajtó alá. A mű megjelenése általános elismerést teremt számára és megszerzi neki Humboldt, Varnhagen von Ense barátságát. Hans von Bülow is közeledik hozzá és később Lassalle kedvéért megzenésíti a Herweg-féle munkáshimnusz.

1859 novemberében Vilmos régensherceg ügyintézkedik, hogy Lassallennek berlini letelepedése a rendőrség részéről ne ütközzék akadályba. Poroszországban már beköszöntött a liberalizmus kora. 1859 tavaszán egy drámával, „Franz von Sickingen“-nel jelent meg Lassalle a nyilvánosság előtt. Legközelebbi írása: „Az olasz háború és Poroszország feladata“ a diplomácia magasságaiban mutatja.

1861 márciusában Lassalle tollából egy könyv jelent meg, amelyről az agg Savigni azt mondta, hogy Donellus óta nem írtak hozzá hasonlót. A könyv: „A megszerzett jogok szisztémája“ és benne Lassalle a jog fejlődését a különböző népeknél és a tulajdon, szerződés, család, jog, korporáció fogalmak fejlődésének történetét írja meg.

Nem hallgathatjuk el Lassallere, az emberre nézve oly jellemző epizódot, a régi oroszarisztokrata családból származó Sofie Sontreffhez való szerelmét, akít 1860-ban Aachenben ismert meg. Így ír neki: „Kegyed, hercegek leszármazottja, ha hozzám jön feleségül, olyan férfiút választ, aki hogyha a származás feljogosít a büszkeségre, büszkébb lehetne, mint ti mind, mert olyan népből származik, amely régibb, mint az összes hercegek és nemes nemzetiségek.“

1862-ben végre elérkezett az idő, hogy Lassalle politikai céljait megvalósíthassa. A harc a korona és a liberális porosz parlament között kitört. A katonai javaslatok, amelyek ezt a harcot előidézték, Lassalle szerint csak a királyi hatalom megerősítését célozzák a néppel szemben. Egy másik nagy beszédében, amelyet röviden „Munkásprogram“-nak nevez, az akkori történelmi korszak összefüggését mutatja ki a munkás osztály eszméjével. Ebből a beszédből idézünk egy mondatot, amely megmutatja, hogy tölti be Lassalle nagy népnevelői hivatását. Így szól a munkásokról: „Az a nagy világtörténelmi dicsőség, hogy uralkodó osztálynak vannak hivatva, be kell, hogy töltsék minden gondolatukat. Nem illik immár hozzájuk az elnyomottak terhe és a gondolatnélküliek szórakozása, sőt még a jelentéktelenek ártatlan könnyelműsége sem. Ők a szikla, amelyen a jelenkor templomának kell épülnie.“

És a beszéd, amelynek időpontját Lassalle csodálatos érzéssel eltalálta, a németországi szociáldemokrata mozgalom kiindulópontja lett. Ugyanabban az évben Lassalle meglátogatja a londoni világkiállítást és ott Marx-szal találkozik. Felszólítja Marxot, álljon vele együtt a mozgalom élére, de Marx erre nem hajlandó.

Hogy milyen helyes ösztön vezette Lassallet, midőn a poroszországi konfliktus lényegét hatalmi kérdésnek látta, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Bismarck első beszédeiből egészen Lassallera emlékeztető hangok csendülnek ki. Egy ízben Lassalle a berlini polgárok előtt tartott beszéde közben diadalmasan fordult a rendőrség képviselőjéhez: „én tehát az állam legmagasabb hatóságaitól elismert, meg nem támadható alapon állok“.

Midőn az „Arbeiterprogramm“ nyomtatásban megjelent, Lassallet a közbéke veszélyeztetése miatt vád alá helyezték. Lassalle védőbeszéde „a tudomány és a munkásság“ címen ismét kitűnő propagandaeszközzé lett. Legnagyobb hatását utolsó szavainál érte el: „Ha egy férfiú életét a

Lassalle

Lassalle

tudomány és munkásság eszméjének szenteli, úgy az elítéltetése, amely útján éri nem tehet reá más benyomást, mint tudományos kísérleteibe mélyedt vegyészre a retortának a robbanása. Az anyag ellenállása fölött való könnyű elkedvtelenedés után, amint az ellenállás megszűnt, nyugodtan folytatja kutatásait és munkáját.“ A bíróság ítélete 4 havi fogházra szólt, melyet a magasabb fórum csekély pénzbírságra változtatott.

Midőn 1862-ben Londonban a nemzetközi munkásszövetség megalakul, Lassalle egy német munkáskongresszus összehívásán dolgozik. Politikailag a munkásoknak a törvényhozó testületben képviselést követel, szociális téren pedig, hogy a munkásság saját magának vállalkozójává váljon. A leipzig-i munkásszövetség majdnem egyhangúlag elfogadja Lassalle programját, itt Leipzigban tartja „a munkáskérdéshez“ címen ismert beszédét, amelyben odakiáltja a munkásoknak: „valami belöletek a mások birtoka, épp úgy, mint a rabzolgaságnál!“ Majd Frankfurtban beszél: „Azt hiszitek talán, hogy emberek vagytok? Ez óriási tévedés. Ökonómiailag beszélve olyanok vagytok, mint az árú. Ha hiány van, akkor magasabb bér által megszorítják a munkásokat és aztán ismét csökkentik a számukat, mint a zergéket,

akik ellen a társadalom háborút visel. Ha gyermekeitek meghalnak, azt hiszitek, hogy az véletlen. Pedig nem véletlen, hanem ércből való statisztikai törvény, amely rossz helyzetekben gyökeredzik.“

Május 23-án Leipzigban szervezkedő gyűlés van és Lassallet elnökké választják diktátori hatáskörrel. Szeptemberben háromszor beszél Lassalle, kíméletlenül leszámol a haladó párttal és hódol Bismarcknak, akivel valószínűleg a nyár folyamán ismerkedett meg. „És ha váltottunk is puska-lövéseket Bismarck úrral, még a szalvék alatt, így kívánja az igazság, be kell vallani: Ő férfiú, a liberálisok azonban vén asszonyok.“

A Bismarck és Lassalle közötti viszony hónapokon át folytatódott. Tizenöt évvel később Bismarck így ítélt róla: „Volt a lényében valami, ami engem, mint magánembert különösen vonzott; a legszellemesebb és legkedvesebb emberek egyike volt, akikkel valaha összejöttem. Energikus ember volt és nagystílusú becsvágy élt benne. Beszélgetéseink órák hosszat folytak és én mindig sajnáltam, mikor véget értek. Nem igaz, hogy én és Lassalle összekülönböztünk. Neki bizonyára meg volt a kellemes benyomása, hogy én becsülöm benne a kiváló szellemet és hogy intelligens és készséges hallgatóra talált bennem. Sajnálom, hogy politikai pártállásaink nem engedték, hogy gyakran lássuk egymást. De örültem volna, ha ilyen tehetségű és szellemű ember lett volna a szomszédom.“

Lassallenek egyik Bismarckhoz intézett leveléből látjuk, hogy az általános választójog kérdése

197. „Morin“ Karikatur auf Ferdinand Lassalle, die Gräfin Hatzfeld und deren Sohn, Graf Paul Hatzfeld. Berlin 1849

Morin : Karikatura Lassalle, Hatzfeld grófnő és fiáról

Lassalles Familiengruft in Breslau Lassalle családi sírhelye Breslauban

beszélgetésük egyik fő témáját képezte. Bismarck nem zárkozott el a kérdés elől, épp úgy, amint-hogy Lassalle politikai programjának másik pontja a „produktív szövetség államkölcsonnel” is visszhangra talált nála. Sőt midőn a sziléziai szövőiparosok küldöttsége tisztelgett a királynál, Vilmos, Bismarck kezdeményezésére, saját pénztárából 7000 tallért nyújtott át nekik az első produktív szövetség kísérleti alapításához.

Utolsó két életévében Lassalle szinte emberfeletti munkát végzett, mintha csak közlő halálának sejtésében a végsőkig felfokozta volna erejét. 1864 májusában utolsó agitációs körújtjára indult, főképp a rajnai provinciák városaiban. Megesett, hogy díszkíséretül néha 25 felkoszorúzott kocsi követte. Mikor síró munkások sereglettek kocsija köré, mikor a nagy tömegre tekintett, amelyből lelkesült tekintetek sugároztak feléje, akkor Heine jóslatára kellett gondolnia: Ön lesz a XIX. század messiása!

„Midőn ezt a zászlót megragadtam” — így kiált fel Ronsdorffban —, „tisztán állott előttem, hogy én magam el fogok pusztulni. Vajha utódom és bosszulóm támadna csontjaimból! Vajha ez a nagy nemzeti kultúrmozgalom nem szűnne meg az én életemmel, hanem élne, lobogna egészen, amíg egy is lélekzik közületek.” Ezek voltak utolsó szavai Németország munkásaihoz.

Június 27-én még egyszer, utoljára, a törvény-

szék sorompói előtt látjuk Lassallet. A közbéke veszélyeztetése és az állami intézmények lebecsmérlése miatt egy évi börtönre ítélik. Júliusban Rigi fürdőbe utazik és itt elhagyottságában szomorú hangulatok közepette találkozik Helene von Dönnigessel, a bajor diplomata és berlini zsidónő leányával, akit már Berlinből ismert. Helena, bár már évekkel ezelőtt egy ifjúkori szerelmének, Janko von Rakowitznak ígérte kezét, eljegyzi magát Lassalle-lal. Augusztus 3-án mindketten Genfben utaznak Helena szüleihez. Ezek már Lassalle politikai multjára való tekintettel is óriási felháborodással veszik az eljegyzési hírt. Helenának el kell utazni és Lassalle előtt titokban tartják tartózkodási helyét. Ez Lassallet a végletekig sérti és minden lehetőt megmozgat, hogy Helenának, atyja akarata ellenére, a szabad elhatározást biztosítsa. Mikor ez végre a bajor miniszternek, Dönniges főnökének segítségével sikerül neki, maga Helena visszautasítja.

Helyrehozhatatlanul kompromittálva, Lassalle párbajt provokál, amennyiben súlyosan sértő üzenetet küld Helena atyjának és jegyesének. Augusztus 28-án a Carougei erdőben folyik le a párbaj Janko von Rakowitz és Lassalle között. Lassalle halálosan megsebesül és aug. 31-ének reggelén meghal. Szülővárosának, Breslaunak zsidó temetőjében helyezték örök nyugalomra. Boeckl, a nagy filológus szövegezte meg sírfeliratát: „Itt nyugszik, ami halandó Lassalleban, a gondolkodóban és harcosban.” Hívei évről évre elzarándokolnak a nagy agitátor sírjához, annak a férfiúnak a sírjához, akiről így szól énekük: „Itt nyugszik az egyetlen, aki fegyvert adott nekünk.”

A haldokló Lassalle keblén találták e szavakat: „Ezennel kijelentem, hogy én magam vetettem véget életemnek.” 28 augusztus 64. F. Lassalle.

Az, aki a legjobban ismerte őt, Hatzfeld grófnő, írta halála után e szavakat: „Nem gyöngeség okozta Lassalle halálát. Ha gyöngesé lett volna, ma is élne, mint más közönséges ember. Nem, éppen ereje és egész természetének hajthatatlansága fordult ellene. Valójában saját erején ment tönkre.” Ugyancsak Hatzfeld grófnő írta Moses Hesznek: „Számomra Lassalle halála nem egy nagy szerencsétlenség, hanem az abszolút szerencsétlenség minden változás- és végnélküli. De nem ez a legrosszabb, mert ez csak engem érint, hanem, hogy ilyen alávaló, nyomorúságos intrika miatt kellett elesnie, legjobb erejében, egy ragyogó pályafutás elején, abban a percben, midőn a kiérdemelt elismerés kárpótolta volna annyi keserves harcért, annyi rágalomért és hogy a valódi harcnak napját, amelyet úgy óhajtott, amikor nagyszerű tettejének méltón kifejezhette volna, nem érhetette meg! Ezt a fájdalmat vigasztalanul mindennap mélyebben, fájóbban érzem!”

Nagy elvtársa, a harcos Marx azonban úgy látja, hogy „fiatalon halt meg és diadalmasan, mint Achilles”.

Lassalle-Marsch.

Worte von S. Berger.

Musik von Rudolf Stalier.

Eingang. **Marsch.**

f Las - sal - le, das
war ein Held, der stets sich in den Kampf ge - stellt; für's
Volk hat er ge - strit - ten viel, des Vol - kes Freiheit war sein Ziel. Be -
drückten war er stet sein Hort, mu - tig, kraftvoll scholl sein Wort, es
wir - belt auf aus tie - fem Leid das Volk zum Sie - ges -
streit. Las - streit. Es sollt nicht län - ger sein, dass
bitt' - re Not und Pein des Vol - kes Mark und Kraft ver - zehrt, da -
mit der Geld - sack sich ver - mehrt, der Ar - beit ih - ren
Lohn! Das Volk, es weiss jetzt schon, dass es al - lein die
Wer - te schafft durch sei - ner Han - de Kraft. Es Kraft.

Trio. Der Schlacht - ruf schallt, es
wi - der - halt, Al - les um Las - sall' sich schart, ent -
schlos - sen sei - ne Rech - te wahr. Klar, — zum Ge -
fecht, 's gilt un - ser Recht; ein End — der
Not! — Auf! Sieg — o der Tod! Der Tod! Wir wollen
un - er - schro - cken nun den Kampf voll - en - den;
der Sieg, er ruht ja in un - sern Hän - den.
Und wenn der Feind so - gar Kar - tät - schen speit, und
den - noch wir blei - ben treu Las - sall'! Lassal - le
hoch, Las - sal - le hoch! Wir wol - len hoch!

A német munkások Lassalle-indulója

LENKEI HENRIK: AHASVÉR

Bolyong közöttünk az örök zsidó,
Fülembe csendül gúnyos kacagása:
„Tombolva zúg a Haláldáridó,
De nékem a sírt keze most sem ássa.

Az Életfáról a friss rügyeket
Tavaszi dérként végig lefagyasztja —
Se én, lombtalan tönk, mind itt rekedek,
S vergődöm testben-lélekben kiaszva.

Anyák serege véres könnyút ont,
Erőst panasztól meg nem óvja vértje,
Bölcs és ledér tanácstalan borong,
Egy karba bűg a gyötrődők „Miért“-je.

Bolond játék vagyunk a Sors kezében,
Rángatja dróton a nyomorú bábót,
Míg a Kaszás, törpék mentőjeképpen,
Eldörgi a feloldó „Nincs tovább“ ot.

Csak engem hágy bujdosni elfeledten,
Sivár időmet vad-dohogva töltöm,
Percként robognak századok felettem,
S nem sejtem: én mit keresek a földön!“

S egy hang az égből Ahasvérra száll:
„Te vén hitetlen! addig kell elélned,
Míg megtudod: Harc, Szenvedés, Halál
Nagymesteri a végtelen tökélynek!“

OTTO DER LINZEN: FOHÁSZ

Ó éjszaka sötétje,
ó elboruló távol,
csillagok tüze gyullad
az ég mély ablakából.

Miriád szem az égen,
miriád vágy a földön,
az Úr éneke zeng most
sziklák fölött s a völgyön.

Ó halavány emlékek,
törékeny álmok méhe...
Az éjszaka az Isten
föl-fölringó emléke.

Ó szent tüzek az égen,
csillagok, vágycsillagok, álmok...
Uram, kegyes Uram,
maradj velem ha egyszer
indulok vagy megállok...

Fordította: Juhász Árpád.

R. Bálint: Kriegssachusterei

SZILÁGYI SÁNDOR: A HOLNAPOK MARTALÉKA

I.

Haznap este keserű érzésektől békétlenítve ment a kávéházba. Világosan vetődött makacs öntudatába a megrovó ítélet, hogy élete megalkuvó és alacsony síkon mozog. Nem örült a bejelentett látogatásnak. Sőt félt tőle: hátha valami új kinzó képzeletcsoportot fordít lelkébe, mely még hullámosabban felszítja vívódásait... Kedvetlenül benyitott.

A megszokott, elmaradhatatlan ábrázatok vig rajza és az elvető gesztusok hetyke nyomatéka ötlött mindjárt a szemébe. Köszöntés nélkül, szinte hivatalosan foglalta el helyét. Hangok pattogtak, merültek el: tervek, ötletek, forradalmos dagály. Most érezte mélységesen az alkotó erők elvonultságának tiszta, drága örömét, gondolatok átszítátságának fakasztó enyhét, sejtelmek inkarnációját, amikben leverhetetlenül hitt.

Hirtelen derűs arcot vágott. A nője, híhetetlen fortélyok megaláztató fillérjein támogatott nője mellé telepedett. Bágyadtan figyelt a nő szapora kérdéseire, ki a vallató bíró találékonyságával puhatolózott kedvetlensége oka iránt. Vanak pillanatok, melyekben a

R. Bálint: Kriegsschneiderei

felnyugtalanított lélek szerénysége messzi dolgokat ér el és máskor közömbös kapcsolatokon élesen átvilágít. Így látta ő meg hirtelen az életét, mely hazugságok narkotikumán hasztalanul izgult és melyre sokan, sokféleképpen hatottak.

Valaki épp egy élc csattanóját oldotta el: dacos határozottsággal intett a pincérnek és szinte menekülve nekivágott a körútnak, melyen az ősz finom melankoliája osont.

II.

Késő volt, mire hazacipelkedett. Megfeledkezett a levélben jelzett látogatásról, a törzsasztalról, nőkről: zsibbadt csömör súlya alázta meg. Gépiesen lépdelt a kifogyhatatlannak tűnő lépcsőkön, végre keze egy kilincsen állapotodott meg. A kissé

kinyílt ajtó gyér világánál sebtén felismerte Grünt, régi barátját és iskolatársát.

Első érzete holmi bizonytalan szorongás volt. Valahányszor emberekkel találkozott, kik mellől a mult hullámverése elragadta: lemaradottság és idegenség fájt benne. Grün meleg nyugodtsággal felejtette rajta szemeit és nosztalgiával szólt:

— Bizony régnemláttalak, kedves Révész barátom.

— Az igaz, — válaszolt Révész és rögtön eszébe ötlött, hogy lapos és szenvtelen a fogadtatás.

— Hát miként rendezkedtél itt be? Boldogan szőtt terveid legalább részben megvalósultak?

R. Bálint: Russischer Gefangener

Bálint Rezső: Orosz fogoly

Révész kelletlenül felhúzta szemöldökeit. „Mily jogon“ berzenkedett agyában az első gondolat. Távolságok hőmezőit érezte.

— Ha épp tudni óhajtod — jegyezte meg finom hangsúllyal —, úgynevezett repülő-újságíró vagyok. A pillanat érdekeinek fölesküdtje — egy névtelen pennás.

— Tehetségesnek ismertelek — szólt elgondolkozva Grün —, azonban nem szabad beérned aprócseprő cikkecskék megszerkesztésével. Nem. Mélyen, megrázóan kell önmagadba nyúlnod: az élet célja a fejlődés, aki ezt nem érti át, saját visszavető rövidlátásának áldozata.

Révész jóindulatot érzett; hűs borogatást titkos s legsajgóbb sebére.

— És te? — szólt röviddel — mit értél el.

— Én — válaszolt Grün, hosszú ujjait végighúzza magas homlokán — kereskedő vagyok. Csodálkozol, ügyebár, tudván, hogy papnak készültem. Ám nem éreztem a rendíthetetlen erőt, mely úgyszólván a kozmoszból meríti forrásait, nem éreztem az alkony nélküli napot a szenvedélyek hullámai fölött. Hisz voltaképen mindegy a pálya, a főfeltétel: töltsd be híven és jól.

Révész további kérdezgetéseire szíves frissességgel beszélt a szerényen indult üzlet szemmel látható föllendüléséről, tervszerű munkák elvárta sikerei-

nek bekövetkezéséről és tapasztalatokról, melyek az üzletfelekkel való érintkezés nyomán sarjadtak.

Révész azon vette magát észre, hogy kilépett zárkózottságából és igaz figyelem bátorító melegségével csügg barátja szavain. Azonban elborult a meghitt érdeklődésre, mely terveit és jövőjét kívánta megpillantani.

Komolyan érezte válasza jelentőségét, midőn így szólt:

— Én haszontalan ember vagyok. Reményeken nem kotlok és az éjszakákba ereszkedem, nem mintha serkentő szerelmem volna, hanem a megszokás bárgyúságából... A vágyak egyetemes pusztulásának tudatával csillapítom magamat...

Grün átható pillantással tekintett szemébe és halkán magyarázta:

— Nincs igazad. Az Isten fizikumot és lelket adott neked, mondván: világom lényegéből adom a masszát, faragj belőle remeket. Miért porzod a drága anyagot éjszakák terméketlenségébe? Ki kell lépned az „ügyis mindegy“ ketrecéből, indulnod kell; a célkeresőt ezer út örvendeztetí...

— Az utóbbi a baj — legyintett Révész.

— Nohát én ígérem — hangsúlyozta Grün —, hogy segítségemre leszek a kivezető út felfedezésében...

R. Bálint: Infanterist

Bálint Rezső: Baka

Azután a vidéki élet otthonos vonatkozásairól esett szó és a búcsúzáskor Révész őszintén mondta:
— Köszönöm megtisztelő látogatásodat.

III.

Néhány nap múlva a rajzó kérdések és elsíklott válaszok beteg hangulatában levelet kapott. Grün közölte benne, hogy sikerült egy ismerős vállalatnál titkári állást szerezni számára. A jövő szimfóniája zendült fel és békés örömök ígéretes színpoltjai csillogtak soraiban.

Révész átgondolta sorjában a változatokat, miket az új élet erőpróbául állíthat eléje, a csekély áldozatot, mire kényszerült és az eredményt, melynek biztató titokzatossága hevítően ingerelte. Önérzetes köszönettel válaszolt és értesítette Grünt, hogy a határnaphoz kötött állást elfogadja.

A váratlan eseményekből kiindulva, a mult emlékeiben pákószkodván új és új vonásokra bukkant, amelyek Grün egyéniségét szembetűnően kiemelték. Hangos imádkozások, elmélyedések, mélyen markoló mondatai egy befelé izzó lélek érdekes vetületeiről tanuskodtak.

Multak a napok és az utazás előestéjén a jövő biztosságának érzetével sietett az utcára. Különös

R. Bálint: Ein Bosniak

Bálint Rezső: Bosnyák

R. Bálint: Deutscher Soldat

Bálint Rezső: Német katona

fény derűjében összefüggőbbnek vélte az életet és alakíthatóbbnak a sorsot. Újraszülető szándékok fuvalmát érezte és a régi muzsika édes zugalma a világot, mintha új hangon szólaltatná meg benne. Amint az utcákon kódorgott, önkénytelenül felpillantva, a törzskávéház előtt találta magát. Kissé elmosolyodott és a ki nem dolgozott ötlet első lökésének engedve, benyitott. A kompánia ma fölötté vidám, zajgó hangulatban volt; a jókedv hangos megnyilatkozásával fogadták Révészt, kit homályos benső tiltakozások távozásra serkentettek, de végül közbük telepedett.

Már a hajnal álmos sugarai permetezték az utcákat, midőn a vegyes társaság összebújt csoportokban búcsúzkodott.

Alvadt mámor viaszfénye sápadt Révész arcán, ki feszítő érzésektől tápolyogva ért haza. Az éjszaka, az emészthetetlen ostobaságok fülledtsége kavargott lelkében.

— Új élet — sziszegte vad öngúnnal és szavai belül sebezve csikordultak.

Úgy érezte, céltalanok a buzdulások: partot látott elmerülni reményei teremtettségeivel... Az örök holnapok mindiglen friss martalékát szánta önmagában és Grünre gondolt, ki akaratlan új bánatot ojtott életébe... Vigasztalanul érezte, hogy egy nyitott ajtó orra előtt becsapódott...

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: BÁLINT REZSŐ KÉPEI

Bálint Rezsőről — nagyon régen, még a békében —, mikor képeit kiállította, többek közt ezeket írtam:

„A képein harmónia ömlik el. Valaki a csend piktorának is nevezhetné. Csendes képeket látunk itt, melyek többnyire interieuröket ábrázolnak és interieurök falára kíváncsoznak. Olvasó és heverő asszonyai arcán végtelen csend reszket, puhán beleágyalva a csend végtelenségében ülnek, a szobákon pedig szinte egy óra ütése, egy régi üveg-pohár csendülése hallik. Egy taglejtéssel érezteti a nyugalmat, mely határtalan. Képeit erő tartja össze, a leheletnyi könnyűségek nem könnyelműségből, a gyengédségek nem gyengeségből származtak, hanem az erő feleslegéből. Az az érzésem, hogy a szem, mely ezeket látta, valaha bele-nézett egy szobába az utcáról és az éjszaka, ahonnan nézett s a lámpa, ahova nézett — a zíman-kós aranyfény — megbabonázta s ez megmaradt benne, nem mint hangulat, de mint nyugtalanító, alkotásra serkentő indítóok. Mert képeit nem szabad pusztán hangulatképeknek tekinteni. A hangulat csak közlőforma, mellyel a dolgok mélyén rejlő tartalmat érzékeltetjük, egy hangulatban és történésben, minden hangulatot és történést, az örökkévalót.“

A „csend piktora“ belekerült a világháborúba. Írjuk le, hogy művészi hitvallása ma sem változott. Ezek a képek, rajzok és pasztelek mind arról tanuskodnak, hogy annak az örök „impresszionizmus“-nak a sugallata alatt áll, melyet maga szerzett meg, a maga számára, egyéni viaskodások árán és melyet semmiféle jelző vagy új divat nem járhat le. Hozzátehetjük, hogy impresszionizmus azóta elmélyült. Bálint Rezső mindig ama festők közé tartozott, kik gondolkodtak a művészetük mivoltáról és céljáról, a körülöttük habzó és kavargó élet jelentőségéről. E képek alkotója minden vonásával a világ és az egyénisége viszonyát jelezte. És mert igazi művész, nem használati tárgyakat gyártott: különvéleményt jelentett be. Most a lírája még tartalmasabb. Ezekben az években sok tapasztalást szerzett. A korai ifjúság lírája kódos és színes, de határ nélkül szétfolyó. Csak a férfikor hozza meg a tapasztalást, mely — egy nagyon nagy költő szerint — maga az igazi líra. Ez a kereső is egyben arányosan-összhangos festő egyre jobban farkasszemet mer nézni a valósággal, mélyebben érdeklődik a csontrendszer, az izom, az anatómia iránt és mindez nemcsak a rajza

pontosságának válik javára, hanem a mondani-valójának, a lírájának is. Tekintsék meg egyik itt közölt rajzát, az alvó női arcot, mely néhány lenge és biztos vonallal, játékos-egyszerűséggel állítja meg számunkra az időt. Képe egyúttal megérzékelte azt is, hogy általában hol tart fejlődésében.

Mit rajzol meg ez a festő a háborúból? A szenvedést, a lelket, az embereket. Azokat sem egészen. Szinte jellemzőnek kell tartanom, hogy képein teljes alakban alig látjuk a katonát, csak a fejet és a vállat a mellig, mindenekelőtt a szemet, melyben az értelem és a bánat székel. Valahogy az egyént akarja hangsúlyozni, ő, ki a huszadik század gyermeke s még emlékszik e század tanítására meg a régebbi képeire, melyek egytől egyig boldog egyéni hajlamból keletkeztek. Emberei nem is szakadtak el végkép meghitt környezetükből, a lámpafényes szobából, a napsütéses kertből, csak eltávolodtak tőle és rajtuk —

valami tiszta melabú alakjában — látni még a nyugalom visszfényét, a reménység és a vágy csillámaait. Mindaz a csend, ami egykor interieurjei fülkéjében, vagy tájain huzódott meg, most ez egyszerű, jó katona-arcokra menekült. Itten él tovább az arcokon és a szemek mélyén. Nem rajzol tömegeket. Számunkra, kik ma élünk, a háborút egy arckép jelenti, egy katona portréja, kinek előrehajló, gondolkozó fejét szigorú vonallal zárja le a föléje boruló katonasípka. Mennyi tiszta, férfias lélek van a portréiban, a német katona, vagy a szakállas mohamedán bosnyák arcán és mennyi megfigyelés, kegyetlen és éles bírálat az orosz fogoly felfogásában, ki a valóság minden bütykével és bibircsójával

R. Bálint, Maler Bálint Rezső, festőművész

jelenik meg, egy hústorony, mely — egy egyénen keresztül — az ellenséget is jelképezi, a testet, a tömeget, a kolosszust.

Sokat írtak arról, hogy ennek a háborúnak nincs művészete. Ez igaz is, meg nem is igaz. Politikai művészete semmiesetre nincs. Némák az összes lantok és színtelenek az összes ecsetek. Egyetlen művészet történetében sem jelez határt a háború, mindegyik halad azon az ösvényen, melyet még a békében lelt meg. Nincsenek ódák és háborús körképek. De az is bizonyos, hogy a háborús emberi reflexeit sohase fogták meg fel ilyen öntudatosan-nyílt szemmel, mint most és a könnyeknek ma is van költészete, a színeknek ma is van festészete. Bálint Rezső egy hadi szabóműhelyt mutat nekünk s — lárma és ál-szenvedély nélkül — megérezte korát. Ki merte volna hinni, egy századdal ezelőtt, hogy a hadi szabóműhely valaha csatakép lesz?

GUTTMANN MÓR: ZSIDÓ MISZTIKUSOK

— Schneur Zalman — a Raw —

Höl fogta Izrael Baal-Schem végtelen zsenijének egy atomját és tehetséggel vagy talán inkább türelemmel rendszerre dolgozta fel a rendkívülit. A zsenit, a specifikus felfoghatatlant és érthetlent, ezt a rejtélyek rejtélyét, mely királyi magasságokban minden téren és időn felül lebeg, gúzsba kötötte és lehozta a földre. A gondolat láncáival úgy, mint a Zohar mondja: Melech aszir birhatim — birhaté mochin: Láncokkal van megkötve a Király, az ész láncáival. Ellátta a zsenit kísérő széljegyzetekkel és világgá bocsátotta. Népszerűsítette. És ezért lett ő a chaszidikus irány tulajdonképeni megalapítója. És talán ő rá gondolt a balschemi unoka, ama mély rejtelmességű Rabbi Nachmann, midőn egyik legmélyebb aforizmáját írta: „A valódi Nagy, a Czadik, ki a valóságok valósága, csak tanítványaiban fogható föl. Ő maga más, ő nekünk idegen és felfoghatatlan világokból való.“ A Baal-Schem zsenijét nem bírták el a szavak. Összeroppantak alatta és viaszosüledtek az örök hallgatás birodalmába. Csak midőn már három lelken verődtek át és halványultak el a csodálatos sugarak, tudta őket a harmadik lélek fixírozni és egy képben megmutatni. S amit a kép láttatott, még így halványan és gyöngén is szép volt. Annál is inkább, mert a mester értette munkáját. Ő maga nagyszerű emberpéldány volt, ha nem is lebegett oly végtelen magasságokban, mint a Baal-Schem. Megvolt a nagy hite eszméiben és a képesség martírrá lenni értük. S amíg mások kivándoroltak és menekültek a nagy üldözések elől, ő kétszer töltött hónapokat a Péter-Pál-erőd kazamattáiban és deportáltatta magát Szibériába. De igazát nem engedte. Ami annál nehezebb volt, mert nem kisebb ember kételkedett eszméiben, mint a wilnai Gaon, Rabbi Elíjahu. Aki pedig akkora tekintély volt, hogy a világ zsidói ma is hódoló tisztelettel ejtik ki a nevét. A zsidó szellem páratlanul álló inkarnációja volt. Egy ember, ki egyformán otthon volt Talmudban és Kabbalában, épp úgy ismerte a matematikát, mint a philológiát és jókedvében Euklid axiomáit törte széjjel: Ily ember ítélete alatt ki nem tört volna össze? Mindenki térdet hajtott volna, de a Raw egy csöndes gesztussal megsimogatta nagy szakállát, csendesesen mondván: Istennél az igazság — és bevonult a Péter-Pál-erődbe, ahová ellenségei csukatták. És még egyszer csukták be és küldötték Szibériába, de istene megint megsegítette és talán kissé csodálatosan, de hát ne beszéljünk róla. És talán végleg elküldötték volna Szibériába, ha bele nem szól a dologba a nagy Napoleon. S dacára a császároknak, Péter-Pál-erődnek, Szibéria és kancsukának,

ez a sokat üldözött zsidó úgy össze volt forrva a hazájával, hogy élete kockáztatásával kémszolgálatokat teljesített Napoleon ellen. A nagy rendszerező volt, a szisztéma embere, innen nagy szeretete Majmonides, a szisztéma zsenije iránt s ösztönszerűleg gyűlölte a felforgatót. Megérezte Napoleonban az új kor prófétáját s féltette tőle népét. „Roshasonó első napján — mondja a Raw — tudtomra adatott, hogyha Bonaparte győz, meggazdagszik Izrael és dicsősége növekedni fog, de lelkük és szívük elpártol égi atyjuktól, míg ha királyunk Sándor győz, elszegényedik Izrael és becsülete lehanyatlik, de összetartanak és egyek lesznek égi atyjukkal.“ Egy elsőrangú pszichologus szavai ezek, kinek szeméi is voltak a veszélyek meglátására és mert lelke inkább kontemplatív hajlamu volt, passzivitásra termett, nem akart rázkódtatásokat. Inkább a biztos élet, ha nyomorban és szenvedésben is, mint a bizonytalan veszedelmekkel terhes. Lelke nem a bátrak közül való volt. Csöndes tudós volt és nem hadverő Makkabeus, ellentéte kortársának, a rymanoví caddíknak, Menachem Mendelnek. Parancsolásra termett nagy úr volt ez, milliók energiája élt lelkében, a hadak élén érezte helyét s négy fal között kellett élnie. S minden nagyszerű energiája egy ragyogó, ezredeket átölelő fantáziában nyert alakot, mely egy volt a nagy Hódítóéval. A világ népeit akarta Napoleon egyesíteni, ő pedig a zsidókat. Megérezte Napoleonban a szabadság hírnökét s látta a szabadság korát és lelkével ott harcolt Napoleonnal Austerlitznél és Vagramnál, Jenánál és a Bereznianál a szabadságért, egyenlőségért és testvériségért. És a legenda meséli: Napoleon minden ütközeténél egy kicsi vörös zsidót látott az első sorokban küzdeni és csak Waterloonál tűnt el mellőle. Ez a kis zsidó a rymanowí Rebbe volt. És ha mondták, hogy a harcok a zsidók ezreinek életébe kerül, nyugodtan felelt: hulljon ezerszer annyi, gázoljanak térdig vérben, de jöjjön a szabadság. De a kor ilyen hőroszokat nem volt képes elviselni s győzött a „nép“. Elbukott Napoleon s vele a rymanowí Rebbe nagyszerű álma. A „Raw“ maradt a győztes és merthogy a nép csak nép marad, csak a valóságban hisz, csak a láthatót látja: a valóságok embere, a kézzelfoghatók megmutatója maradt meg emlékében s az álmok hőse helyett, neki jelölte ki az első helyet. Miért? Nehéz tudni, csak talán sejtjük és a következőkben próbáljuk sejtésünket rögzíteni.

*

Nagyságának végső oka talán az volt, hogy mint nagy elődje és mintaképe Májmuni szintetikus szellem volt. Májmuni összeházasította a talmudot a görög filozófiával, ő pedig a talmudot a kabbalával. E tény korszakalkotó voltát csak úgy értjük meg, ha megismerjük a Raw korának kultúrstrukturáját. A gettó, az akkori létforma tulajdon-

képen egy öntudatos alkotás volt, amelyet a zsidó nép teremtett magának, hogy abba visszavonulva, önállóan és saját létszükséglete szerint rendezhesse be életét. Ez a berendezkedés aztán teljesen hierarchikus alapon történt, amennyiben ez felelt meg legjobban a biológiai necessitásnak. Föld nem volt, a létezés reális alapja hiányzott, a valóság oly ingadozó, bizonytalan volt, hogy arra egy nép életét építeni lehetetlen volt, a nép pszichéje, melynek gyökerei az ösztön titokzatos mélységeiből táplálkoznak, páratlan akarattal megcsinálta az értékek átértékelését és elhagyva a realitást, az idealitás talajára transzponálta az életet. A szellemi munka lett az élet alapköve és egyedüli értéke és évszázadok folyamán a nép lassanként két rétegre oszlott, kifejlődött egy arisztokrata osztály, a szellemi munkásoké, a közönséges paraszt népe, amely dolgozott a kenyérért, amelynek önálló életcélja és életértelme nem volt, csak mint a szellemi arisztokrácia fenntartója kapta meg létjogosultságát. Ugyanaz a kultúrállapot, mint a többi európai népnél, csak finomabb, differenciáltabb formában, a brutális mindennapiság helyett áttéve a ragyogó és sejtelmes végtelenségbe.

Természetes, hogy az egész élet ütközőpontja a tanulás, a talmud lett, ebben látták, és teljes joggal, a népélet kezdetét és végét. De itt is kitört a forradalom. A nép megelégtelte az arisztokrácia uralmát és, bár teljesen a talmud alapján állott és a talmudi életből egy hajszálnyit sem akart engedni, nem akarta magát második helyen látni. Egyenrangúságot követelt az arisztokráciával szemben, önönmagában látta, a nagy tömegben, a nemzet fenntartóját és életforrását, de mert meg volt bennük a józan kritikai belátás, hogy a szellem emberei mégis csak különbek náluk, megcsinálták a második átértékelést: az ész helyett az érzést tették meg a lélek valódi értékének. A vallás súlypontja a külső életből a lélek belsőjébe helyeződött át. A *tudás* helyébe, mint legmagasabb érték, a *hit* került és a jelszó: „Czaddik jeszod olam“ a czaddik a világ alapja, aki „beemunato jichjeh“ hitében él. Ennek a népies chasszidizmusnak konzekvenciája lett, hogy az „aboda“ a „vallásélet“ a tanulásról áttérrelődött az imára és kontemplálásra, mint az érzés és bensőség főbb nyilvánulási formáira. És itt tört ki a harc a régi és az új irány között. Még frissek voltak a Sabbatai Cevi ütötte sebek és a nép nagyjai féltek egy újabb pusztulástól. Amíg a szekta kicsiny volt, nem törődtek vele, de midőn a százezreket hódította el, megindult a nagy harc. A wilnai Gaon állott a hadak élén, kiközösítették az új irány követőit, műveiket nyilvánosan elégették, a hívőkkel való összeházasodást betiltották. A Rawt mint felforgatót denunciálták, a Péter-Pál-erődbe zárták és Szibériába akarták deportálni. Egész élete menekülés és bujdosás volt az üldözök és árulók elől és egyszerű lélekre vallanak hívei-

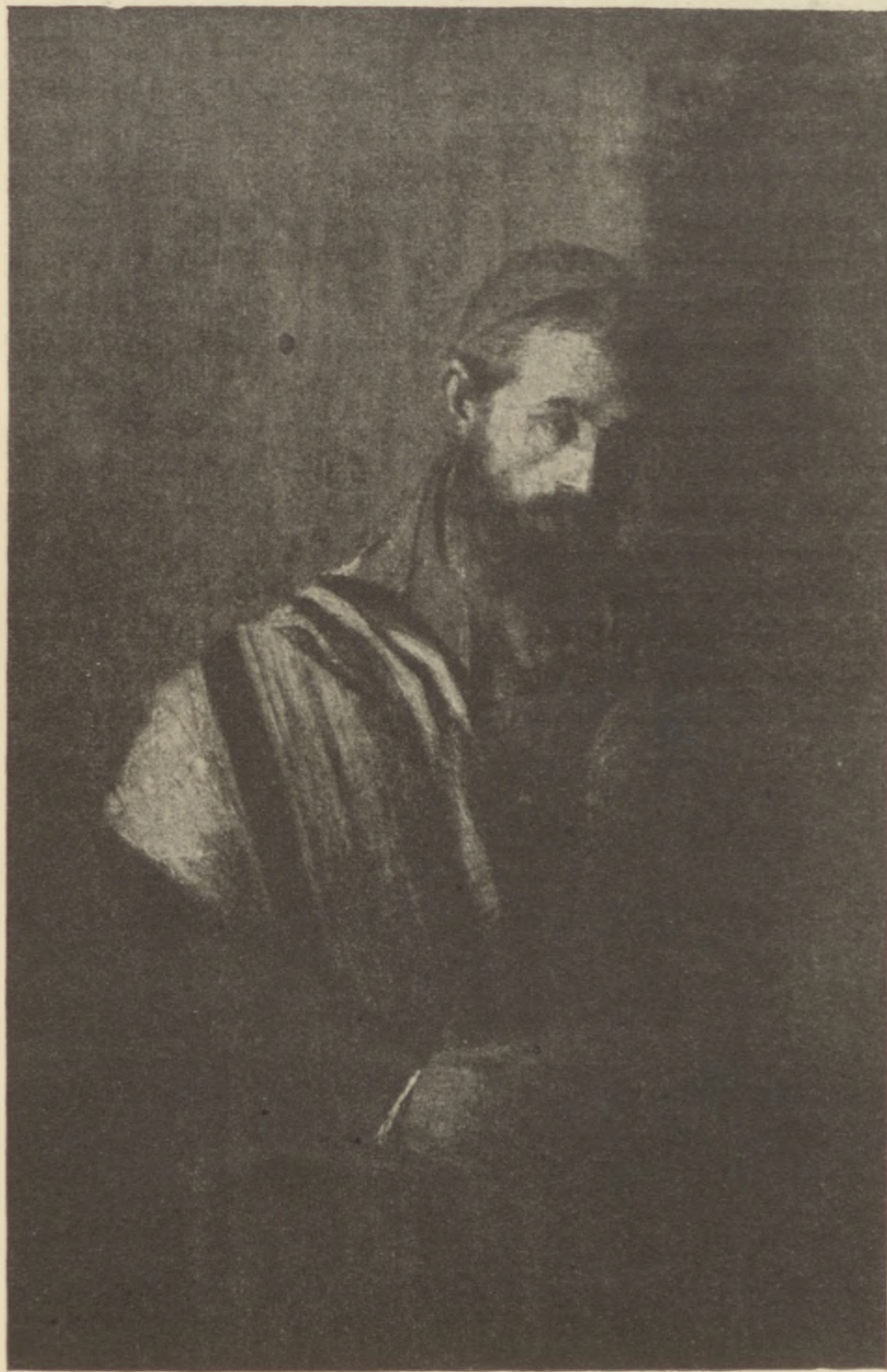
hez írt levelei, melyekben buzdítja és vigasztalja őket és könyörgéssel könyörög, hogy üldözőit ne üldözzék és bántalmazóikat ne bántsák, hanem kérjék égi atyjukat, világítaná meg elméjüket, hogy térne vissza a szeretet Izrael fiai közé. De hiába, a szeretet nem akart betérni, az üldözések folytak és még a fia a „Cemach Cedek“ responsumok híres szerzője is börtönt szenvedett eszméiért. De a Raw volt a híd a béke felé. Ismerte a harc okát és be akarta bizonyítani a gyanúsítás alaptalanságát. Egy életet töltött el azzal, hogy megmutassa, hogy a chasszidizmus nem a talmud ellenfele, hanem éltetője. A talmud a hit, a chaszid gondolkodás a lélek benne. S a kettő együtt a „Koma seléma“, a „tökéletes lény“. És sajátságos, hogy a kabbalista irány e kiváló propagálója talmudikus munkájával szerezte meg népszerűségét és állított magának örök emléket. Értem a Schulchan Aruch újszerű feldolgozásával, mely csakis eszmei tartalmában tér el a régítől, de facto pontról pontra ugyanaz és amellyel a zsidó „népre“ állandó és mély befolyást gyakorolt. Ez volt korszakalkotó életében. Nehéz dolog néhány szóban ily munkát karakterizálni, de ha tudjuk, hogy egy törvénykönyv mily végtelenül száraz, hideg és egyhangú s ha megmondjuk, hogy a Raw kezei alatt ugyanez a törvénykönyv mindegyik sora egy-egy eszme, minden szakasza filozófia és az egész egy nagyszerű eszme körül kikristályosodó gyönyörű gondolatépületté lett: fogalmat alkothatunk magunknak a mesterről, a műről és annak hatásáról. Nyugodt előadás, egyszerű nyelv, melynek hideg józanságában és cicomanélküli egyszerűségében hódító erővel lüktet négyezer esztendő elpusztíthatatlan életakarata s ez a hideg józanság részegíti meg az olvasót és nincs az a zsidó lélek, mely képes volna szavaiknak ellentállni, melyek lassan, csendesen lopják be magukat az olvasónak nem az agyába, hanem a szívébe. A filozófián kívül ez a munka a chasszidizmus legeredetibb alkotása és egy már évszázadok óta megírt munkát nem írták át oly hűen és pontosan — és mégis oly másképp — mint ezt. Ebben a munkában nyilvánul a chasszidizmus óriási ereje, hogy képes volt egy törvénykönyv különálló létét megszüntetni és úgyszólván a lélekből kinövesztetni. Annyira bensőségessé tette, annyira egybeforrasztotta a lélekkel, hogy szinte az ember lett a törvény. Világosabban: minden törvény mint kategorikus imperativus hat, mely örökkévaló s kivétel nincs alóla. És a törvénynek ezt az abszolút uralmát az a chasszidizmus statuálta, mely ellen az a vád hangzott, hogy a talmudot és dogmákat támadja és a hittanulást másodrangra süllyeszti. De jött az a szintetikus szellem és egyesítette a két látszólagos divergáló irányt. Nélküle a chasszidizmus, amelynek szubtilis és alig felfogható gondolatait csak a legdifferenciáltabb elme képes felfogni, nyomtalanul eltűnt volna, vagy, ami még rosszabb, elzüllött volna.

De ő látta ezt és mindkét irányban dolgozott. A túl magas és túlfinom gondolatokat a törvény bilincseibe verte s a túlalacsonyakat filozófiával gyógyította. Filozófiai rendszere azonban oly mély és széleskörű, hogy néhány sorban szólni sem lehet róla. Filozófiai gondolatai „Likuté amarim” című művében, melyet ő maga írt, maradt fenn és fiának Dov Beer „Biuré Zohar” című könyvében, melyben az apjától hallott gondolatokat és zohar-magyarázatokat adja közre. Rendszeréről még szólunk, mutatóul közlök a Likuté amarimból néhány sort, melyek a szisztéma alapját képezik:

Valamint az összes földi teremtmények, melyek testből és lélekből állanak, eme lelkek Isteni lélek, ugyanazonképen minden, ami ezen a földön még a legkisebb porszem is lélekkel bír, melyet az Isteni kegyelem sugároz beléje és ez az ő élete. Amint az írás mondja: „És Te élteted valamenynyit”. Ami úgy értendő, ha a Végtelen, áldott legyen neve, egy pillanatra ábrázatát elfordítaná és a porszemtől lelkét megvonná, az visszahullna a chaoszba és megszűnne lenni. Mert a Végtelen mindenütt ott van, mindennek Ő a helye, és minden lelkeknek és minden testeknek Ő a lelke. Ő a lelkek Lelke, amint Eliahu mondja: Világok Ura, Te vagy a Minden, Te vagy az Egy, Te vagy lenni és Te vagy fenn, Te vagy kívül és Te vagy belül, Te vagy az Első és Te vagy az Utolsó, Te vagy az Örökkévaló, a Végtelen Egy.

Nevét kevesen tudják, mindenki csak úgy ismeri: a „Raw”. És aki a legjobban ismeri, tudja talán legkevésbé, hogy hívták. A zsidó psziche itt sem tagadja meg magát s a legcsekélyebbet is átszövi lelkével. A zsarnok zsidóakarát úrrá lesz minden lelkinyilvánulás fölött s képmásává alakítja át az egész világot. Az absztrakcióra való hajlam, az egységes látás, mely a monoteizmust szülte, legyűri a legerősebb zsidó érzést: az individualizmust is. Az egyén eltűnik, a nép nem látja, vagy talán behúnyja szemét és nem akarja látni, egy mély ösztönből esetleg, mely nem akar látni és meglátni? — s ezért csak egy fogalmat érez a tények helyett és a fogalomban — önönmagát. Nyílt kérdés marad: nem-e azért lát egy fogalmat, mert így mindig önönmagát látja? És talán ez adja meg az első mutatást, merre keressük a Raw lelkét: viszonya a néphez. Előtte és utána is voltak nagyok és nagyobbak, kik a magasságok magasságára és a mélységek mélységeibe szállottak s mégis ő lett a fogalom, a Raw, a „Nagy”. Miért? Talán neki sikerült egyedül a „népet magához emelni”, vagy másképp: ő mert leszállani a „néphez”, nem félve, hogy „lenni” marad? Miért? Hogyan? Lelke talán rokon volt a néppel és ezért értették meg inkább egymást? Vagy talán oly messze volt tőlük, hogy veszély nélkül szállhatott le hozzájuk? Problémák, melyek meglátása a lelkek összjátékának a megtalálása

volna, amihez pedig gyöngék vagyunk. Mi csak a tényeket láthatjuk s a tény az, hogy a miszticizmus egy kiváló képviselője oly fogalomként maradt meg a nép emlékezetében, mely a miszticizmussal — hacsak formailag is — ellentétes. Ebből következtethetünk: a nép még nem érett meg a miszticizmus nagy gondolatainak a befogadására, még nem fejlődött odáig, hogy képes legyen ne csak tetteket, hanem gondolatokat is élni. Ami végeredményében minden miszticizmus. Még nem érkezett el az a kor, amelyről a Zohar a következőket mondja: Ha eljövend a Messiás kora, melyről írva vagyon: „tudással leszen tele a föld” fölnyílnak e titkos bölcsességek forrásai és meríteni fognak belőlük az életreválasztottak. És ebbeli érdemökért megszűnik a goluth és visszatér Izrael földjére, amint írva vagyon: „Szabadság adatik a földnek és mindenki visszatér a családjához, a törzséhez.” Még nem érkezett el, de úton van. Jönni fog. Hogy mikor, előbb vagy utóbb? Mindegy. A mi népünk örökkévaló és mi egy-két évszázad az örökkévalóságban? Mi várhatunk. És várunk.

Armin Glatter: Andacht

Glatter Ármin: Ima

(Löwenstein Arnold ajándéka a Magyar Zsidó Múzeumnak)

Galíciai harctér, 1916 július

népek nagy csatája ezen a földön zajlott le. A szenvedés és bánat itt ülte orgiáit és amikor szétlőtt, rombadöntött falvak és városok mellett haladunk el, amikor a siránkozó kétségbeeséssel találkozunk, arra kell gondolnunk, hogy vajjon miért sujtott le az isteni kéz. És mégis, a romok felett már látjuk a készülő új életet. Ahol nemrég másodszor vették kezükbe a menekülők vándorbotját, a romboló veszély elmúltával folytatják az építést ott, ahol abbahagyták. Megállás nincs. Sianki, Turka romhalmazok és már emelkednek ki az ősi maradványok mellett az új nyomok: díszesebb hajlékok az eddigiekénél. És ezekben az új hajlékokban új szabadságokat is várnak a galíciai zsidók, új életet, szabad fejlődéssel, egyenjogúsággal, a faji gyűlölködés teljes kiküszöbölésével.

Talán egyetlen nép sem szenvedett annyit a háború alatt, mint a zsidók és senki olyan optimisztikusan nem fogta fel helyzetét mint éppen ők.

Lembergben, a nagy ragyogó városban egy megtört, beteg ember ül velem szembe, Lemberg város főrabbija: Babad. (Azóta elhunyt. Szerk.) Amikor beszél, csendesesen, elnyújtottan: bizakodással van tele. Ő mindig tudta, hogy minden jóra fordul, hogy minden rendbe lesz. „Hadseregünkben bizhatunk és a zsidó hála elkíséri minden vállalkozásába. Amikor elhagytam a várost, tudtam, hogy vissza fogok térni diadalmasan és örömmel lesz osztályrészem.” Galícia zsidósága nem tűr orosz zsarnokságot. Amikor az orosz hadak két év előtt átlépték a határt és könnyű lovasok Bródyban feltűntek és ablakomból, ahol most írok, kozák lovasokat lehetett látni, fogcsikorgó dühvel verődtek össze Bródy mellett a zsidó fiatalember, gyerekek és fegyvert követeltek. Nahar Benjamin vezette őket és a légiót meg is alakították. Színük a kék-fehér lett és ott küzdöttek a rendes sor-katonák mellett Uzsoknál, a Kárpátokban és

Die Goldhabergasse in Brody

A Goldhaber-utca Bródyban

Marktplatz in Brody

A bródy-i vásártér. (Leitner Miksa felvétele)

most is lelkesedve rohannak a pergőtűz poklainát az oroszok ellen, hogy bosszúért lihegve: győzzenek. Az ukrainai testvérekkel együtt küdenek egy parancsnokság alatt, de külön szervezetben.

A zsidó lakosság lassacskán megnyugodva tér vissza hajlékába. Az osztrák kormány nagy akcióval arra iparkodik, hogy mindenkinek házat újra építse és e célból igénybe veszi a hadtáp embereit, akik buzgalommal építik újjá a szerencsétlen Galiciát. És ez az építés folyik most is a dúló csaták mögött, jeléül a végső győzelemben vetett hitnek és bizalomnak.

Lembergben „Jüdisches Komitee“ néven egy szervezetet alapítottak, amely feladatául tűzte ki, hogy az oroszok kegyetlenkedéseit összegyűjtsék és a mártíriumnak ezen aktáit a művelt világ bámuló szemei elé terjesszék. Vaskos kötetekről lesz itt szó, amelynek kiadásában a kormány is részt fog venni, amennyiben támogatja a Komitee munkásságát. Günszberg dr. egy sereg munkatársával irányítja a munkálatokat. Ugy tervezik, hogy jövő év elején már megjelenik az első kötet. Dokumentumok, fényképek bőven fognak szerepelni. A mű tökéletes lesz: bemutatja Oroszország „kultúrháborúját“.

Böhm-Ermolli, a nagy hadvezér mondotta egy alkalommal nekünk: „Nem csodálom, hogy zsidó tisztjeim, katonáim hősiességgel küzdenek. Ugyis szólván személyes háborújuk ez az oroszokkal. Az orosz zsarnokság ellen küzdenek. Szeretem őket, mert lelkiismeretesek, mert hősök, mert szabadságszeretők és tudják, hogy miért küzdenek.“

És ez a dicséret állandósul mindenhol, ahol a zsidó katonát megismerik. Egy példa: A 44. gyalogezred fiatal önkéntes őrmestere volt Schönberg Sándor. Tele volt lelkesedéssel, vitézséggel, hittel, fiatalsággal. Szerénykedik, nem beszél magáról, de tisztársai dicsőítik, hogy vitézségével milyen eredményeket volt képes elérni. Megkapta a kis ezüstöt, kadett lett, azután zászlós, megkapta a nagy ezüstöt és hadnagy lett. És ő szerényen csak az otthonról beszél, a kedvesről, akit meg-

hódítani akar és nem az oroszokról, akiket meghódoltatott.

Aztán egy látogatás a repülőknél, ott van Forbáth zászlós, két kitüntetése van, szeretik, becsülik és büszkén jelenti ki, hogy „antiszemizmus nincs, mi meghódítottuk hazánk becsületét is. Új nemesek vagyunk, a vér nemesei!” És ez a pör szép volt és megható. Az önérzetnek az a hangja csendült ki, amit minden katona érez, hogyha szembenézett az ellenséggel és körülötte halálos veszély fenyegetett. Az otthoniakra gondoltam, akik „leszámolni” akarnak a zsidókkal a háború befejeztével.

Kis tábori zsinagógát látogatok meg. Szombat van és a front mögöttiek imádkozni jöttek. A legérdekesebb volt, ami a hadsereg hangulatát a legjobban jellemzi, hogy nemcsak zsidók voltak, hanem azoknak pajtásai is: keresztények, akik a maguk Istenéhez imádkoztak gyönyörű egyetértéssel.

Zsidó katonát temetnek. Katonai pompa, katonai gyász. A front mögötti keresztény temetőbe földelik el. Itt nincs zsidó temető. Gombos fejfát kap és a gyászolóknak megírják, hogy hol fekszik az, akit odahaza megható kitartással várnak és akit zokogó siratással fognak gyászolni.

Aki Galicia harcmezein járt, aki a halottak százezreinek fejfáját látta, tudja, hogy gyűlöl-

R. Bálint: Ein kranker Soldat

Bálint Rezső: Beteg népfelkelő

kódésnek meg kell szűnni, mindenkinek éreznie kell az együvértartozás érzését. Zsidó testvéreim, akik Galicia földjében nyugszanak, akik hősi bátorsággal küzdenek öldöklő, gyilkos harci tűzben és akik idehaza vannak, egy hatalmas univerzális eszme szolgálatában állanak. A szabadságért küzdöttek, azért készek a halálra és a szabadságért kell odahaza is harcolni.

SZÉKELY BÉLA: EGY ELESETT BAJTÁRS EMLÉKÉNEK

Mert folyton égtél szobáknak bús homályán,
s hangos harcokat vívtál a béna csennel,
mert nem törődött soha, hogy sorsod merre rendel
és magad útján mentél, ha értetlen, ha árván:

lettél szent, verselő hősködések boldog halottja
s eljutottál a végtelen, néma falaknak kapujáig,
mely dacos szavadra magától kettéválk
s lábad elé legyűrt sorsod magát odadobja.

Némább lesz most hodályunk némasága,
szűkebbek a falai és a világ tágabb
s a négy sarokba hiába sejtjük a négy világtáját,

ki magában hordott ujjongást és könnyet,
poklok dacos mélységét, a kék ég enyhességét,
elérte, mit magába zárni nem tudott: a békét.

R. Bálint: Russischer Gefangener

Bálint Rezső: Orosz fogoly

I.

König az ablak mellett állt és imát mormolt egy kis kövér könyvből. Az ajkai közül olyanféle hangtöredékek csuklottak ki, mint ahogy a nádas mordul, mikor megfésüli a szél. A kis könyv, melyet habzsolt, kopott volt már és a sarkai szennyesek a gyakori forgatástól. Hajlongott buzgón, áhitattal töltötték el az ódon szavak s csak időnként rebbent aggódón a szeme az ág irányába.

— Elrontod, fiam, a szemed — mondotta szelíden a felesége.

König letette az imakönyvet az ablakpárkányra s a zsebeit veregette, melyikben csörög a gyufa.

— Ejnye, megint elhagytam valahol — dohogott.

— Eredj csak, Árpádka, hozd be a gyufát a konyhából, ott lesz a stelázsín...

Nem igen akaródzott lámpát gyújtani, húzta az időt, míg csak lehetett, bár jól látta az ablakból, hogy szemben a fűszeresnél már jó negyed-órája felgyújtották, éppen mikor ő az imába kezdett. Bizony spórolni kell, drága a petróleum és a jövedelem gyéren csurran.

König templomszolga volt és rövidárús. Újholdkor, haláleset alkalmával gyűjteni járt a perselylyel. Szentegyleti, hitközségi, iskolaszéki gyűlések előtt nyakába vette a kisvárost, hordozta az ívet, hogy aláírják. Vásárokra járt a kis portékájával a környékbeli helységekbe. Órákig utazott csillagos éjszakán zörgő szekereken és nem egyszer komppal úszott át a Dunán. Csütörtökön kordén a hetivásárra cípekedett és egy földre terített ponyván szalagot, cipőzsinórt, zsebkendőt és más hasonló holmit árult és kartonokat, pargetokat rőfszámra. Ha megbízták, kiment az állomáshoz pár vagon kokszot átvenni, krumplit, kukoricát felrakni, így is került némi mellékes jövedelem.

Most fészket rakott szívében a szomorúság, a jókedv messzi költözött tőle. Az asszony ágyban terül napok óta, az arca bíborosra gyulladt, mint az érett málna. „Tüdőgyulladás” — mondta a doktor. A rémes szó ott gurrogott a fülében, mint nagy fekete galamb.

Most Árpádkának megint várni kell az új cipőre, pedig már a meztelen lábát fürdeti a sár, oly lyukas a talpa. Kell a pénz csíbehúsrá, doktorra, patikára.

Harmadik elemibe járt az Árpádka és ámuló csodálattal világosodott a szeme a föld sok csodájára. Már tapogatózott a gondolatok csápjával és felértett ésszel egyetmást. Most az ágy tövé-nél kuporodott egy törpe zsámolyon, kis veréb-agyát alaktalan ijedelmek rémisztették és tekintete aggódva esett az ágyra, az anyjára, aki — jaj — oly forró és szótalan.

— Hogy vagy mama — kérdezte Árpádka és a párnákat igazgatta az anyja feje alatt.

R. Bálint: Im Zug nach der Schule Bálint R.: A zugban iskola után

Königné rámosolygott a gyerekre.

— Ne bánsd a mamát — intette König és gyors léptekkel szántotta fel-alá a szobát.

— Akarsz kis limonádét, mama? — és máris ment az ablakhoz. Ott állt a pohár, hogy hidegen maradjon.

Az éjjeliszekrényen kanalak, porok, medicinás üvegek sorakoztak.

— Megírom a nyelvtani leckét — mondta Árpádka és kikészítette a vonalas írkát és a tollszárat a tolltartóból.

II.

Délelőtt tizenegykor végződött a tanítás. Jött a gyerek az iskolából, hátán a táska; egy spárgán szivacs lógott ki belőle, ami a palatábla letörléséhez kellett. A fején ellenzős sípka, csillaggal a közepén, mint a Mandlék Józsijának, aki gimnáziumba jár és ilyenben tornázik. Zsebkendőjét a tengerészblúz begyében tartotta, itt a leghozzáférhetőbb és nem is vész el egykönnyen. Bizony nem volt már új a ruhája; a vörös horgonydisz megfakult, a térdeknél, könyököknél jókora javítások éktelenkedtek és a foltok világosabb árnyalata nagyon is elütött az eredeti kelmetől.

Már az iskola kapuja előtt párokba rendeződ-

R. Bálint: Ruhe

tek. Annak a tiz-tizenkét gyereknek, akik a Deák-utcában laktak, ő volt a vigyázója. De ma csütörtök lévén, már a Piac-téren elmaradt tőlük, hogy az apjához menjen.

— Te Dönci, vigyázz most te... de rend legyen... mondta öregesen.

A hetipiacon még nagy volt a nyüzsgés.

Az apja ponyvája a mézesbábosok sátrai mellett terült. A legközelebbi sátor sarkán nagy törökméz szikla tornyosodott, melyet görbe késsel szabdalt egy fezes ember. Fájt a szíve, a nyála is csordult

Bálint Rezső: Pihenés

ket árult egy asztalkán, belélegzette a furcsa szagot, amit árasztottak. A csizmadiák sorba rakosgatják a csizmákat, mintha sok-sok ember állna katonás glédában.

Mikor betelt a látnivalókkal, visszament az apjához. Egy ismerős néni, a Törökné alkudozott a lányok hajába való rózsás pántlikán.

— Nem adhatom alább lelkecském, ne kívánja a veszteségem — erősködött König.

Végre megegyeztek és Törökné földretette a kosarát, hogy foghassa a métert.

— Jól mérje ám — mondta.

— Ha én megmerek valamit, a községházán is utána méretheti.

König olvasta: egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét... és a gyerek rémülten látta, hogy a „hetet” éppen csak kimondta a hat után, de mintha nem mért volna rá semmit.

Törökné kiolvasta a pénzt a bugyelárisából és továbbment.

Árpádka szíve összehúzódott, mint egy harmonika. Hamisan mér az apja... egy egész röffel kevesebbet adott... semmi kétség... nagyon jól látta...

— Isten vele, Törökné asszony, máskor is legyen szerencsém, ha lesz szüksége valamire — kiáltotta utána König.

— Jól van, jól, ne féljen, nem mék én máshová.

Árpádka remegő ujjakkal csatolta fel a táskáját és megcsókolta az apját, de szája alighogy hozzá ért, sehogyse vonzódott a máskor oly kedves archoz.

— Miért sietsz, Árpádka?

R. Bálint: Am Spitalsschiffe

Bálint Rezső: A kórházhajón

— Megtanulom délutánra a földrajzot, papa.

Lassan, támoilyogva császkaált hazafelé, súlyos gondolatokkal terhesen. Fájdalom lapította a szívét. Hátra-hátrapillantott, még látta az apját, amint fűrgéskedik a kuncsaftok körül, derült, mosolygott, de ő most álnok ráncot látott bele az arcába.

Két házzal elhagyta a kapujukat, úgy bele-süppedt a gondolatok mocsarába.

Delet harangoztak, mikor hazaért az apja. Szokása szerint megcsókolt mindenkit és kezét dörzsölve kérdezte: „Mi lesz jó ebéd?”

Betti néni főzött, Árpádka nagynénje, mert Königné nem tudott felkelni a betegágyból. Faltálcán vitték neki az ebédet: kis sült fehérhúst (mást nem szabad ennie — mondta a doktor) és dunsztot és félpohár cukros bort.

— Gyere, Árpádka, kóstold meg, milyen jó...

Asztalhoz telepedtek. Árpádka nyakába gyűrte a pirosrojtos szalvétát, de nehezen csúsztak a falatok, nem ízlett az ebéd, pedig párolt hús volt és káposztáskocka, kedvenc étele.

— Miért nem eszel, Árpádka?

— Nem vagyok éhes.

— Hiszen csak egy kiflit vittél tízóraira.

— Jól laktam.

— Te nem eszel káposztáscvekkerlüt? No ezt felírjuk a kéménybe — mondta König.

III.

A délután csak lepergett valahogy, de este, a zöldhálós vaságyban kisebesedett a fájdalma. Az ágy falára pingált szárnyas angyalok most nem legyeztek álmot a pilláira.

Az estéli imádságot háromszor is elújrázta vékony cérnahangján, de békességet ez se költöztetett beléje.

Künn dudált a koratavaszi szél, egy-egy neki-rugaszkodásnál megcsörgött az ablaküveg és ördögi nótát fuvolázott a kályhakürtő.

Az éjjeliszekrényen gyertya lengett sovány, sötétes nyelvvel és amint hánykódott az ágyon, nagyranőtt árnyéka ott hintált a tulsó falon. Nem volt nyugta a kisfiúnak. Görcsös szeretettel ragadt a tegnapi apjához és a mai, aki egy egész rőföt lecsípett a mértékből messzire esett tőle, mint a kavics, melyet a gummipuskából kirepít.

(König pedig békén aludt és mélyen, félig nyitott szájjal, olykor horkolva és a jóizú álmától fény vonódott az arcára.)

A gyerek rugdalta le a takarót lázas kis testéről és untalan forgatta feje alatt a vánkost, perc alatt forró lett.

A beteg Königné felneszelt:

— Miért nem alszol Árpádka? Nem érzed jól magad?

A gyerek rettenve bújt a takaró alá, nem mert, nem akart felelni.

— Ezért nem gyógyul meg a mama — született agyában az ijesztő gondolat. És most minden rajongásával az anyjához melegedett és ezer-

szeresen elítélte az apját: hogy is merhet az ég ellen cselekedni, mikor anyácska nehéz betegen fekszik?

— Fáj valamid, Árpádka? — kérdezte az asszony.

Papucsba bújt, a vaságyhoz csoszogott és kezét a gyerek homlokára tette, szorongatta a csuklóját, megcsókolta az ajkát, nem parázslík-e?

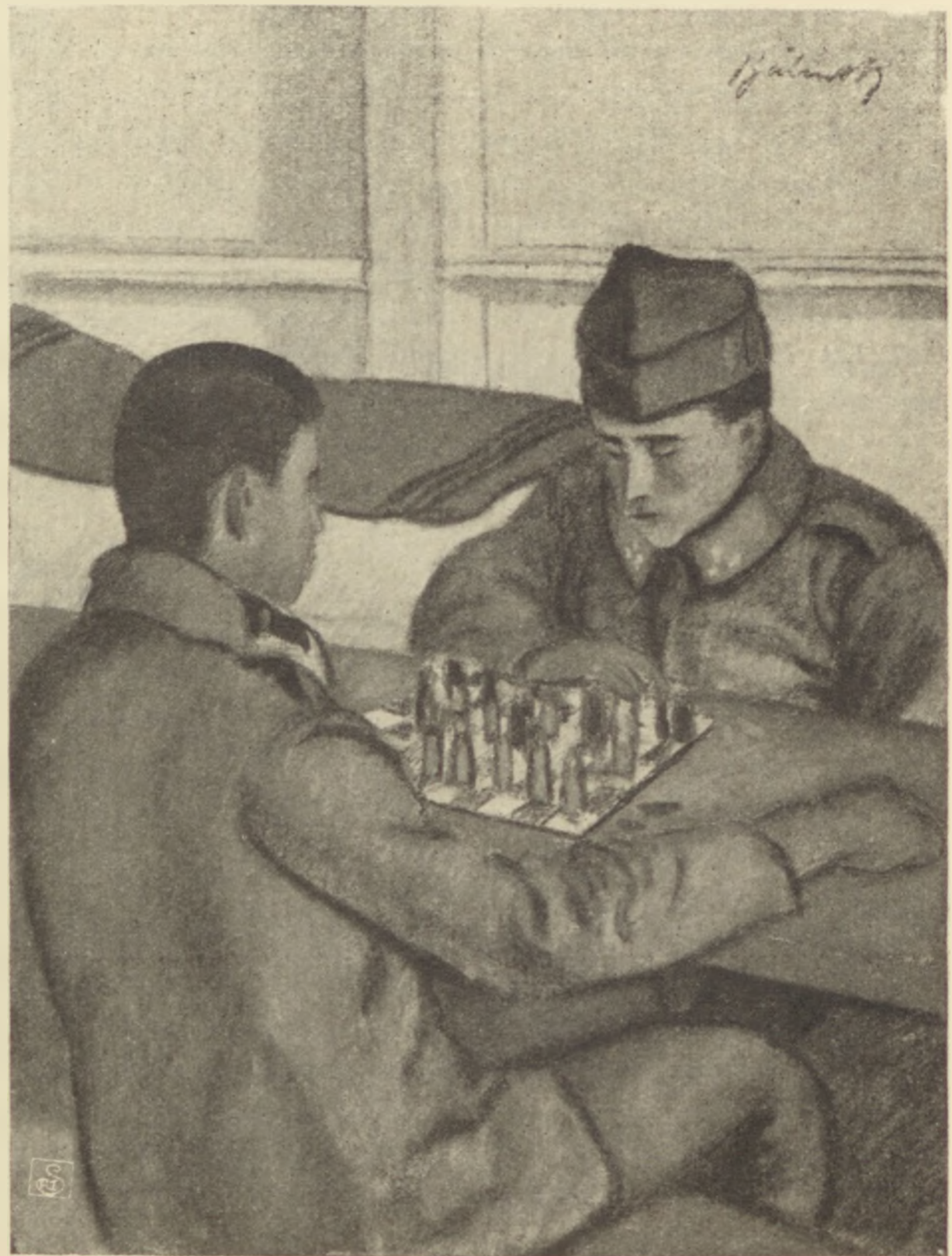
— Lázad van?

— Dehogy.

— Nem fáj, ha nyelsz?

— Nem, nem, nincs semmi bajom.

— Ha a tanító úr megtudná — rémitette magát. Megjelent a köpcös tanító, a dereshajú, deresbajuszú, kövér ujján vörösköves gyűrűvel, a

R. Bálint: Schachspiel

Bálint Rezső: Sakkjáték

nyakkendőjébe szúrt szerecsenfejjel és a szerecsen egy bukfencsel kiugrott a nyakravalóból, csattogtatta a fehér fogait és motyogott valamit szerecsen nyelven, de ő csodálatosképen megértette. Ezt mondta: „egy, kettő, három, négy, öt, hat, nyolc... hol van a hetes, Árpádka?” O vinnyo-gott, nyöszörgött, várta, hogy a szerecsen átharapja a nyakát, már érezte is hogy fölébehajlik, a lehellete az arcába lengett. Csak nagysokára merte felvetni a pilláját és csodálkozva látta, hogy nem a szerecsen, aki az ágya mellett áll, hanem az anyja.

— Mi bajod, kis fiam? Olyan nyugtalanul alszol...

— Semmi, mamám.

És megint a tanító úr jelent meg előtte; nádi-pálca suhogott a kezében és dörgő hangon magyarázta, hogy becsületesnek, jónak kell lenni.

Kis teste fürdött a veritékben.

Alig várta, hogy elaludjon az anyja.

Akkor lemászott az ágyról, egy széket a szekrényhez vonszolt, lassan, vigyázva, feltápáskodott rá és leemelte a spórdísznót. Visszafelé mentében megreccsent a padló. Megrezzent, mert mozgást hallott az ágyak felől, de szerencsére nem ébredt fel senki. Egy hajtúvel piszkálta a spórdísznót, nagy fáradtsággal kipotyogtatott negyvenöt krajcárt. Csaknem kiürült a dísznó hasa, alig csörgött benne pár pénzdarab. A negyvenöt krajcárt bekötözte a kendője csücskébe és a spórdísznót a vánkos alá bujtatta. Azután lázasan fölrántotta a harisnyáját, belehorgolódott a körme, hogy végighasadt, de nem bánta. A cipőpertlit csomóra kötötte, hogy gyorsabban elkészüljön, a mászlival sokat kell bibelődni. Hideg volt, didergett; a kályha megvakult, parázs sem fénylett benne.

Az ajtóból még visszaküldte a szívét az anyjához.

— Gyógyulj meg, drága mamám.

A konyhában szegen lógott a nagy rozsdás kapukulcs, fel kellett ágaskodnia, hogy leakaszt-hassa.

Sötét volt. A falat tapogatva botorkált ki. Az égen maszatos felhők vonaglottak. A hold oly soványra fogyott, mint egy kifli és bujócskát játszott a felhők között. Nagynehezen meglelte a kulcslyukat, óvatosan tárta ki a kapút és kis résre, éppen hogy kisurranhasson rajta. A szél hideget fujt a blúzába, a sürgönydrót ijesztoen karattyolt, de ő nem érzett félelmet, gyorsan szedegette a lábait végig az Iskola-közön, mintha versenyt akarna futni a széllal. Az utolsó ház előtt zihálva megállt és dörömbölt a kapun. Kutya ugatott válaszul, dühösen morgott hozzá, karmolta, kaparta a deszkát és a hasadékon érzett a meleg vizes orra. A gyerek tovább zörgött, míg feltárult az ablak és kihajolt rajt egy asszonyi fej, az álom bambaságával az arcon, a fejkötő szorítása alól kimaradt zilált hajakkal.

— Jé! Az Árpádka! Mit keresel itt sötét éjszaka? szent atyám ez a gyerek!...

Árpádka vinnyogott, mint egy kölyökkutya, aztán kibuggyant belőle a sírás és a könnyei patakja, mint két giliszta vonaglott lefelé az arcán.

— Nyisd már a szád, gyerek, mi baj? ... Egész megijeszted az embert...

A gyerek beszédbe kezdett, de alig volt érthető mit mond, mert a szavak felét visszazíppantotta a sírással.

— Török néni... kérem szépen, Török néni... tessék vissza negyvenöt krajcár... a pántlika árából jár vissza Török néni... — hebegte és csomózta ki a fogával a kendője csücskét. Ne

tessen... ne tesszen haragudni... a papa kilenc rőföt mért tíz rőf helyet...

Az asszony nézte a vergődő gyereket, ámulva csodálta és lassan megértette.

— Csak véletlenül történt, Török néni... tévedésből történt... igazán... — zokogta hevesen Árpádka és kis sovány karjával nyujtogatta fel az ablakba a marék pénzt.

Az asszony szíve megmozdult, áradt fel a melegség a fejébe és csaknem könnyet szorított ki a szeméből.

— Nincs semmi baj, kisfiam, rakd el a pénzedet... megvan mind a tíz rőf, itthon is utána mértem, nincs egy ujynyi híjja se...

A gyerek mintha nem értette volna, bambán meredt fel.

— Igazán? — dadogta.

— Hát persze... No de most eredj haza, mert megfázol.

Árpádka boldogan elhítte, ámuló szemekkel, naiv gyerekhittel.

— Biztos, én olvastam rosszul — nyugtatta meg magát. És most meg fog gyógyulni a mamám — ujjongott. Drága mamám, megsegít a jó Isten.

Nyakába húzta a paplant és egy-kettőre elaludt. És másnap már boldogan golyózott az udvarban a pajtásokkal.

R. Bálint: Studie

Bálint Rezső: Tanulmány

J. Zabota : Momentaufnahmen vom warschauer jüdischen Schauspieler I. Lewy

J. Zabota : Pillanatfelvételek I. Lewy varsói zsidó színész szerepeiből

SOMLYÓ ZOLTÁN: A TÉKOZLÓ FIÚ

Az élet biborpalástját lerántom
s meghajlok előtted, nesztelen,
úgy akarok előtted állni mostan,
ahogy' teremtetted: tisztán... meztelen...!
Meggörbült hátam még mélyebbre hajlik,
a homlokom a por felé konyul; —
— im' megérkeztem Hozzád, visszatérek:
és mindent, mi enyém volt, visszakérek.

Az álomtalan, bús gondolkozásnak
füstölgő mérgét, sűrű mákonyát.
A reménységnek halvány derengését,
mely napként tör a kerti fákon át.
És a haragnak áldott, meleg szóit,
amikkel egykor szívem vérezéd; —
és visszakérem reszkető kezedenek
sok intését, mik még ma is vezetnek.

Az éjnek sűrű leple alatt, kúszva,
úgy sompolyogtam Hozzád vissza, én.
Az öröm tüskéitől koszoruzva,
egy dicső pálya mérges nyílhegyén.
Az ablakodba sokszor bekopogtam,
mint az erőtlen tavaszi szelek, —
oly fáradt vagyok s könnyekig riadva:
félek, nem ismersz bennem már fiadra...

Én vagyok az, kiért a munka szentelt
vércseppjét sokáig hullatád;
amíg fulánkja az önmardosásnak
szívedbe fújta a bú illatát.
És én vagyok, ki véred örököltém,
a vért, mely forró lázzal hömpölyög; —
tenvéred űzött engem messze, messze,
az életem jajokkal fűszerezve!

...Ki hitte volna, amikor az első
útamra mentem, őszi reggelen:
hogy oly kemény sors vár szegény fiadra,
oly vak sötétség, oly reménytelen...
Mikor két áldó kezdet fejemre
emelted, mint a tisztas, ősz papok.
És jevorechekót zokogva, halkan,
úgy álltunk ott szoborként, mozdulatlan...

O, jó atyám, manap már más világ van,
atyái áldás, — már az sem segít.
Ha jó az élet halálostorával
és osztogatja átoksebeit.
Nem használ akkor semmi drága emlék,
el kell feküdni éles kinyadon; —
S a leghidegebb szél hozza az orkán
és könnyek folynak le az ember torkán...

Igaz, hogy sokat s könnyen tékoztam,
de enyém volt s szabad volt, mint a szél.
És csábított sok égi s földi szépség
s a dicsőség is, amely oly kacér...
Nevem parányi jelét én bevéstem
az emlékezet érces kapuján; —
a tékozlásnak immár vége, vége...
Legyen velünk a hűség és a béke!

Hogy nem nőttem nagyobbra, mint a többi,
ne fájjon néked, ... énnekem se fáj.
Én visszajöttem Hozzád, megpihenni,
mint őszi fény, hol rom a táj.
A csöndbe hullni, szavakba fürödni,
miket csak atya mondhat, ... csöndesen...
A fa árnyékában üdíteni a lelkem,
Ki nyugalmat soha seholy lelt...

JUHÁSZ ÁRPÁD: KÉT OROSZ KÖLTŐ

A vonaton egymáshoz huzódtak, csöndesen és bátortalanul nézték a nyári mezőket, amik meleg illatot lehelték a szívük felől. Melegük volt és izzadtak. A többi orosz bambán tekintett a vonat plafonjára, unalmas volt az út, a ruhájuk, ingük még mind a lövészároktól piszkos. Az egyik pálinka után sóhajtott, a másik a rubeljeit számolgatta s azon gondolkodott, vajjon hány koronát kaphat majd érte.

A váci állomáson megállt a foglyok hosszú vonata. A két költő kiállt az ajtóhoz, nézték az állomási népeket és a szemük csillogott a vágyakozástól, amint eszükbe jutott, hogy ki kellene futni, ki a mezőre, vagy a kék égen át lovagolni Moszkvának. De csak a szemük csillogott, a szájuk remegett és nem bírtak szólni. Az egyiknek ezüst érem villogott a mellén.

Avonatomra vártam, amely hazavisz Budapestre, de a vonat késett és megszólítottam az egyik orosz, pedig nem tudtam, kik ők. Még nem tudtam, hogy távoli költő mind a kettő.

— Honnan jönnek? — kérdeztem az idősebbiktől, akinek már ezüstös szálak csillogtak a hajában.

— Csernovitzból, — felelte csöndesen, szinte türelmesen. Csernovitz felől, de mikor elindultunk, még nem volt mienk a város. Máramarosszigeten olvastuk csak a Pester Lloydban, hogy már a mienk.

Lassan elkezdtünk beszélgetni, először a háború-

J. Zabota: Aus I. Lewy's Rollén

J. Zabota: Isaac Lewy szerepeiből

J. Zabota: Aus I. Lewy's Rollén

J. Zabota: Isaac Lewy szerepeiből

ról, mi lesz, hogy lesz — s egyszerre az ezüstös hajú orosz megfogta a kezemet. Nem értettem, mit akar, mit kér? Az orosz meg elővette a noteszét, ceruzáját s úgy magyarázta meg a fejével és a kezével, amit kérdezni szeretett volna.

— Nem veszik el tőlem ezt?

Megnyugtattam, hogy nem fogják bántani, övé marad a notesz is, a ceruza is, írhat bele, amit akar. Boldogan rázta meg a kezem.

Elkértem a noteszjét, hogy megnézzem, mi van benne. Egészen parányi cirill betűkből rövid verssorok rakódtak szorosan egymás mögé. Csodálkozva néztem rá, mire ő elmosolyogta magát.

— Maga költő? — kérdeztem félig franciául, félig oroszul.

Igent intett a fejével s bizonyára azon törte a fejét, hogyan találhatná ki gondolataimat. Az arcom figyelte és tekintetével a szemem villanását leste. De én nyugodtan lapoztam tovább a kis összefűzött könyvecskében s az utolsó oldalon megtaláltam a nevét is: Ivan Rjanin.

A másik orosz ezalatt a szalmazsák szélére ült és csöndesen olvasgatott valamit egy fekete könyvből. Imakönyv volt, héber imakönyv.

Az ezüstösebb, őszülőhajú mentegetőzött:

— Zsidók vagyunk mind a ketten.

Mutattam neki a kezemmel: én is. Megölelt és nevetett.

Istenem, olyan furcsán éreztem magam ebben a pillanatban, két orosz zsidó költő közt egy rossz szagú teherkocsiban. Ki tudja merről kerültek erre? hol éltek azelőtt? az Ural, vagy a Volga partján? Csak a nevét ismertem az egyiknek: Ivan Rjanin. Milyen különös név. Mintha messzi

J. Zabota: Portrait von I. Lewy

J. Zabota: Isaac Lewy portréja

hegyek illatát ontaná és felhők sűrűjétől lenne szomorú. Ivan Rjanin...

Lemásoltam a kis noteszből az egyik verset, úgy ahogy Ivan Rjanin diktálta, mert a cirill betűket nem tudtam elolvasni. De már indult is a vonat és el kellett búcsúzni.

*

Most itt ülök az állomás várótermében, körülöttem a kisvárosi boldog utazók, akik, mintha játékból lennének, mert olyan szépen tudnak örülni minden félórás utazásnak. Egy barátom segít lefordítani Ivan Rjanin versét. A barátom főhadnagy Vácon s tulajdonképpen miatta jöttem ide. A vonatom még meg sem érkezett, de a vers már kész:

Észak felől messze délre
Száguld el száz bús drótfonál
S reggeltől estig egy titkos ajk
Millió hírt telefonál.

A vándor mintha hallaná is
A drótokon mi zúg, mi sír,
Hiszen még a madár is érzi,
Bánatot röpít-e a hír.

Lásd, egy sötét fekete holló
Épp most suhan a föld felett,
A szárnyai riongva vernek
És úgy sikolt, mint a szelek.

Hogy csapkod és hogy károg egyre!
Tán a drótokat leste meg?
Szebasztópolt hallotta sírni
S a gyászbaborult híreket?

Miért nem csillagos mostan az ég? A lábam mellett sínek csillogó párja szökik a Duna felé s a fejem fölött magasan száz vékony drótfonál...

ISAAC LEWY

Varsóban született és nevelkedett, hirtelen Párisban termett, ahol csakhamar a színpadon találjuk a zsidó művészet szolgálatában. Avagy így kezdjük? A chéderben kezdte, a jesivában, a bet-hamidrásban folytatta, míg a foliánsok elsárgult lapjait felcserélte az örökzöld művészettel. Ez talán érthetőbb, Az előbbiről mi itt Magyarországon csak hallani vagy olvasni szoktunk, az utóbbit saját szemünkkel láttuk és látjuk, ha ugyan magunk is nem ezen a kerülőn jutottunk el a modern kultúrához. Ez a típus még ma is él és még sokáig fog élni Magyarországon is. Csakhogy míg itt azok, akik ezen a metamorfozison keresztülmennek, ki vannak téve annak, hogy a modern kultúrát a teljes asszimilációval váltják meg, amely nekik — Heine szavait egy kissé módosítva — *passee-partout* az európai kultúrához, addig Orosz- és Lengyelországban a jiddis és héber nyelv közvetíti a zsidó proletáriatusnak Marx tanait, a polgári intellegenciának pedig azt, amit európai kultúrának szoktunk nevezni. Így magától értetődik Lewy válasza, amelyet nagysikerű lipcsei fellépése után adott arra a kérdésre, hogy nem akarna-e a jiddis színpadot a némettel felcserélni. „A német színpad nem szűkölködik tehetségekben, a jiddis színpad pedig fejlődésben van, művészeinek tehát ki kell tartaniok mellette.” És Lewy nagy hívatottsággal szolgálja a zsidó színművészetet. Aki a színpadról ismeri, aki látta az „Örült” szerepében, nem felejt el egyhamar ezt a kiváló alkotást. Realisztikus, talán nagyobb mértékben, mint amennyire mi nyugateurópai színházlátogatók megszoktuk, de mindamellett mindig a művészetszabta keretek között mozog; Örültje megrendítő hatású és kiváló művészi alakítás. Lewy nem egyoldalú, az érzések egész skáláját számtalan árnyalatával érzékíti meg: a mély megrendülést, a nevető humort, a fenséges komolyságot és a keserű iróniát egyaránt, még pedig sokszor csodálatos egymásutánban.

Tíz éve szolgálja Lewy a zsidó színművészetet, a tíz esztendő gyarapította tudását, kifejlesztette tehetségét, de abból az ideáлизmusból, amellyel a művészi pályára elindult, nem vett el semmit.

Isaac Lewyt a háború véletlenül Budapesten érte, itt van internálva már vagy két éve és ez alatt az idő alatt többször fellépett a színpadon és a mozivásznon szép sikereket aratva. Itt Budapesten készítette róla *Zabota* festőművész azokat a pompás pillanatfelvételeket, amelyeket a *Múlt és Jövő* olvasói ebben a számban találnak.

Händler Salamon

FABÓ BERTALAN: A RÉGI PESTRŐL ÉS ZSIDAIRÓL

— Művészpártolás és társadalmi élet —

forradalom után a politikailag csendes Pesten a társadalmi élet főleg a művészetek pártolásában nyilvánult meg és itt Pestnek zsidósága is fontos szerephez jutott, amennyiben a zenét pártolóknak ők kezdték alkotni a zömét. Minden hangversenyhez tödultak és míg a harmincas-negyvenes években — ezekben a Nemzeti Kaszinó tartotta a lelket és adta a termet (Széchenyi István gróf szavaztatott meg ily célra évi ezer pengő szubvenciót), addig most a megalakult Philharmónikus Társulatnak, a Nemzeti Színház operaelőadásainak ők voltak állandó zártszékbérlői, sőt még nagyobbstílusú pártfogói is. Például a Kern-család több ága a Nemzeti Zenedének vagy alapító tagja, vagy másképp nagy támogatója és Emmi Sauer asszonynak vannak ajánlva a fiatal Székely Imrének legszebb dolgai. Az egykorú lapok (pl. a „Pesti Napló“ 1850 nyarán) mulatságosan emlékeznek meg, hogy még a „Próféta“ főpróbáján is tikkasztó kánikulában a zsidó ifjú hogy hordja a pótszékeket, fagyaltot, límonádét a hölgyeknek, akiket elkísért, de az előadást lelkesedéssel végighallgatják. Mikor meg Rachel asszony, a híres francia tragika, Pesten vendégszerepel, tódul a „magyar“ színházba (közbeszédben csak így hívták a Nemzeti Színházat) az egész Lipótváros és Terézváros. Annak a hírét már egy évtizeddel azelőtt nem kisebb ember terjesztette nálunk, mint Egressy Gábor, a híres tragikus, amikor 1844-ben Párisban lelkesedéssel teli levelekben szól arról a nőről, aki feltűnésével még a romantika diadalát is egy időre késleltetvé, új életre galvanizálván a francia klasszikusokat. „Várva várlak tehát téged Izraelnek kis leánya nagy szellemmeddel!“ — „Megjelenik egy sugáralakú görög szobor: a lelkesedés örvöngése fogadja; a szobor gyöngéden meghajol. Ő az, Rachel, a nemzet bálványa, büszkesége. Most megszólal egy tragikai zengésű hárfahang, mely a női kebel érzelmeit oly életmelegen zengi az ajkak ajtaján, mint azt még nem hallám. — Ez egy személyesített elégia. Szent igénytelenség, szende szemérem, remegő szelídség és angyali bánat azon elemek, mik a szemekben és ajkakon, hangban és alakon mondhatlan bájjal ömlenek.“ Majd szól róla, mint Herminéről, mint Stuart Máriáról, ahol királynőként tragikus. „Nem csalatkozám, megfeleltél hírednek, Izraelnek francia leánya; kimutatád nekem azon hátpontokat, meddig a jelenkor francia színészete felhatott“.

Jókai Mór emlékei közt a nagy tragikának egy komikus tulajdonságáról is jóízűen emlékszik meg; a hösnő t. i. valamint egész familiája végtelenül fukar volt; ha Rachel valakinek, még ha az barátja, a császári herceg volt is (a később Plon-plon

Bonaparte Jeromos) valamit ajándékozott, azt valami javíttatás ürügye alatt visszakérte és vissza nem adta. Mikor a pesti hotelszobában a Nemzeti Színház egész művésznői gárdája Jókainé-Laborfalvi Róza francia beszédével üdvözlötte a híres kollégát, egyszerre megjelenik a szomszéd szoba ajtajából Rachel huga és kétségbeesetten lobogtatja a tegnapi bevételt és panaszkodik, hogy „fünef Gúlden fehlen davon“ (Rachelék elszázi származásúak voltak). Emberi gyarlóság! A nagy mellett a kicsinyes.

Az az *Ellenbogen Adolf*, aki Rachel tiszteletére egy Rachel polkát is szerzett (az akkor a pesti izlés szokásos megtévedése volt, hogy még nagy haláleseteket is, Vörösmartynak, Széchenyinek a halálára is nem mindig méltó, sőt nem is mindig komoly zenedarabokat írtak): volt a Nemzeti Színház egyik karmestere és balettkorrepetitora; de ott volt a zenekar első hegedűse, koncertmestere a zsidó Ridley-Kohne is (leánya későbbi neves operaénekesnő: Risley Lelia). Ebből a zenekarból származott ki a két híres hegedűművész: Grün Ignác és Singer; egyik a stuttgarti opera hangversenymestere, akik mulattak Ellenbogen Adolfnak, az elsőrangú muzsikusként azon a szokásán, hogy minden előadott opera dallamaiból — főleg a Verdiéből — francia-négyeseket írt és adott ki Rózsavölgyinél; így lett Macbeth-négyes és Rigolletto-quadrille stb. Rózsavölgyi Márknak utódai már akkor két ágra szakadtak: a keresz-

Rachel. (Egykorú festménye a Magyar Zsidó Múzeumnak)

ténnyé lett fiú átvette Wagner zeneműüzletét (1851) és megalapította a mai napig fenálló és a mindkét vallású örökösök által csak pár év előtt eladott hasonló nevű üzletet; ebből az ágból származik az öreg alpolgármester, Rózsavölgyi Mór unokája; a zsidóságban híven megmaradtban Rózsavölgyi Manó dr., az ismert fővárosi ügyvéd, szintén a nagy zenész unokája.

Ahogy a zsidóság gyarapodott, szorgalmas munka útján tollasodott, kialakult egy zsidó haute-volée is; élén a Schossberger, Sváb, Ullmann, Lederer, Kern, Herzfelder, Baumgarten, Brüll, stb. családok; legnagyobb részük terményüzletből gazdagodott meg, amint ez Magyarországon természetes és földbirtokot is vettek a legtöbbször elnyert nemesi előnévhez. Pl. az öreg Schossberger 1863-ban kapta a nemességet; a hitközségi életben is jelentős szerepet játszott és mikor a zsidó kórház régi épületének (úgy tudom Gyár-utcában) alapkövébe az okmányokat beletették, az ismerősök gratuláltak szép aláírásaihoz. „Herr von Schossberger, für Ihr Alter ist noch Ihre Unterschrift sehr schön.“ — „Schön ist sie zwar nicht, aber gut!“ felelte rá csendes büszkeséggel az öreg úr. Különben ezen kórház könyvébe írta be nevét O Felsége 1857 május hó 22-ikén; a használt lúdtoll múzeumunkban van.

Társadalmilag a legnagyobb szerepet Herzfelder Vilmos és igen szép felesége játszották (születésére Österreicher-leány). Bálvány-utcai házukban 1863 farsangján olyan estélyt adtak, amelyről hetekig beszéltek az estélyen megjelent keresztény előkelőségek is és amelyről egyik hetilapban Dobsa Lajos, a költő és vígjátékiró referált lelkesülten.

Ötablakos nagyteremben és két oldalteremben volt az estély és csodálat tárgya volt a szép asszony maga, frizurája (Monsieur Hyacinthe fodrász reklémja), fekete brüsszeli csipkefodrokkal és piros kaméliákkal feltűzött fehér selyem-toalettje a nagyhírű Kleinnének (a Kigyó-utcában) műve. A mindenféle gyümölcsformájú fagyalt Kuglertől került ki és „a társalgás magyar szellemű volt“ jegyzi meg a poéta, tehát egészen magyarnyelvű még nem — az akkori Pest nyelvben még erősen német lévén — nemcsak a zsidó, hanem a bennszülött bürger is.

A szép asszony híres volt elegáns öltözködéséről és vörösbáronyban és hermelinben esküdven — akkor még a mennyasszonyi fehér nem volt szigorúan kötelező —, az ismerősök azt mondták reá: Gertrud királyné Nr. 2 (akkor volt új a „Bánk bán“ opera) és az ura azt mondta róla, hogy egész Pesten az egyetlen jólöltözködő hölgy (Vadász Ede úr szóbeli közlése). A fényezés azonban — ez volt a rémes krinolin-korszak — a zsidóasszonyok között is nagyon terjedt, ám-bátor egy öreg úri asszony, akkor menyecske, azt mondta nekem: Az én időmben egy zsidó úriasszonynak volt tíz gyereke és egy kalapja, ma megfordítva van. A férfiak akkor is izzadtak — és még a csunya feleségek luxusának is örültek. Cohen bankár egyszer rámutatva az uszályos selyemruhában Herzfeldernével sétáló feleségére, odaszólt Agáihoz: Que dites-vous a nos femmes? Pedig a különben derék úrnőt régi zsidó szólásmóddal a messiás késésének főokául szokták megjelölni az egykorúak.

Ezekből a Herzfelderékből lettek a *mindenképpen* eldzsentrisedett Gyömöreiek; a kereszténység már

koronként hódítgatott a megszedülő zsidók közül. Viszont a Lipótvárosban forgoló Dobsa Lajos alighanem onné hozta vígjátékainak egyik legjobb szójátékát, szólván egy puskával, pisztollyal kitünően bánó hösnőről, azt mondja róla egy szereplő: Valóságos Tell Vilma!

Asszonyi ruházkodásban igen, de lakásban és egyéb életmódban még igen szerényen éltek; vagyonos emberek fizettek két-háromszáz forint évi házbért, kis szobákban laktak összezsúfolt mellékhelyiségekkel, és borús időben nemcsak a parfüm illata terjengett az egész lakásban. A családi élet kivétel nélkül tiszta volt, a férfiak szakadatlan munkával, az asszonyok gyerekneveléssel lévén elfoglalva.

Azonban — terjedven itt

Die Pester Synagoge

A pesti dőhiny-utcai templom. (Egykorú metszet a M. Zs. Múzeumban)

is, vidéken is a kultúra — keletkeztek leánynevelő-intézetek is, főleg a vidéki jobb családbeli leányok számára; pl. a Naschitz-féle, a Treuerné é (ennek leánya a Palotayak anyja) és több más. Azonban jártak fel a megnyíló vasutakon apák és leányos mamák is nevelőt vagy nevelőnőt fogadni. Az Orczy kávéházon kívül is (ez volt a fő) támadtak nevelőt elhelyező intézetek („Heute Nachmittag kommt eine ganze Schiffsladung von Stuhlweissenburg“ mondta egy ízben a merész geografínájú elhelyező) és a nevelőnőket elhelyezők is. Amikor gyorsan ment a megtollasodás (annyira gyorsan, mint e szomorú két év óta, még sem), fordultak elő komikus jelenetek is. A hotelben bemutatott nevelőnő erősítette, hogy tud franciául, azonban a gyanakodó vidéki zsidó ténsasszony rárivallt: „Sagen Sie ka Lugen! Ich seh Ihnen vom Ponem, dass Sie kennen ka Franzeesisch!“ Hát így is terjedt a kultúra.

A zsidó fényűzés igen nagy lett a kiegyezést követő és a hetvenharmadiki krachot megelőző esztendőben. Gyorsan, akkor is egészségtelen tempóban gazdagodtak meg az emberek, a termések jók voltak, a tőzsdespekulációk még jobbak, és amiben Bécs vezetett, abban Budapest sem akart elmaradni. A férfiak nemcsak a nyilvános, politikai és városi közéletben kezdtek résztvenni, hanem a kártyázásban is; az asszonyok meg 2–4 méteres uszályú „sleppes“ ruhákban és magasra tornyozott „chignon“-okkal prémeskedtek a Margitsziget kavicsos utain, meg Balatonfüreden. (Az álhaj — enélkül zsidó asszony nem járt — a vagyonosoknál drágán fizetett emberi haj volt; ú. n. Einlage; a szerényebb sorsúaknál lószőr, de „nec“-cel lefogva annál több; és mindkettőbe nagyon gyakran beleesett a moly! Az asszonybolondság kimeríthetetlen!) Még szerencse, hogy jött a „Krach“!

Ez pedig volt egy osztrák-magyar földrengés, világösszeomlás! Egy elmaradtan gazdálkodó, tökeszegény és fejlődni alig kezdő országban, mint Magyarország, meg a játékban vezető Bécs: egyszerre megsemmisül 1600 millió forintot érő értékpapír, mert ennyi volt a nonvaleur. Fél száz évvel ezelőtt — elgondolni is borzasztó! Szerencsére nálunk meglehetősen szűk körre szorítkozott, a valami kispénzzel bíró városiakra, főleg a zsidókra, nem volt minek tönkremenni és elúszni. Rengeteg sok kótya vetye volt azért czen a kis Pesten és licitálták el az újonnan beszerzett „góth“ székeket meg a ripsz-garnitúrákat. Egész Közép-Európában a gúnyképek egész áradata zúdult a luxusba szédült és aztán hirtelen letört zsidó alakokra; zeneművek zengték meg a nagy fölborulást — és miután a bankok vállalkozó kedve 1878-ig (jó termés), meg 1882-ig (detto) meg volt bénulva, terjedt az uzsora, amely a zsidókat sem kímélte. Zsidó gazdálkodók jöttek Pestre bizománnyosokhoz, és ha „hochprimák“ voltak, fizettek csekély 10–14 százalék kamatot. De, hála a jó

Titelblatt

Kottacímlap a nagy Krach idejéből

Istennek és a saját szorgalmuknak, még ebből is kievickéltek.

A hatvanas években került haza Budapestre a magyar literatúrának egyik legsokoldalúbb és legértékesebb alakja, a most 80 éves Agai Adolf dr. Most már volt Pestnek páratlan jelességű hivatásos krónikörje, aki mintegy centralizálva vezette a pesti humort. Politika, kongresszus, közigazdaság, művészet, irodalom: az mind helyet talál az ő jegyzőkönyvében és a krónikásnak csak az ő írásait, az ő „Borsszem Jankó“-ját kell forgatni, hogy a régebbi pesti zsidóságot, ha torzított tükörben is, de lényegben hűen lássa. Mint általában a magyar közéletet, úgy a pesti zsidóságot is hol élesen, hol enyhén, de mindig szeretettel szerkeszti ki. Ő mondatja Seifensteiner Salamon-nal az újonnan megnyílt Andrássy-út bejárata előtt a zsoltárverset (Ma tovu...): „Mily szépek sátraid, oh Jákob, és mily ékesek hajlékid, oh Izrael“!

Aki előfizetési, illetve tagsági díját egész évre kiegyenlíti, díjtalanul kapja az Omike és a Magyar Zsidó-Hadi Archivum hatalmas albumalakú **Háborús Almanachját**, amely mindenütt nagy feltűnést keltett és amelyet az egész sajtó mint irodalmi és művészi eseményt méltatott. A gyönyörű kötet, amelyet legelső íróink írtak és több mint száz szebbnél szebb illusztráció díszít, a háború maradandó értékű emlékműve.

TOLL- HEGYRŐL

DR. PATAI JÓZSEF:
LEVÉL EGY ZSIDÓGYÜLÖLŐ
ZSIDÓ ASSZONYHOZ

Nemes Nagyságos Asszonyom!

nyár elején szíves volt ismeretlenül hozzám fordulni, hogy ajánljak nevelőt tízéves kis fia mellé. Előkelő modorú, gyakorolt pedagógus legyen — mondotta a telefonba —, mert a birtokon, ahol a nyarat töltik, előkelő urak fordulnak meg; tudjon németül, angolul és franciául és lehetőleg vívást és zenét is, mert valamit a nyáron is kell gyakorolni, hogy mindent el ne felejtessen, főképen pedig tudjon szépen, úriasan lovagolni, mert a kis fiú nagyon szereti a lovaglást és messze túrákat egyedül még sem tehet; no meg a szolgabíró úr fia, aki a házban gyakori vendég, huszárhadnagy, aki a lovaglást igen éles kritikus szemmel bírálja meg. (Apropos! Most jut eszembe, tulajdonképen miért is van a szolgabíró úr fia, aki huszárhadnagy és a lovaglás mestere, még a háború harmadik esztendejében idehaza? De ez nem tartozik most az ügyre!) Egyszóval ezermester legyen az a szegény nevelő, aki mint szép nippekkel tele vitrin illeszkedik bele az Önök tanyai szalonjának stílusába.

Nehéz feladat volt, Nagyságos Asszonyom; mert elvégre a zsidó milliomosok fia, akik saját telivér lovaikon nyargalnak végig naponta a Stefánia-úti lovaglókörzön, a legékesszólóbb rábeszélésemre sem hajlandók a nyáron át reggeltől estig az Ön kedves fiát nevelni, tanítani, lovagol-

tatni és szórakoztatni havi 100, mondd egyszáz koronaért. (Nem is szólva arról, hogyha egy brichesset koptat el, már oda van a mai drágaság mellett az egész nyári gázsija.) Keresnem kellett tehát ezt a csodalényt azokból az osztályokból, ahol nem kergetik a gyermekeket az asztal körül lóháton, ahol keservesen küzködve, gyalogszerrel iparkodnak előre és sokszor, igen sokszor, messzebbre és magasabbra jutnak el, mint némely auto vagy aeroplán boldog tulajdonosának elkényeztetett gyermekei. „Heuréka“ — kiáltottam fel, amikor véletlenül betoppant hozzám egy előtem rég ismert derék egyetemi hallgató, aki a harctéren súlyosan megsebesülve, épp felülvizsgálatról érkezett haza Prágából, ahol néhány havi üdülési szabadságot kapott. De a szabadsághoz kenyér is kellett. Gyakorolt pedagógus volt, aki ajánlatomra már több előkelő házban nevelősködött és ebből tartotta fenn magát, sőt segélyezte szüleit is. Mint makkabeista bátor, egyenes fellépést sajátított el, mint a Vivó és Atlétikai Club tagja megtanult vívni, sportolni, az Omike-menza tanfolyamain privát szorgalomból idegen nyelveket is hallgatott és — majdnem elfelejtettem! — mint soronkívül előléptetett tiszt a harctéren megtanult szépen lovagolni is. De még egyet kihagytam: a németen, francián és angolon kívül még egy nyelvet tudott: héberül, amit mint hajdani talmudista sajátított el. Ez nem szerepelt az Ön feltételei között, Nagyságos Asszonyom, sőt éppen ez volt a bökkenő. Az ütközőpont. Mert a fiatalember a héber tudással együtt magával vitte zsidó érzését, végtelen rajongását és szeretetét a zsidó kultúra iránt, valamit, amit Ön, Nagyságos Asszonyom nem ismert és amit nem is volt hajlandó kímélni. És minthogy az önérzetes zsidó fiatalember nem tudta szó nélkül túrni azokat a leszólásokat és gyalázásokat, amelyekkel Ön a zsidóságot oly gyakran illette, disputációkra került a dolog. Illetőleg nem is került a sor szóváltásra.

Mert Ön, Nagyságos Asszonyom, egyszerűen és igen kedves logikával megvonta a fiatalembertől a szót, kijelentvén előtte, hogy az ő feladata csak az, hogy az Ön fiát nevelje és ne Önt.

A fiatalember, aki zsidó érzésében és önérzetében megsértve, egy havi nevelés és lovaglás után kikérte obsitját, ilyenformán nem fejthette ki az Ön antiszemita velleitásaival szemben a zsidóságra és kultúrártékeire vonatkozó nézeteit, nem adhatott kifejezést az ő legszentebb meggyőződésének, amelyen Ön, Nagyságos Asszonyom, finom csizmacípős lábaival végigtiport. Engedje meg tehát, hogy helyette én mondjak el egyet-mást ezen az úton. Er-

R. Bálint: Studie

Bálint Rezső: Tanulmány

gem sem köteles meghallgatni. Behunyhatja a szeméit, hogy egy betűt sem lásson. Bedughatja a füleit mogyorós butonjaival, hogy a gyémántok egy hangot sem eresszenek át. Mégis elmondom a mondandómat, mert az Ön zsidógyűlölete nem egyéni vonás, hanem, sainos, tipikus valami, amit meg kell világítani, járványos betegség, amelyet meg kell gyógyítani és legalább is nem szabad engednünk a fertőzést terjeszteni.

*

Mint úgynevezett „jó házból való és modern nevelésben részesült“ leány valószínűleg nem ismerhette meg a zsidóság problémáit a jelenben, sem a zsidóság történetét a múltban. A zsidó élettől, a zsidó ismeretektől távol állva nem volt semmi, ami a fajához való hozzátartozandóságát erősítette vagy dokumentálta volna, de annál sűrűbben hallotta mindenfelé a zsidóházakban is divatosná vált zsidószidást. Az első — és talán egyben utolsó — kapcsolata a zsidósággal a „kötelező tantárgyként államilag reátukmált“ héber olvasástanulás volt, amikor bizony nagyon kellett törnie szegény kis fejcskéjét az ó-kaldeus betűk szemelgetésén és összeolvasásán. Hogy haragudhatott ezekre a furcsa betűkre, amelyek annyi kedves játékorától fosztották meg. Arról természetesen sejtelve sem lehetett, hogy ezek a jobbról balra összeáakombákomozott betűk mit jelentenek. És még kevésbbé lehetett sejtelve arról, hogy ezekben a rómainál és görögnél jóval régibb betűkben egy sokévezredes nagy kultúra örökeletű és örökértékű kincsei vannak felhalmozva, az elme és fantázia gyönyörű gyümölcsei, melyeknek minden magvából százados terebélyes fák emelkedtek a magasba. Ezek a betűk civilizációt, prófétaí emelkedettséget, tiszta szívet és tiszta lelket, szeretetet és igazságot, szabadságot és világosságot hirdettek, amikor még más mai „kultúrnépek“ ősállati korszakukat élték sötét barlangjaikban. Ezek az ó kaldeus betűk vitték szét az egész földkerekségnek az erkölcsi törvényt, amely az embert emberré szentelte. Fagyos téli hajnalokon vitték a zsidó apák rongyokba bugyvolált kis gyermekeiket a szűk „szobákba“, a chéderekbe, hogy ezeket a betűket tanulják és melódiájuk szárnyán szebb világba emelkedjenek a gettó fojtó levegőjéből. Ezeknek a betűknek köszönhetjük, hogy a társadalomból kítaszítva, üldözve és sanyargatva nem züllöttünk kóbor cigányokká. Mert velünk volt a betű, a szellem, a tanítás, mely népek arisztokratájává avatta az üldözött zsidót. A test meggörnyedt a hosszú évszázadok alatt, de a szellem eleve-

nen fejlődött. Az elnyomás útjain dalok fakadtak, amik új tavaszra vártak. És alighogy meglegyintette a zsidót az új szabadság szellője, szétröpködtek a nép fiai mint a kalitkából kiszabadult madarak és megtelt dalukkal a föld...

Igenis, Nagyságos Asszonyom, a héber betűknek köszönhetjük, hogy más betűket is gyorsabban tudtunk megtanulni. A mi prófétáinknak köszönhetjük, hogy lelkünk könnyebben fogadja be a világosság eszméit. A mi szentírásunknak köszönhetjük, hogy mint felszabadult elnyomottak nem váltunk parvenükké, hanem Marxokat és Lassallekat adtunk a világnak, hogy minden proletár a felszabadulás útjára terelődjék. És ha Ön szereti ma Ady Endrét, Wilde Oszkárt és a „modern irodalmat“ általában, ezt annak a „Ceena Ureena“ nevű héberbetűs zsidó könyvnek köszönheti, amelyből nagyanyja, — ó mindnyájunk nagyanyja! — gyönyörű bibliai legendákat, poétikus történeteket és éleselméjű talmudi fejtegetéseket szokott olvasni... A zsidó nő évezredek óta olvas.

Nem kívánom, persze, hogy nemes Nagyságos Asszonyom is elővegye a Ceena Ureenát és olvassassa a gyermekeinek. De legalább is ne oltson gyűlöletet gyermekei lelkébe a zsidóság iránt, amelyet nem ismer. Ne szoktassa őket abba a csunya madárfajtába, amely bepiszkítja a saját fészket. És ne mondja előttük, ha tót parasztok énekét hallja, hogy „ilyet csak zsidó templomban lehet hallani“. Mert először is lehet, hogy a tót parasztok éneke szép annak, aki a melódiát érti, akinek gyermekkorú emlékeket és ifjúkori álmot csengetyűz a fülébe. Másodszor Ön nem ismeri a zsidó templomot sem és így nem tudhatja, milyen az éneke. Amint-hogy nem tudja pl. azt sem, hogy a katolikus templomoknak — amelyekért Ön bizonyára rajong — minden éneke, zsoltosmája, zsoltára, rítusa, dallama a zsinagógából van átvéve. Amint-hogy

R. Bálint: Studie

Bálint Rezső: Tanulmány

a zsidóságból vette át a kereszténység nemcsak ünnepeit és ceremóniáit, hanem minden erkölcsi tanítását, minden etikai törvényét is.

Nem akarom itt a zsidóság történeti hivatását, kulturájának jelentőségét kifejtetni. Ha levelem érdeklődést kelt. Önben a zsidóság iránt, egész könyvtár áll rendelkezésre, amely a zsidóság multjával és lényegével foglalkozik. De egyre mégis ki kell terjeszkednem, hogy mit köszönhet a zsidóságnak a zsidó nő? Hát azt lehet mondani, hogy mindent. A nőt a zsidóság emancipálta. Mikor még mindenütt árú- és cseretárgy volt, a zsidó törvény gondoskodott a családi tűzhelynek és a női becsületnek legmesszebbmenő védelméről. Még a háborúban fogságba ejtett nőt sem volt szabad törvényes házasság nélkül megközelíteni. A nő szociális helyzetét a legliberálisabban szabályozza a biblia. Az első zsidó köztársaság idejében egy nő ült az „elnöki“, vagy bírói székben és csatákat vezetett és törzsek engedelmeskedtek neki. Nem volt Jeanne d’Arc-féle csodaszűz, hanem egyszerű hús és vérből való asszony és anya Izraelben. Szónokok és próféták támadtak Izrael leányaiból, jelölve annak, hogy olyan nevelésben részesültek, amely egyéniségük teljes kifejlődését tette lehetővé. Királyok és költők gyönyörű énekekben, Énekek Énekeiben zengték a nő himnuszát és amikor római és görög költők egyforma érzékeléssel írnak „szép fiú“-ról és szép leányról, Judában az egyetlen Sulamitról dalolnak és az örök hűségről. „Viselj engem mint pecsétet a szíveden, mint pecsétet a karjaidon, mert erősebb a halálnál a szerelem“. A nő becézése, amely a zsidóságnál tradicionálissá vált, annyira túlzásba ment, hogy olykor-olykor kihívta maga ellen a próféták kritikáját is. A talmud — ó ne tessék ettől a szótól megijedni — tele van a nő himnuszával, a nő iránt való gyengédséggel. Az asszony a ház, a birtok, minden. (Jóma 2.) Akinek nincs felesége, nem ember. (Jebamoth 63. l.) Akinek nincs felesége, öröm nélkül, áldás nélkül, boldogság nélkül él. (U. o.) Kicsoda gazdag? Akinek jó felesége van. (Sabbat 25.) Aki hozzáillő nőt vesz feleségül, azt Isten is szereti. Aki egy nőt csak a pénzéért vesz el, annak sikerületlen gyermekei lesznek és a pénze is elúszik. (Kidusin 70.) Aki magához nem illő asszonyt vesz el, ötféle bünt követ el. Aki a leányát idős emberhez adja nőül, annak az Isten sohasem tud megbocsájtani. Aki a leányát durvalelkű emberhez adja, olyan, mintha oroszlán karmai közé dobna. (Pesachim 49.) Nagyon tisztelje az ember a feleségét, mert az áldás csak az asszony miatt jön a házba. (B. M. 59.) Aki szereti feleségét jobban mint önmagát és aki tiszteli jobban mint önmagát, arról mondja az Írás: Boldogság a te hajlékod. (Jeb. 62.) Ha kicsiny a feleséged, hajolj le hozzá és súg a fülébe. (B. M. 59.) Izrael leányai mind szépek, csak némelyeket elcsúfít a szegénység. (Kid. 66.) Aki elválík feleségétől, azt az oltár is megkönnyezi. (Gittin 90.)

Akinek meghal első felesége, olyan, mintha a szentély pusztult volna el napjaiban. Mindennek lehet pótlása, csak az első feleségnek nem. (Szinhedrin 22.)

Igy gondolkodik asszonyról, szerelemről, házasságról a Talmud, amelyet Nagyságos Asszonyom szintén nem ismerhet, de ennek a szellemnek köszönheti, ha kedves férje ura oldalán kivételes helyzetet élvezhet ma is. Ennek a szellemnek, amelyben a középkorban, míg másutt arról vitatkoztak az egyházi scholasztikusok, hogy van-e a nőnek lelke, vagy csak „asszonyi állat“, zsidó misztikusok azt a gyönyörűen fantasztikus tant hirdették, hogy maga az Isten is férfi és női princípiumból áll, mert csak így lehet igazán *Egy*, minthogy férfi nő nélkül csak fél és csak együtt alkotnak valóban egész egységet...

Nagyságos Asszonyom! A zsidó nő oly végtelenül sokat köszönhet a zsidóságnak, — hálából (és saját érdekében is) kell hogy megővja a jövő számára a zsidóság poézisét, azt az erőforrást, amelyből népe annyi életerőt, szépséget és naggyátevő energiát merített. A nagyság és szépség glóriájában látja a zsidóságot az, aki foglalkozik vele, az aki ismeri. És ha szépségek iránt fogékony lelke van, meg kell azt nyitnia saját népének, saját fájának szépségei előtt is. A honleány mindig szent fogalom volt a költők előtt. És a zsidóságnak, amely Deborákat, Juditokat és Esztereket adott a történelemnek, ne volnának honleányai, akik megértik népük küzdelmeit és szenvedéseit, akiknek szíve meg tud telni fajuk fájdalmaival és örömeivel, akiknek lelke át tud ittasodni a multnak és a jövőnek szépségeivel? „A szépség, a művészet az az út — mondotta Herzl —, amelyen a zsidóságnak újra be kell vonulnia elidegenedett leányai szívébe.“ De egy kis fáradság kell az út megtalálásához is. És bünt követ el az anya, aki ezt az utat elzárja a gyermekei előtt. Mert kincset zár el előle, mely táplálja az önérzetet és megóvja a lelket a meghasonlástól. Mert elérkezik az idő, amikor a zsidó érzi, mert éreztetik vele nyíltan vagy titokban, hogy zsidó, és szeretne visszatérni, visszamenekülni önmagához. És akkor átok neki ez a szó „zsidó“, ha pusztán sivatagnak érzi, de áldás, ha termő talajnak tudja, melynek évezredek cédrusai az egekbe nyúlnak...

A zsidóságnak nincsen semmi oka reá, hogy önmagát lesajnálja. A zsidóság többet adott a világnak, mint amennyit kapott. Erejének, bölcsességének és szépségének dús forrásai sohasem apadtak ki. Csak le kell hajolnunk hozzájuk, hogy felemelve érezzük magunkat. És ha tendenciózus beszédek és írások mindenféle ostobaságot hordanak össze a zsidóság értékének lebecsmérlésére, legalább mi magunk ne álljunk be a becsmélők hangos kórusába. Elvégzik ezt helyettünk mások. Nekünk pedig kötelességünk önmagunk és fajunk iránt, hogy fürkésszük multunkban és ápoljuk magunkban azt, ami érték és adjuk át sértetlenül és csillogóbban a gyermekeinknek.

KRÓNKA- KÉSZ-ÖZEMLE

A MAGYAR „PRO CAUSA JUDAICA“, melynek alakulásáról legutóbbi számunkban megemlékeztünk, a magyar zsidóság számos előkelőségének részvételével tartotta első ülését, amelyen dr. Hevesi Simon kifejtette a bizottság provizórikus teendőit a jelenben és programját a jövőre nézve, amikor a bizottság tevékenységét a nemzetközi kapcsolatok helyreálltával szélesebb alapra fektetheti. A magyar „Pro causa judaica“ nem csinál konkurrenciát semmiféle úgynevezett akciónak, nem kell, hogy féltse tőle semmiféle egylet a tagjait és semmiféle lap az előfizetőit. Tisztán ideális kapcsolatok létesítéséről van szó és ha a zsidóság mindenütt összefog, hogy elnyomott testvéreinek ügyét figyelemmel kísérje és napirenden tartsa, a magyar zsidóságnak is kötelessége, hogy a munkában részt vegyen és ne keressen éretlen ürügyeket a kibúvára. A magyar Pro causa judaica-bizottság megalakulását mindenfelé nagy rokonszenvvel fogadták. A leveleket, amelyek az ország különböző részeiből érkeztek, természetesen nem közölhetjük. Csak dr. Pfeiffer I. sümegi főrabbiéval teszünk kivételt, minthogy ez egy igen életrevaló indítványt is vet fel. A levél a következő:

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

Engedje meg, hogy a magyar Pro causa judaica-hoz, melynek megalakulását minden lelkes zsidó örömmel üdvözlí, néhány megjegyzést tegyek. Különösen késztet erre, hogy — amint éppen olvasom s tán az Ön figyelmét sem kerülte el — nemcsak Londonban, hanem Milanóban is megalakult egy ilyen bizottság s, ami nagyon érdekes, csupa nem zsidó állott a mozgalom élére s így az internacionális törekvés egyben interkonfesszionális jelleget nyert.

Jól tudom, hogy a jelenlegi háborús viszonyok, főleg nálunk, nem alkalmasak új mozgalmak szervezésére, különösen a velünk háborúban álló országok zsidóságának sorsára nem lehetünk ma befolyással, de erősen egyetérték Alexander Bernátnak a Háborús Almanachban kifejtett nézeteivel, hogy a háborúra való hivatkozással nem szabad minden, a jövőt illető munkát egyszerűen elodázní.

A zsidó kérdések nagy komplexuma vár a megoldásra, nemcsak az orosz zsidók állanak bizonytalan jövő előtt, hanem az orosz-lengyelországi és galíciai zsidók sorsa is kevés jóval biztat és itt a szomszédban a román zsidók is hiába várják az egyenjogúsítást, amely középkori helyzetükből kiemelje őket. A távoli keleten a zsidó kérdések nagy tömegei évszázados kérdőjelként tolnak elénk. Ki tagadhatná, hogy erkölcsi kötelességünk a mai világfordulásban is a szétszórtan szenvedő és polgári méltóságuktól megfosztott testvérekre gondolni és előkészíteni a jövőt, mikor nem alamizsnával segíthetünk rajtuk, hanem a jog és igazság diadalmas fegyverével? Reá kell tennünk egész erkölcsi súlyunkat annak az igazságnak a megnyilatkoztatására, hogy a zsidók emberi méltóságának megóvásában együtt érez a világ egész zsidósága mindig és mindenütt!

Egy levél keretét túlhaladják azok a gondolatok, melyek ebből a súlyos praemissából reánk támadnak. Egyelőre legyünk résen, a Pro causa judaica aligha akarhat ma ennél többet, de ez is nyomós dolog, túl kell tennünk magunkat azokon az együgyű aggodalmakon, melyek félnek a külföldi zsidóság ügyeivel foglalkozni. Készítenünk kell az erőket, felkelteni az érdeklődést, állni, mint a próféta a vártán, nézni az időt, kilesni a tennivaló percét, gyűjteni az adatokat, melyek itt és másutt véres tanubizonyságok legyenek. Ez a készülés az időre a Pro causa judaica dolga.

Valahogyan tágabb munkaköre annak a törekvésnek, melyet a Hadi Archivum vállalt. Talán vállalná ennek

érdemekben már is gazdag vezetősége ezt a munkát is, amely a magyar zsidóság elitejéből alakult országos bizottság támogatásával súlyban is nyerne.

Azt ajánlom, hogy a Hadi Archivum vezetősége a maga körében alkossa meg a magyar Pro causa judaica országos bizottságát.

Szerkesztő úrnak készséges híve
dr. Pfeiffer Izsák, sümegi rabbi.

Dr. Pfeiffer indítványát előterjesztettük a Magyar Zsidó Hadi Archivum nagydíj elnökének, tiszasülyi Polnay Jenő vezérigazgatónak, aki a tőle megszokott lelkesedéssel karolta fel az eszmét és természetesen a legnagyobb készséggel vesz részt a vezetése alatt álló országos bizottsággal együtt a Pro causa judaica munkájában is.

SHAKESPEARE ZSIDÓJA KITILTVA. A new-haveni iskolák, amint amerikai levelezőnk írja, kizárták a „Velencei kalmárt“ és Lamb meséit. A közoktatási bizottság egy ülésének határozatával kitiltotta Shakespeare „Velencei kalmárját“ valamint Lamb „Mesék Shakespeare-től“ című könyvének használatát, míg az utóbbi oly kiadásban meg nem jelenik, mely a „Velencei kalmár“-t nem tartalmazza; a megokolás az, hogy az említett mű a zsidókat gúny tárgyává teszi és a középiskolába járók könnyen befolyásolhatók a téves impresszióra.

JÁSZAI MARI LEVELE. Kaptuk a következő levelet:

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

A napokban meglátogattam a mi nagyasszonyunkat, Jászaí Marit és véletlenül megpillantottam az asztalán egy levelet dr. Hevesi Simonhoz, a mi nagy papunkhoz címezve. Kíváncsi érdeklődésemre a nagyasszony felbontotta a levelet és ideadta, hogy elolvassam, majd kérésemre azt is megengedte, hogy a levelet lemásoljam magamnak. Úgy vélem, hogy ez a levél igen értékes dokumentum és a benne megnyilatkozó elismerés tulajdonképpen az egész zsidóságnak szól. A művésznő pedig, aki oly sokszor az elragadtatás és csodálat hangján beszélt előttem a *Múlt és Jövő*ről, nem fogja rossz néven venni, hogy ezt a levél-másolatot igen tisztelt Szerkesztő úrhoz juttattam el.

Igaz tisztelettel és nagyrabecsüléssel híve
Prager Ferencné.

Íme Jászaí Mari levele:

Nagyságos és főtisztelendő Hevesi Simon úrnak
mélységes tisztelettel.

Főtisztelendő doktor úr!

1916 július 23.

Kérem, engedje meg egy régi tisztelőjének, hogy a szokottnál is nagyobb elragadtatásának adjon kifejezést Ön iránt és hálával köszönje meg azt a mélységes gyönyörűséget, melyet a Háborús Almanach — 1916 — bevezető, fenségesen szárnyaló himnuszával neki szerzett! Főtisztelendő doktor úr! Mióta a háború belőlünk, a szívünk véréből, az agyunk erejéből él, — még így a lelkemhez nem szólt se buzdítás, se vigasztalás, mint az Ön szava.

Ezt a fenséges hangot megtalálni ebben a szörnyű chaoszban, melyben élünk, ebben a legnagyobb megpróbáltatásunkban, csak igazi, csak isten-küldte költő képes, még az is férfi-méltóságának teljes erejében.

Hódolattal kell meghajolnunk, hőseink mellett, azon férfiak előtt, akik nekünk ma világosságot gyujtanak és megtanítanak látni és irányítják, vezetik érzéseinket, mert ők mentenek meg bennünket a kétségbeeséstől!

Ön, főtisztelendő doktor úr, valóban ilyen vezérlő fénye ma a világ rettentő viharában vergődő hajónknak, aki lángoló hazaszeretetével tanít bennünket honmentő kötelességünkre, melyért mindnyájunk hálájára és hódolatára méltó.

Egy azon sok közül, akik vélem egyformán éreznek.

Mélységes tisztelettel
Jászaí Mari.

EGY ZSIDÓ ORVOS érdekes régi versének kéziratát küldötte be hozzánk Grünbaum Mór beregszászi szeszgyári könyvelő. A verset néhai N. Friedländer Náthán deési orvos írta 1887-ben, 70 éves korában, abból az alkalomból, hogy egy Algazali nevű keresztény pácienséhez hívták és az előszobában hallotta, hogy a páciens leánya kérdezte: „War der Jude schon hier?“ Dr. Friedländer, aki az 1848-iki szabadságharcban is részt vett és nagy érdeme volt abban, hogy a nemzeti hadseregbe zsidók is beléphettek, önérzetes verset intézett a leányhoz, aki a krónikai feljegyzés szerint bocsánatot kért a doktortól, sőt ezentúl nagy tisztelője lett. A Magyar Zsidó Múzeumnak szánt versből bemutatunk néhány strófát az elejéről és a végéről:

Tausend Dank Dir, tausend Segen,
Dass Du Jude mich genannt!
Was ist an „Doktor“ mir gelegen,
Wenn Du nur den „Jud“ erkannt.

Jenen kann man sich verschaffen,
Durch Geld und Schule gar so leicht,
Auch leere Schädel, junge Laffen
Haben oft ihn schon erreicht.

Diesen kann nur jener tragen,
Der direkt von Jakob stammt,
Und in den ersten Lebenstagen
Die blutige Taufe überstand.

Jener schützt vor Aberglauben,
Vor Götzendienst den Träger nicht,
Dieser heisst den reinsten Glauben
An einen Gott, an Lieb' und Pflicht.

Willst Du kennen reine Sitten,
Und bewundern häuslich Glück,
Lass in armen Judenhütten
Prüfend weilen deinen Blick.

Wo von Glaubensband umschlungen
Alle Glieder die Liebe eint,
Wohin noch Untreu nicht gedrungen
Und die Trunksucht nie erscheint.

Wo an Festen manche Stunde
Betend man im Tempel weilt,
Und sich den Bissen spart vom Munde,
Bis das kranke Kind geheilt.

Wo der Arme Milde findet,
Und die Not ein fühlend Herz,
Wo das Wort den Mann noch bindet
Und der Schwur kein blöder Scherz.

Wo das Kind die Eltern ehret,
Sie im Alter pflegt und nährt,
Wo man Kinder sanft belehret,
Schimpf und Fluch nur selten hört.

Der Titel Jude, den wir führen,
Bedeutet mehr als Fürst und Lord,
Manche Tugend muss den zieren,
Der „Jud“ sein will in Tat und Wort.

Darum, Fräulein, lass dir danken,
Dass Du Jude mich genannt,
Völker schwinden, Throne schwanken,
Doch der „Jude“ hat Bestand!

Und lass' mich etwas dir vertrauen,
Doch beleidigen sollst dich nicht,
Kann man was auf Namen bauen
Und auf die Züge im Gesicht.

So bist Du Jüdin, trotz der Taufe,
Und dein Ahn war Jude, wie ich,
Der einst in Spanien im Zeitlaufe
Durch ein Wort dem Tod entwich.

Az Algazali-család ugyanis valószínűleg Spanyolországból származik, ahol az ősük az inkvizíció idejében kényszerből kikeresztelkedtek.

A MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM RÉSZÉRE a következő értékes ajándékokat küldötték be hozzánk: Györgyi Kálmán a magyar iparművészeti társulat igazgatója egy régi Misenichnesz táblát magyar motívumú érdekes illusztrációkkal. Gedő Lipót festőművész dr. Bródy Henrik magyar származásu prágai főrabbinak szénrajzú portréját. Az aradi izr. hitközség néhai Chorín Áron rabbi síremlékén elhelyezett szobrának képmását, továbbá dr. Rosenberg Sándor néhai aradi rabbi síremlékének fényképeit. Ugyancsak Aradról küldötte be Hajós Árpádné néhai Dániel Steinschneidernek, a Dániel Prossnitz név alatt ismeretes híres pozsonyi rabbinak portréját. Gestettner Izidor Csornáról a tiszaezlári pörnek eredeti vádiratát, Kornis törvényszéki elnök aláírásával és a tiszaezlári községi pecséttel ellátva. Végül Weiss Ábrahám nagyborosnyói kántor egy általa készített pompás Mizrah-táblát. Az értékes műtárgyakat alkalomadtán bemutatjuk olvasóinknak.

HERZL-ÜNNEPÉLY TEMESVÁROTT. A temesvári „Hatikva“ cionista egyesület tammusz hó 20-ikán dr. Herzl Tivadar halálának 14-ik évfordulóján a temesvár-belvárosi hitközség dísztermében fényesen sikerült emlékünnepelet rendezett. Vermes Ernő, az egyesület elnöke örömmel üdvözölte az alkalmat, amidőn Temesvár három hitközségre szakadt zsidósága elsőízben együtt ünnepel, kiemelve, hogy a Herzl által új életre ébresztett ideál mégis csak az egyetlen út, amelyen a zsidóság minden pártárnyalata találkozhatik és tényleg találkozik. Bató Lajos ünnepi szónoklatában vázolta a nagy különbséget a Herzl előtti idő letargiája és a ma elevenen lüktető zsidó élete között. Ezután dr. Tomaschoff Bertalan Morris Rosenfeld „Zsidó májusát“ adta elő Beregi Ármin fordításában. Végül Neubauer Vilmos művészi produkcióját „Eli Ciont“ és még néhány gyönyörűen szép héber dalt énekelt az ünnepélyre szervezett énekkar. Az ünnepélyen Temesvár elitje vett részt. Utána kedélyes kommerszre gyűlt össze a közönség, amelyet dr. Jordán Viktor vezetett. Az ifjúság új zsidó deákdalokat énekelt. Purjusz Mariska pedig a temesvári leányok lelkesedését tolmácsolta néhány ügyes és bájos szóval.

A VÁGÚJHELYI ZSIDÓ IZR. FŐREÁLISKOLÁNAK most jelent meg az 54-ik Értesítője. Amikor Magyarország száz meg száz hitközségének még korszerű elemi iskolája sem volt, Vágújhely már zsidó alreáliskolájára lehetett büszke. 54 évvel ezelőtt kicsi kezdetből kiindulva nőtt-nőtt, új meg új nemzedékeket nevelt és folyton gyarapodott jó hírben, tekintélyben ez az intézet. Négy évvel ezelőtt az intézet ötvenéves jubileuma alkalmával, aktuálissá lett a felső tagozat kiépítése is. Bizva a kormány kilátásba helyezett nagyobb támogatásában és a kultúra iránt érdeklődők segítségével, az izr. hitközség 1913 szeptemberében megnyitotta az V. osztályt és ezzel megindult a főreáliskolává való fejlődés folyamata. Közbejött a világháború. A kormány a támogatást nem fokozta. A vágújhelyiek érezték azonban, hogy az ősök szellemének tartoznak azzal, hogy még így is tovább menjenek a megkezdett úton. Legyőzve a sok-sok nehézségeket, eljutottak odáig, hogy a koronát tehetik fel a műre: az idén megnyílik a főreáliskola VIII. osztálya.

Sem a felsőbb tanügyi hatóság, de meg a hitközség vezetőinek önérzete sem engedi meg, hogy az országnak első és egyetlen teljes zsidó középiskolája tovább is a régi szűkös viszonyok között, részben bérházban elhelyezve húzódjék meg. A tél elején Vágújhelyen járt Boncz Ödön min. tanácsos, hogy személyesen győződjék meg az intézet állapotáról. Ez a látogatás inkább a jövőnek szólt, mint a jelennek. Azért megnézte alaposan a város minden telkét, amely egy új intézet felépítésénél tekintetbe jöhet. A legszebbet, a neki legmegfelelőbbet megvette a hitközség közel 30,000 koronáért. A költségek nagy részét persze át kell hárítani magánemberek jótékonyására, azért az intézet támogatására alapított Vágújhelyi Magyar Izr. Középiskolai Egyesület felhívással fordult az ország és a külföld nagy városaiban elszórtan élő vágújhelyiek-

hez, kérve őket, hogy támogassák az anyaközséget, mely ilyen nagy vállalkozás előtt áll. Az ősök nekik emeltek kultúrhajlékot, segítsenek ők emelni az unokáknak. Ha ők méltán lehetnek hálásak az atyák iránt, akik megértésükkel az ő kultúrszükségletükről gondoskodtak, lépjenek elő most ők és igyekezzenek örök hálára kötelezni a következő nemzedéket. Az eddig befolyt és ezúton befolyó adományokat Neubauer Sándor városbíró, a Középiskolai Egyesület elnöke veszi át és nyugtázza, az intézet évi Értesítője pedig megőrökíti az adományozók névsorát.

A tanulók száma örvendetesen gyarapszik. Az elmúlt háborús esztendőben a szaporulat 46. Összes számuk 233, a reáliskolák tanulói létszámát tekintve, igen jelentékeny szám. Jobbára a közvetlen környékről jöttek össze, de már mutatkoznak jelek, hogy az intézetet távolabb lakó szülők gyermekei is felkeresik.

BÁLINT REZSŐ KIÁLLÍTÁSA. A kitűnő fiatal művész, akinek harctéri képeit mai számunkban mutatjuk be *Kosztolányi* Dezső méltatásával, szeptember hóban kollektív kiállítást rendez újabb műveiből a Budapesti Műhely szalonjában. A kiállítás iránt nagy érdeklődés mutatkozik.

A MONASZTIRI ZSIDÓK felsegítése érdekében nagy-szabású akciót indított meg dr. *Benzion* a tudós monasztíri főrabbi, aki személyesen jött el Budapestre és Bécsbe, hogy a háború folytán súlyos helyzetbe jutott községének lehetővé tegye a tél folyamára egy nagy népkonyha megnyitását. Dr. *Benzion* felkereste a Mult és Jövő szerkesztőségét, hogy akcióját a magyar zsidóság jóindulatába ajánlja. Természetesen készséggel teszünk kívánságának eleget. Hiszen a monasztíri zsidóknak sok magyar és osztrák zsidó katona köszönheti úgyszólván élete megmentését. Amikor a monasztíri zsidók tehették, ők segítettek a mi katona fiainkon, most hogy rájuk nehezedett az idő, illik, hogy mi segítsünk rajtuk.

A TRÓNÖRÖKÖS KIRÁLYHÁZAI ÁTUTAZÁSA alkalmából munkatársunk, *Jávor* Bella egy gyönyörűen hímezett selyemzászlót adott át *Öfelségének*, aki az ajándékot szívélyes szavakkal köszönte meg.

ADOMÁNY. *Vadász* Ede néhai Dornbusch síremlékére két koronát küldött be hozzánk.

HIMEN. *Blau* József izr. tanító augusztus hó 15-én vezette oltárhoz *Herskovits* Jolánkat Gálszécsen.

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ

A főváros első és legrégibb csipketisztító-, vegytisztító és kelmefestő gyári intézete.

Alapítva 1867.

Telefon: József 2—37.

GYÁR ÉS FŐÜZLET: Bpest, VIII., Baross-u. 85.

FIÓKOK: II., Fő-utca 27. — IV., Eskü-út 6.,

Kecskeméti-utca 14. — VI., Andrássy-út 16.,

Teréz-körút 39. — V., Harmincad-utca 4. —

VIII., József-körút 2.

A KHAFRIT SIKERE. Rég volt magyar könyvnek olyan osztatlan elismerésben része, mint a *Khafrit*nak. *Kaczér* Illés napkeleti regénye, melyben a Mult és Jövő olvasói gyönyörködhetnek először, egy csapással meghódította a szíveket. A fiatal szerzőt úgy fogadják mindenütt, mint új magyar regényírót, aki tudásával, tehetségével, eredetiségével kivételes helyre került a modern magyar irodalomban. A *Khafrit* általános sikerét nemcsak azért regisztráljuk szívesen, mert a bibliai regényt a Mult és Jövő inspirálta és a Mult és Jövő hasábjain jelent meg, hanem mert egyben szimptomának tekinthető, hogy a Mult és Jövő egyetemes irodalmi értékű művekkel gazdagítja a magyar literaturát. Íme néhány kivonatos szemelvény, hogy vélekedik a könyvről a magyar sajtó:

„**BUDAPESTI HIRLAP.**“ Egyes szokások, fölvonulások, tömegek, ritusok, társadalmi jelenségek, egyházi szekták és intézmények, az ókori zsidóélet az utcán s otthon, imponáló biztossággal, színezéssel és mozgalmassággal vannak leírva. Néhol költői kitörésekig emelkedik az elbeszélés hangja. Mindenesetre a legérdekesebb kísérletek közé tartozik ez a könyv a magyar regényirodalom újabb termékei közt.

„**AZ UJSÁG.**“ A sejtelmes, misztikus Kelet bűja színeiben tobzódó népét, korát szólaltatja meg *Khafrit* című regényében *Kaczér* Illés. Új ember a szerző, aki nagy szeretettel mélyedt el témájába és amit kétségtelenül sokat ígérő fantáziája és meseszövíő képessége a felszínre hoz, az mind értékes és érdemes arra, hogy fokozott figyelemmel forduljunk írói működése felé. A regény hangjában, koloritjában, milliójében a napkeleti regények minden kelléke föllelhető. Stílszerűen szólaltatja meg a szerző alakjait, színesek a csoportozatok és sok helyütt azok mozgatása raffinált színpadi hatást ér el.

„**A NAP.**“ Tárgyának megválasztásában, hangjában, a cselekvény izzó lüktetésében, színeiben, a maga egész és egységes megjelenésében a magyar regényirodalomnak egyik legszebb, legépebb értéke a *Khafrit*. Egyiptom ősi kultúrájának mámoros és mély titkai virulnak előttünk; bódító, szent illatok, másvilágból átszűrőmlő égi muzsika akkordjai szövik-fonják a mesét. A nilusmenti asszony ígérete mellett csatázik az egyistenhívők politizáló vallása, gyöngesége, ereje, két fejedelem: Elpaal és Jerobeám oltárokat döntő szerelme. Egy-egy rész szinte elkábit, úgy kell olvasnunk, ahogy az óbort izleljük, csöppenként. A biblia ereje, fensége csap meg bennünket. A legpazarabb ígéret, amit fiatal író adhat. Mikor volt nálunk fiatal író első regénye szenzáció? A *Khafrit* az. Mint regény, meglepetés. Esemény azoknak is, akik ismerték *Kaczér* erejét.

„**ÚJ NEMZEDÉK.**“ Egy fiatal, eddig ismeretlen író jelentkezéséről lévén szó, kétszeresen érezzük azt a föltétlenül irodalmi tisztességet, komolyságot és talentumot, amely ez ünnepi és amellet még se bombasztikusan bibliai magyarsággal megírott és jól megkomponált regényben föltűnik. Mikor ezt az új talentumot örvendezve és a továbbiakra figyelve elkönyveljük, legerősebb óhajtásunk az, hogy ez a nemes tehetség magyar témák próbájában is minél előbb megmutatkozzék, ugyanezekkel az erényekkel.

„**VILAG.**“ *Khafrit* nem maga a regény hőse, hanem inkább Jerobeam, a fegyveresek hadnagya, aki Izrael királya lesz ezért az asszonyért, gyilkos lesz és hős, uralkodó és koldus csak azért, mert kicsínységből föl akar emelkedni ehhez az asszonyhoz. Egészen kétségtelenül

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

• CHRONOGRAFIA •

• REPETITION ÉS •

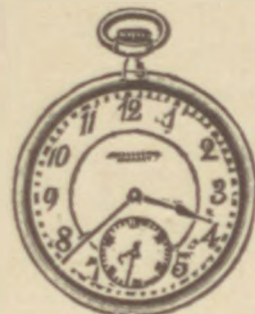
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDET CONSTANT

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KISGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYŰRŰ-

ÓRÁK *** JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓ ÓRÁK RAK-

TÁRON ÉS RENDELÉSRE

KÜLÖNLEGESSÉGEK

tiszteletreméltó az apparátus, amellyel a szerző munkájához fog: nagy kultúra és studium minden bőségével ismeri ezt az antik világot és irodalmat, két ellentétes világ mifhoshát, a velejáró regéket: hagyományok-örizte apró szokásokat és nagy társadalmi megoszlásokat. Mindezt szinte fölényes biztossággal látszik tudni s e tudása néhol elcsábítja. Nem egy egyszerű próbálgatásról van szó, hanem komoly regényírói bemutatkozásról, amely mindenképen és leginkább kritika szempontjából erős komolyan vevéssel becsülendő meg. Az egyenlenségek mögött igaz értékek és elismerendő szépségek vannak. Sok dramatikus hév legelsősorban. Egy-egy szcénája szuggesztív erővel vetíti ki tömör emberi indulatok összeütközését — figuráinak elképzelése eleven és okos, mindkét részen egyenlő erők és pontenciák fölvonultatása —, amely végső kielésében elhíhetővé teszi e történet mögé elhelyezett problémáinak megoldását. Mindezeket meglepően teljes és formában érett íráskészség egészíti ki és nagy lírikus hajlandóság. Kaczér Illés könyve minden magában való kvalitásain túl értékes promesse.

„PESTI HIRLAP.” Egy buja vérű szépséges egyiptomi asszony kerül Jeruzsálembe. Ekörül az asszony körül bonyolít a szerző fölötte érdekes, mozgalmas menetű cselekményt, mely épp úgy tanúságot tesz bőséges invenciójáról, mint annak a kornak gondos tanulmányozásáról, ahonnet témáját vette. A stílusa ízes, fűszeres. A több mint kétszázötvenöt oldalas könyv olvasmányának lebilincselő, irodalmi munkának pedig határozottan értékes.

KACZÉR ILLÉS szenzációs napkeleti regénye: KHAFRIT, AZ ÉGYIPTOMI ASSZONY megrendelhető a Mult és :: Jövő kiadóhivatalában ::

SZIGORÚAN RITUALIS INTERNÁTUS nyílik meg a következő tanévre középiskolai, kereskedelmi és polgári iskolai tanulók számára. Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitünőbb ellátás, egyéni nevelés. Az összes iskolához közel. Tanulók csakis korlátozott számban vétetnek fel.

Legjobb referenciák. Cím:
Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-u. 42.

Kohn Arnold
Telefon 18-76

Kohn Arnold
Telefon 18-76

**SIRKÓRAKTÁRA
SIREMLÉKEK**

minden ár és kivitelben,
áthelyezések exhumálásoknál
Javítási munkák a temetőben
Szombaton és ünnepnap zárva
Budapest, VII., Károly-körút 15

Tekintettel a közismert nehézségekre, tisztelt vevőim szíves figyelmébe ajánlom, hogy a

szén és koksz

beraktározása a téli szükségletre már most célszerű megkezdeni és raktáromon Budapest, józsefvárosi pályaudvaron minden egyes fuvar szén és koksz a magyar kir. államvasutak kirendelt közege által hivatalosan mérlegeltetik

URBÁN S. L. szén- és koksz-nagykereskedő,
BUDAPEST, V., NÁDOR-UTCA 17. SZÁM
Telefon: 53-40, 53-41 és 53-42

„CIWUCO” fürdőillatosító porok vörös-rózsa, orgona, ibolya és gyöngyvirág természetes illatát varázsolják a fürdőszobába

„CIWUCO” hajmosóporok a legjobbak

Magyarországi főlerakat:
BOGYÓ 6. Budapest, VII. Akácfa-u. 43. szám.

Perzsa szőnyegek
alkalmi vételek
Sternbergnél, Dob-u. 24.

Új KÖNYVEK

ROVATVEZETŐ: DR. MOLNÁR ERNŐ

IMA 1916-BAN. Molnár Jenő verseskönyve. A világháború vérzivatarja indította útnak Molnár Jenő legújabb verseskötetét. De az, aki ebben a könyvben csatadalokat keres, tévedni fog. „Ima 1916 ban” — ez a cím kifejezi nemcsak ezeknek a verseknek, hanem a modern háborús lírának alaphangját is. A lélek felindulása lobban ki ebből a kötetből, mind a bánatok felett és mind a fájdalmakon, melyeket a háború kivált és előidéz, — a rohamban eleső honvéd haldoklásán, a vak katona fényt áhító borongásán, a foglyok szenvedésein Szibériában, a katonafeleségek és katonanyák örökkön sajgó lelki sebében. A líra legfinomabb megrezdülése a *Halk éjjeli beszélgetés* c. vers, melyben a haldoló katonának és a fiára gondoló anyának sóhajai találkoznak. Ezeknek a lírai verseknek, háborús zsáner-képeknek nyelve erős és kifejező, technikájuk művészi és bravuros. Egyik-másik közülök a Mult és Jövő hasábjain látott napvilágot.

PETERDI ANDOR HÁBORÚS VERSEI. A háborús költészetnek egyik legtermékenyebb poétája, Peterdi Andor, de versei nem a háború dítirambusainak születtek. Mert ki is tudna ma lelkesedni a háborún, mikor a háború okai és végcéljai úgy összebogozódtak és sémába és jelszóba alig foglalhatók? Az itthon énekelő, — de még a harctéri poéták szívét is a háború okozta szenvedések markolják meg és nem rohamok heve ihleti meg a költőket, hanem a bénák, a rokkantak, a vak vitézek örök sötétje, a katonatemetők gyásza, a háború menekültjeinek, az új Ahasvéroknak szenvedései. Peterdi műzsáját csupán egy esetben ihletik meg harcosok s akkor is a harcmezőre *menetelő* ezredek lázától remeg ez az erős, mélyről jövő, fülledt költemény (*Katonák*). Ezeknek a verseknek a nyelve egyszerű, közvetlen és kifejező, sok, sok poéma meg úgy ragyog, mint az igazgyöngy és megérezzük, hogy lélekről vált le. Ezek a háborús versek, melyeknek egyike, másika a Mult és Jövő hasábjain jelent meg, új húrral gazdagítják Peterdi nemes líráját.

GENOSSENSCHAFTLICHE SIEDLUNGEN IN PALESTINA. Ilyen címen az „Erez Israel” telepítőtársaság füzetet adott ki, amelyben ismerteti palesztinai kolóniáinak sorsát a háború alatt. A társaság kolóniái, a *Merchavjah*, *Deganjah*, stb. nagy szolgálatot tettek a török hadseregnek a háború alatt, amennyiben olyan termékeket produkáltak, amelyeket a hadsereg az arab földművelőktől beszerezni nem tudott. Másrészt azonban a háború nagy kárt tett a kolóniákban, amelyeknek felvirágoztatására új nagy akciót indítanak.

TÁBORI LEVELEK. Grünfeld József pozsonyi cs. és kir. tábori rabbi szép tábori-levélsorozatot indított meg a zsidó katonák számára. A levelek a zsidó eszmék lényegét foglalják össze röviden a fronton szolgáló zsidó harcosok részére. Szerkesztőség és kiadóhivatal. Pozsony, Torna-utca 14.

IMÁDKOZZÁL SZERETTEID NEVE SZERINT. Dr. Bande Zoltán kispesti főrabbi értékes eszmét valósított meg több nyelvre tervezett és már

is magyarul és németül megjelent kis tábori imakönyvében, amelyben ősi zsidó tradíció szerint alfabétikusan rendezte el az imákat olyképen, hogy bárki azokkal az imákkal imádkozhat, amelyeknek kezdőbetűi megfelelnek szerettei neveinek. A hadügyminisztérium által engedélyezett csinos kiállítású imakönyv pár fillérért kapható bármelyik könyvkereskedésben, valamint a szerzőnél Kispesten. Dr. Bande imakönyvéről különben dr. Hevesi Simon, dr. Adler Illés és dr. Kiss Arnold a következő szakvéleményt adták ki: Minthogy a zsidó felekezetnek nincsen országos egyházi hatósága, amely valláshagyományi kérdésekben döntést hozzon, vagy liturgiai kiadványokra a más felekezeteknél szokásos „nihilobstat” ottegye, a régi szokásnak megfelelően kinyilvánítjuk, hogy az imakönyvecske ősi zsidó hagyománynak megfelelő módon lett szerkesztve, mely hagyomány a súlyos életveszélyekkel szembekerülő katonáink előtt jól ismert, minélfogva ezen imakönyvecske a zsidó hagyományban nevelkedett harcosok előtt kétségtelenül rokonszenves lesz, illetőleg azok lelki szükségleteit az ájtatosság biztosításával nagyban kielégíti.

JÓZSEF HAZAMEGY címmel jelent meg Kelemen Viktor novelláskönyve. A tehetséges fiatal író sok erővel és írói készséggel rajzolja meg alakjait. Finom pókhálószerű líra szövi be a novellákat, melyeknek alakjai többnyire fáradt, halkbeszédű, törekeny emberek. Az első novella, a József hazamegy című, a legjobb. Katona Józsefről szól és hűen adja vissza úgy a kort, mint az író alak-

Rippl-Rónai: Peterdi Andor arcképe

ját. Eredeti és érdekes írás a Pista a Paradicsomban című. — A fiatal író nagy komolysággal törekszik célja felé. Tehetségét több irodalmi lapunkban láttuk már megcsilanni most novellái, így kötetben összegyűjtve, egy komoly, szimpatikus és eredeti tehetség értékét adják. — A könyv ára 2 korona.

HUGO ZUCKERMANN: GEDICHTE. Wien 1915. Hugo Zuckermannak háborús verseiről már a hősi halált halt osztrák-zsidó poéta elestének idején közölt a *Multi és Jövő Molnár* Ernő dr. tollából egy tanulmányt. A költő hagyatékából, miután egész életén át nélkülözte a nyilvánosságot, Otto Abeles válogatott össze egy kötetre valót, mely most megjelent. De ez a kötet már nem változtatja meg az ítéletet, a hazája védelmében elhalt poéta jelentékeny értékét. A versek, melyek a zsidó nép és a Szentföld szeretetében ihletődtek, a szerelmi madrigálok, a tájhangulatok, melyek a modern német líra nyomait viselik magukon, ékesen bizonyítják, hogy Zuckermann valóban abban volt a legnagyobb, ami őt a néptelenség homályából kiemelte, a háború költészetében. A *Reiterlied* örökre a lovaskatonák, a *Makkabäer 5675* pedig örökre a zsidó-nép szívében marad.

ABRAHAM SCHWADRON: MAUSCHELPREDIGT eines Fanatikers. Wien 1916. Nem a gondolatai adják meg ennek a középkori ostromozó prédikáció formájára stilizált füzetnek a jellegét. Ezek a fogalmak megtalálhatók minden cionistának a szótárában, aki a modern zsidóság bűnei, önmaga elhagyása, nemtörődömsége ellen kel ki. Az új, a jellegzetes, a megkapó ebben a stilizált beszédben az, ahogyan szerzője ezeket az elkoptatott fogalmakat eredeti nyelvével, kesernyés stílusával, merész képeivel és a prófétákéra emlékeztető fanatizmusával és irodalmi formájával vonzóvá és érdekessé tudja tenni. A papíros szürkés színe, a füzet archaisztikus külseje stílusos és izléses és teljességgel középkori nyomtatvány benyomását teszi. Ostromozásaiban (és ez az érdekes) magyar-zsidó viszonyokat is érint. A művet Löwitt adta ki.

DR. GROSSMANN ZSIGMOND A magyar zsidók V. Ferdinánd címen nagy alapossággal megírt történeti tanulmányt adott ki, amelyet bizonyos érdeklődéssel fognak olvasni a szakkörökben, de a nagyközönség is okulhat belőle. A könyv ára 1 K és minden könyvkereskedésben kapható.

JUDA HANGIA. Ilyen címen jelent meg dr. Blumgrund Naftali abonyi főrabbi gyászbeszéde, amelyet az elhunyt Rosenzweig Lipót abonyi főkantort fölött tartott. A kitűnő beszéd különösen a „Sirasz Jehuda” szerzőjét méltatja az elhunytban.

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára. • Fizikai, Kémiai, természetrajzi műszerek. • Röntgen-Készülékek. • Tudományos műszerek.

Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-06

Kívánatra ingyen és bérmentve küldöm vidékre

2400 színes rajzot tartalmazó női

KÉZIMUNKA

értési- Bérczi D. Sándor kézimunka
tőmet nagypáros

Budapest, Desseffy-utca 5. Kiválasztásra
küldők

A most meg- BLÚZ árjegyzékemmel is
jelent képes szívesen szolgálak

SZERKEZTŐI ÜZENETEK.

NEM KÖZÖLHETŐK: És mentem. Népemhez. Zsidó sors. Galiciából. Korzón. Anna síralma. Ruth éneke. Az utolsó felvonás az ember tragédiájából.

GYÖR. Nem közölhetjük elvi okokból, de elhelyeztük a Magyar Zsidó Hadi Archivumban, ahol méltó megörökítésben részesül.

MARGIT. Ez az írás is tehetségre vall és úgy látszik fog ő még hamar közlésre érett dolgokat is írni.

K Ö Z G A Z D A S Á G

ADRIAI BIZTOSÍTÓ-TÁRSULAT TRIESTBEN. Az Adriai biztosító-társulatnak idei, 77-ik közgyűlése augusztus 7-én tartatott meg, amelyen a társulatnak az 1915. évről vonatkozó zárszámadásai terjesztettek elő. Az igazgatóság reámutat jelentésében arra, hogy a társulat ebben az üzleti évben is, amely már teljesen a háború jegyében folyt le, eredményesen látta el a reá rótt nagy és fontos közgazdasági feladatát. Az üzletév pénzügyi eredménye is kielégítőnek nevezhető. Az életbiztosítási ágazat természetesen lényegesen csökkent szerzeményt tüntet fel és ezzel egyetemben a halálesetek számottevő gyarapodását. Az elmúlt üzletév a társulatra nézve igen lényeges, rendkívüli többletkiadással járt, különösen személyzeti- és a háborús jótékonykodás különféle céljait szolgáló kiadásokkal. Az üzletév főbenjáró megterhelhetését képezik azonban az értékpapírok állagában beállott árfolyamvesztés ellen-súlyozására szükségessé vált könyvszerű leírások, amelyek összege 3,052.213 K-át tett ki. Mindezek ellenére — a rendelkezésre álló tartalékok igénybevétele nélkül — a legutolsó 1913-as, békés év osztalékának megfelelő 160 K osztalék (az előző évi 130 K-val szemben) megállapítása volt lehetséges.

A zárószámadás adataiból a következőket emeljük ki: az életbiztosítási A) osztályban 38,530.003 K tőkeösszege szülő ajánlat terjesztetett be, a kiállított kötvények pedig 35,599.362 K-ról szólnak. Az üzletév végével az életbiztosítási állomány biztosított tőkében kerek 546 millió K-át tett ki, biztosított járadékokban pedig 1,894.199 K-át. Halál- és eléricsi esetekért, valamint járadékokért a társulat 13,013.982 K-át fizetett ki. Az életbiztosítási osztály díjtartalékai az év végén 175,002.000 K-át, illetőleg a viszontbiztosított rész levonásával 158.325.000 K-át tettek ki s ekképen a megelőző évvel szemben saját számlára 6.688,000 K növekedést mutatnak.

Az elemi ágazatok B) osztályában a díjbevétel a következőképen alakult: tűzbiztosítás: 25,655.899 K, szállít-mánybiztosítás: 3,203.069 K, betörés elleni biztosítás: 859,753 K. A viszontbiztosítások összesen 13,798.547 K-át igényeltek. Az elemi ágazatokban a társulat károk fejében összesen 15,318.000 K-át, illetőleg a viszontbiztosított rész levonása után 7,409.000 K-át fizetett ki. Az elemi ágazatok díjtartalékai 22,445.806 K-át, illetőleg a viszontbiztosított rész levonásával 12.360.996 K-át tesznek ki.

Az üzletév végével a társulat tőkéje és tartalékai következőképen alakulnak: teljesen befizetett részvénytőke: 10,000.000 K, vagyonatartalék: 12,000.000 K, nettódíjtartalékok: 169,685.649 K, nettókártartalékok: 7,940.344 K, összesen kerek 200 millió korona.

A társulat alkalmazottainak nyugdíjpénztára 5,259.513 K vagyon felett rendelkezik.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. PATAI JÓZSEF.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség alulírott előljárósága a „Reik Jakab és Rozália kiházasítási alapítványa“ kamataiból folyósítandó 1900 korona összegű kiházasítási segélyre pályázatot hirdet.

Erre a segélyre kizárólag az alapító vagy neje családjából származó bármilyen vallású, szegénysorsú, eljegyzett hajadonok tarthatnak igényt, kiknek az alapítók valamelyikéhez való vérrokonságukat közhitelű okiratokkal, szegénységüket és erkölcsösségüket pedig helyhatósági bizonyítvánnyal kell igazolniuk.

A kellően felszerelt pályázati kérvények folyó évi szeptember hó 30-ik napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Az alapító oklevél 8. pontjának határozmányai szerint a segély elnyerője köteles házasságát a zsidó vallás szertartásai szerint, egyháziilag is megkötni, mely házasságkötésnek Kiszlev hó 4-én (szerdán 1916. évi november hó 29. napján) kell megtörténnie. Ez azonban természetesen csak a zsidó vallású pályázókra kötelező.

Budapest, 1916. évi augusztus hó 1-én.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség előljárósága a kezelésében levő „Reich Ármin és neje Blau Fanny-alapítvány“, egy izraelita vallású, szegénysorsú, hajadon menyasszonynak kiházasítási segélyül kiadandó 470 K 25 fill. összegű kamataira pályázatot hirdet.

A pályázat eldöntésénél előnyben részesül az, aki az alapítók valamelyikének vérrokona, ami közhitelű okiratokkal igazolandó, rokonpályázó hiányában pedig az árva, vagy félárva.

A születési, szegénységi (esetleg rokonsági vagy árvasági), valamint az eljegyzés megtörténtét igazoló bizonyítvánnyal kellően felszerelt pályázati kérvények folyó évi szeptember hó 30-ik napjáig az alulírt előljárósághoz küldendők.

Pályázni kívánok figyelmeztetnek, hogy a kiházasítási segély elnyerőjének a zsinagógai időszámítás szerinti Sebat hó 19-én (1917 február 11-én) kell esküvőjét megtartania.

Budapest, 1916. évi augusztus hó 8-ik napján.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség előljárósága a „Hertzka Ernesztin kiházasítási alapítványa“ kamataiból folyósítandó 380 K összegű kiházasítási segélyre pályázatot hirdet.

Erre a segélyre a pesti izr. hitközség területén a székesfőváros IV—IX. kerületeiben lakó, izr. vallású, szegénysorsú, eljegyzett hajadonok tarthatnak igényt.

Az alapítónak, vagy néhai férjének szegénysorsú, izr. vallású hajadon *vérrokonai*, — honosságukra való tekintet nélkül, — minden más pályázóval szemben elsőbbséggel bírnak. A vérrokonság közhitelű okiratokkal igazolandó.

Az alapító oklevél határozmányai szerint a segély elnyerőjének Kiszlev hó 18-án (1916. évi december hó 13-ik napján) kell egyházi esküvőjét megtartania.

A kellően felszerelt folyamodványok f. évi szeptember hó 30-ik napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Budapest, 1916. évi augusztus hó 8-ik napján.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

HIRDETMÉNY.

Akik az őszi ünnepekre pótimaházi engedélyért akarnak folyamodni, kérvényüket a kibérelt hely közelebbi megjelölésével legkésőbb szeptember hó 10-éig (VII., Síp-utca 12. I. em. 9.) adják be, mert később érkező kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

Budapest, 1916 augusztus 23-án.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

A legújabb divatú női ruhák készülnek a legreमेkebb kivitelben szolid árak mellett

Krick és Rosenzweig

női ruhadívattermében, Budapest, IV., Borz-utca 9. szám

MODERN
LEVÉL-
PÁPIR
UDONSÁ-
GOK.
PÁPIR-
ÁRUK

P
auker
M
ÓP
PÁPIRÁRUMÁZA

BUDAPEST
FŐÜZLET.
VÁCI KÖRUT 66
TEL.: 47-37
FÜKÜZLET
VÁCI KÖRUT 75
TEL.: 86-73
M.K. POSTATAK-
REK PENZTÁRI
SZÁMLA 1952

KERBER HENRIK

**BUDAPEST,
VIII., Nap-u. 29.**

Alapított 1890-ben.
Telefon: „József“ 3—86.

Szőrme, szőnyeg-poroló, megóvó, valamint
szőnyeg-mosó, tisztító- és javítóintézet. ◆

Ablaktisztítás, lakástakarítás, padlóbeeresz-
tés, „Tapeta“ festettfal, falfestmény, Fresco-
tisztítás és féregirtási vállalat. ◆ ◆ ◆

Neumayer Fülöp

Budapest, V. ker., Deák Ferenc-tér
1. szám (Erzsébet-tér sarok).

Telefonszám: 11 — 21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyárt-
mányú Moquett-plüssök, bútorszövetek, ág és
asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá
kárpos- és kocsigyártókellékek gyári raktára.

Kívánatra mintát bérmentve küldök.

KELETI-BUDAPEST

csász. és kir. szabad. sérvkötők, orvossebészeti mű-
szer és betegápoláshoz szükséges eszközök gyára

Alapított 1878-ban.

Főraktár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 17. sz.
Gyár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 14. szám

Telefonszám: 13-76.

Orvosi sebészeti műszer, kötszer, testgyejesítő gépek,
műlábak, műkezek, cs. és kir. szabadalmazott sérvkötők,
betegápolási és kozmetikai eszközök, utazási cikkek, min-
denféle gummiárúk, légpárnák, melegítő thermophorok
raktára. Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

HIRDETMÉNY.

Ezennel közhírré tételik, hogy a Magy. Kir. Szab. Osztálysorsjáték
(XXXVI. sorsjáték) 6. osztályának húzásai f.évi szept. 6-tól okt. 3-ig tartanak meg, még pedig a következő napokon:

szept.: 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, okt.: 3-án.

A húzások a négy első napon 1/29 órakor, a többi napokon 9 órakor kezdődnek és a magyar királyi ellenőrző
hatóság és kir. közjegyző jelenlétében nyilvánosan történnek a Magyar Kir. Szab. Osztálysorsjáték húzási
termében. A sorsjegyeknek a 6. osztályra való megújítása a játékterv szerint, minden igény különbeni elvesz-
tésének terhe alatt, 1916 aug.

hó 30-ig eszkozlendő.
Budapest, 1916 aug. 20-án.

MAGYAR KIR. SZAB. OSZTÁLYSORSJÁTÉK IGAZGATÓSÁGA.

TOLNAY.

HAZAY.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ŰRISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
NICZKY-UTCA 6. :: TELEFON 153—94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol-
és skót szövetekből. Állandóan nagy választék
a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.